FRANC JAKLIČ

ZADNJA NA GRMADI

Mohorjeva knjižnica 6

Fr. Jaklič

Zadnja na grmadi

Zgodovinska povest

1925

Založila Družba sv. Mohorja

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja na Prevaljah.

Zadnja na grmadi

Zgodovinska povest

Spisal

Fr. Jaklič

43238

IN = 03000 3649

ID = 27371265

Napisal sem povest, ki se je vršila na ribniških tleh, ko se je pisalo 1701 po rojstvu našega Gospoda. Zajeta je iz aktov, ki so jih pisali pri cesarski krvavi sodbi meseca malega in velikega travna istega leta v ribniški graščini in kateri spisi so shranjeni v našem deželnem muzeju. Anton Lesar, katehet in učitelj slovenščine na ljubljanski višji realki, ki je izdal l. 1864 spis »Ribniška dolina na Kranjskem«, je v svoji knjigi, in sicer v XII. oddelku, priobčil pod naslovom »Poslednja čarovniška pravda v Ribnici« v slovenskem jeziku zapisnike te pravde. Tam pove, da jih je poslovenil tedanji graščak, iskreni rodoljub Karel Rudež.

Časi, v katerih so se vršili dogodki, ki sem jih napisal po vrsti, so bili slabi. Ljudje si še niso bili opomogli od turških navalov, cesar Leopold se je vojskoval s Francozi za dediščino v Španiji, po deželi so hodile naborne komisije s svojimi bobnarji in nabirale vojake »za cesarja« z denarjem in s silo. Zemlja je pa slabo rodila. Kar je po ribniški dolini ostalo za pomladanskim mrazom in črvom, so vzele jesenske povodnji, ki so redno zalivale dolenji konec doline. Kmet, ki je sejal žito po hrovaških in goričevskih njivah in ga usipal iz pesti na gosto, se je

potem čudil, ko je videl, kako redko je žito, koliko je praznih lazov na obdelani njivi. In ko je žalosten hodil ob njivah in računal, kako nedostaten bo pridelek, je ugibal, zakaj je žito tako redko in slabo. In takrat se je spomnil na jate ptičev, ki so se ob setvi zgrinjale po njivi za njim in pred njim. In toča in povodenj in druge uime tudi niso prišle kar tako. Šepetati so si začeli skrivaj in kesneje so vpili na glas: Ta hodi na Klek in ona je zaznamenovana na plečih. Kar očito so kazali za njimi.

Kaščo so imeli v Kadlovcu.* Tja doli so tovorili leseno in lončeno robo, nazaj pa turščico in drugo žito. Davki so bili strašni. Še celo dekla je morala dajati na leto šest grošev davka od svojega zaslužka. Po cerkvah so pobrali srebrno in zlato posodo za vojno. Draginja je bila neznosna. Za mero soli je bilo treba dati dve meri žita in hitro je bilo treba zamenjati, dokler ni tovornik vreče zavezal in šel ž njo naprej. Kdor ni tovoril ali sicer kupčeval, kdor ni znal izdelovati blaga, kakršno se je tržilo, ni imel »božjega« v žepu. — Gostilne so bile pa le polne. Tovornik je lahko zaslužil, lončar je hitro prodal svoje izdelke, rešeta so šla dobro izpod rok in tudi žlice in škafi.

Tržan ni baš stradal. Tovorniki in drugi potujoči obrtniki so mu dajali zaslužka, tako da je bila trška »župca« še precej mastna in obilna tudi takrat, ko je bil kmečki ričet silno redek in pust.

---

* Kadlovec = Karlovec.

Prvo poglavje.

Na sramotnem kamnu.

Na beli ponedeljek je bil v Ribnici semenj. Sejmarji iz oddaljenih krajev so bili prišli že zadnje dni pred sejmom s svojim blagom. Črnopolti Poljanci v belih oblekah od hrvaške granice so pritovorili na majhnih konjičih turščice, pšenice in drugega žita, ki so ga naložili v Kadlovcu. Od iste strani so prihajali tudi tovorniki z vinom, ki so ga dobili v metliških vinogradih in iz bližnje Hrvaške. Skozi gorenji konec doline so prihajali s svojim blagom laški trgovci. Imeli so najete tovornike, da so jim s konjiči prenašali robo s semnja na semenj. Prinašali so barvano volneno blago, rute in mušelin, židane trakove in sukno iz Padove, pa tudi dišave in lepo opremljene pasove. V ličnih usnjatih torbicah, ki so jih imeli pripasane navadno na golem životu, so pa imeli tudi prstane in uhane, ki sicer niso bili vedno pristno zlato, a se je vendar vselej dobro spečalo, navadno skrivaj premožnim hčeram iz trgov in gradov. »Kozjebradec« je jezdil na visokem konju v zložnem sedlu. Svojo pernato posteljo je imel zloženo in pritrjeno

zadaj na sedlu, da se je lahko naslonil nanjo, ko je z visokega mesta motril z zaspanimi očmi bedne tovornike in njihove še bednejše konjiče, ali je pa dremal. Istočasno ž njim so prihajali Čiči, visokorastli in koščeni. Njihovi konjiči so bili otovorjeni z mehovi, v katerih je bilo olje, ki je rastlo na obmorskih bregovih, sladka brežanka, tudi vinski jesih. Pa Čiči niso hodili prazni za svojimi konjiči, temveč so nosili še ogromne mehove, napolnjene s soljo, ki so jo dobili v solnih skladiščih ob morju ali spotoma v Cerknici in drugod, kjer so bile solne zaloge. Znoj so si brisali z rokavom, a gole prsi so se jim svetile kot z oljem namazan baker. Čič, ki je tovoril, je trgoval na svoj račun. — Od Laščc doli so pritovorili gorenjski fuzinarji, ki so imeli v skrinjah žeblje in železno orodje, v omotih kose in srpove. Konje so gonili sami. Kdor je imel več tovorov, je imel s seboj hlapca. Širokoplečim in okroglоličnim Gorenjcem se je poznalo, da jih obrt dobro preživlja. Od Gotenic sem pa so prihajali Bajtarji, otovorjeni s podolgatimi brentami. V brentah je bilo naloženo sadje, ki je rastlo na morskih otokih: smokve, rožiči in sladko grozdje, ali pa blago iz reških boteg, katero so zamenjavali za rumeno maslo, ki so ga prodajali v Reki in drugih mestih ob morju za beneško srebro.

Na semanji dan je pa pritiskala bližnja okolica. Na vse zgodaj so prišli Dobrépoljci in Krajinčanje, visokorastli, zgovorni ljudje, nesoč na semenj maslo, polšje in lisičje kože, goneč govedo in koze. Bradati

Kočevarji s kozjimi čredami ter govejo živinico, le malo večjo kakor je drobnica, so se vsipali na spodnji konec trga. Oprtiv so nosili kože lisic, jazbecev, kun, polhov in druge zverjadi, katere je bila polna okolica njihovih selišč. Vso zimo so lovili in nastavljali, a sedaj so nesli na veliki semenj, da prodado dragocene mehove laškim in nemškim kupcem, ki jih spečajo potem v laško deželo in na Francosko ter na obale Severnega morja, kjer jih predelajo umetni krznarji v dragocena oblačila. Lončarji so pripeljali na kolcih svoje zaloge, kolikor so jih imeli, a vaščani izpod Velke gore, s Slemenov in iz Lašč so prihajali z leseno robo. Vso zimo so obdelovali neizčrpne zaklade gozdnega lesa, narejali najraznovrstnejše orodje in posodo. Sedaj neso na trg, da zamenjajo robo za zrnje in usnje, za sol in platno ter morda dobe še kak groš. Lejte jih, kako gredo! Kako majhni so možje v primeri z visokimi krošnjami, ki jih nosijo oprtane! Kolika bremena imajo na glavi njih žene! Sinovi nosijo krošnje, hčere so vse obložene z robo in manjši otroci vlečejo kolca, na katerih je navrhana posoda. Tu rešeta, tam škafi, brente in putrhi, iz katere vasi je pač krdelo, ki je hitelo v semenj.

»Preveč ste se obložili,« so ogovarjali prehitevajoči zaostale.

»Ne vem, ali nam je narejeno ali ka-li. Kar ne moremo naprej. Kakor bi imeli noge zvezane! Bog se nas usmili!«

Nekaj nevoščljivosti je bilo v besedah zaostalih, ki so z grenkim občutkom zrli za onimi, ki bodo prej na mestu in na ugodnejših prostorih.

Že v zgodnjih dopoldanskih urah je bil trg poln sejmarjev. Na trgu pred gradom so bili razložili tovore ob eni strani tovorniki s soljo, ob drugi pa tovorniki z žitom. Preden so postavili blago na prodaj, so oddali tržnim colnarjem za »štungelt« po meri od tovora. Ob pokopališču so imeli razpostavljeno leseno posodo Górenjci in Slemenci. V spodnjem koncu trga so imeli Dólenjci svojo robo, ki je »pela kakor zvon«. Ob kapelici sv. Rožnega venca so imeli svoj prostor platnarji, ki so prodajali pa tudi kupovali od kmetic, ki so prinesle na prodaj izdelke pretekle zime. O, kako dolge so bile »žive lehti«, ko so merili kupljeno platno, kako kratke, ko so ga prodajali! Ob obeh straneh ceste, ki vodi skozi trg, so pa stali v dolgi vrsti štanti, pokriti z belim platnom, tudi nepokriti, ako je bilo blago tako, ki mu ne škodi nekoliko dežja ali solnca. Tam so razstavili blago domači klobučarji, krznarji in strojbarji. Vmes so razkazovali Lahi svojo bleščečo robo in bele zobe. Gorenjski kovači so ponujali vsakovrstne žeblje, sekire in motike, pasti za zverjad in čekane ter vse orodje, katerega ni mogel nadomestiti les. Debeli srebrni gumbi na črnih telovnikih so pričali, da je njihova trgovska obrtnost dobičkonosna. In tako se je dobilo na semnju vse blago, ki ga je premogla dežela ali je prišlo iz dežel ob morju. Po trgu gori in doli pa je

valovila pestra množica sejmarjev. Znani iz prejšnjih sejmov, sorodniki iz oddaljenih krajev, mešetarji in trgovci so se glasno pozdravljali.

Nič manj živahno ni bilo na živinskem semnju onstran vode, na Mlaki. Mešetarji so s kletvicami in psovkami delali kupčije, koze so meketale, živina mukala. Kozje črede so razširjale oster duh, ki pa ni presedal onim, ki so imeli vsakdanji opravek s kozami.

»He-e! Mrkaj! Vrag te podišal! Daj mir!«

Tržani so imeli okna, obrnjena proti kozjim čredam, zaprta.

Veliko ropota je povzročal vojaški bobnar, ki je hodil po trgu in zdaj pa zdaj udaril na boben močno, da je preglušil sejmarsko viko in šumenje. Spremljali so ga vojaki v rdečih hlačah in belih kamižolah. Dva sta imela dolge konjeniške sulice, na katerih so bile pripete zastavice v cesarskih barvah. Kadar se je bobnar ustavil, sta ga vzela na sredo in uprla sulice na tla, sicer sta hodila s povešenima sulicama pred bobnarjem in mu brezobzirno delala pot skozi gnečo. Druga dva vojaka sta imela opasane palaše in sta bila poleg samo zato, da sta dražila ženske in nagovarjala fante.

In še en vojak je hodil ž njimi opasan s palašem, ki mu je iz nedrij gledal kos papirja. Ko je bobnar nehal in so ljudje v krogu stali okrog njih, je vzel iz nedrij papir in začel razglašati po nemško, a potem je povedal »po kranjsko pefel gospoda obrsta«, ki

pravi, »da gnadljivi gospod cesar vodijo vojsko s Francozi in nabirajo soldate. Kdor nima grunta ali babe, se mora postaviti pod mero. Melda se pri gospodu obrstu, ki imajo v gradu svoj kvartir. Tam se vpiše in dobi na roko denar.«

In potem so šli vojaki z bobnarjem naprej in čez nekaj časa je zopet pel boben in je klicar razglašal »pefel gospoda obrsta« in so vojaki nagovarjali mladeniče in lovili dekleta, ako so se preveč brezskrbno postavljale v ospredje med gledalce.

To se je ponavljalo ves dan. Uspeha ni bilo posebnega.

»Cesar naj se sam vojskuje s Francozi,« so si mislili mladeniči. »In obrst naj postavi svojega psa pod mero, denar naj pa obdrži.«

Le malokdo se je javil. Bili so le lahkomiselni mladeniči, katere je premamila bleščeča uniforma ali ki so vedeli, da jih graščina gotovo z doma potisne, pa taki, ki so imeli hudodelstvo na vesti in so se z begom k vojaštvu odtegnili sodbi; jeznoriti pobalini, ki so živeli v sporu z domačimi in so se polakomnili ponujanega denarja, da so laže pijančevali.

Ko se je po zadnji maši ob enajstih izpraznila še cerkev, v kateri so se že od ranega jutra brale svete maše in so pobožni sejmarji od blizu in daleč napolnjevali prostorno cerkev, je bilo na semnju najbolj živahno. Sklepali so kupčije pri vseh štantih. Prodajalci so hvalili blago, kupci pritiskali ceno. Kdor

je bil že nakupil, je pa še hodil po semnju, iščoč znancev in prijateljev, da bi šli v gostilno.

V istem času pa nastane v spodnjem koncu trga velik vrišč in krik, jokanje in vpitje. Naenkrat je nastala velika gneča na cesti, po kateri so štirje biriči pehali pred seboj žensko, ki je jokala na ves glas, vila roke in prosila: »Pustite me, jaz nisem ničesar naredila. Nikoli nisem bila na Kleku!« Vrgla se je na tla in se ni hotela premakniti: »Usmilite se me, ljudje božji! Mojih otrok se usmilite! Kje je moj mož?«

Biriči pa niso smeli imeti usmiljenega srca. Suvali so jo, da je vstala, in jo pehali pred seboj, dokler se ni zopet vrgla na tla.

»Ne grem, pa ne grem. Pustite me! Usmilite se me! Jezus, Marija! Moji otroci! Kaj sem pa naredila?«

Biriči so imeli dosti dela, da so jo pregnali zopet nekaj dalje.

»Kaj pa je naredila? Reva!« so ljudje sočutno vpraševali in jo pomilovali.

»Boste že videli,« so odgovarjali biriči. »Ni tako nedolžna, kakor se dela.«

V tropu, ki se je motal in prerival za eskorto, so posamezniki dvigali pesti in slišali so se glasovi:

»Vidite jo! Še eno so prijeli! Točo je delala. Ti hudičeva baba, ti!«

Vmes so se pa razlegali jokajoči otroški klici: »Mati! Mati! Naša mati! Izpustite jih! Oče, pomagajte! Oče!«

Sejmarji so se umikali na obe strani in radovedno zrli, sočutno vpraševali: »Kaj pa je naredila?«

»Coprnica je!«

»Izpustite revo! Kaj pa more baba narediti!« so se oglašali posamezniki.

»Kaj? Izpustiti jo? To, ki točo dela?« so odgovarjali iz krdela in prigovarjali: »Hitro jo zaprite, dokler ne dobi pomoči! Le v kejho! Pa na grmado!«

Ženska se je zopet vrgla na tla, jokala in vpila: »Ne grem, pa ne grem! Pustite me!«

Biriči so si zastonj prizadevali jo vzdigniti in spraviti naprej.

»Kar primimo jo in nesimo,« je zavpil močan dedec iz krdela in se pognal k biričem. »Sam jo nesem, ako ni drugače.«

Ženska je kričala in otepala z rokami, ko so jo prijemali, a vse zaman. Bilo je preveč rok, ki so posegle po njej. Tedaj pa z vsemi močmi zavpije: »Pomagajte! Pomagajte! Gregor! Gregor! Reši me, Gregor!«

Ljudem se je ženska pač smilila in pomagali bi ji bili, ako bi ne bila coprnica, ki je s hudičem v zvezi.

Tam »Pod jablano« so imeli robo lončarji iz Nemške vasi. Med njimi je bil Krznič z dvema deč-. koma, ki sta pomagala očetu razpostavljati blago in sta pazila na ženske, ko so prebirale posodo. Kupca je bilo dosti. Zlasti Krajinčanke iz Strug in tam čez so poznale Krzniča, ki je tovoril z lonci po onih krajih, in pritiskale okrog njega.

»Ni Vas nič več k nam! Kaj smo se Vam zamerili,« so ga ogovarjale ženske. »Balite skoraj!«

Krznič se je šalil z znankami. Obetal jim je, da pride tudi tja s piskri, ko bo dovolj velike napravil, zakaj v Krajini imajo velike peči in so velike ženske, pa morajo biti tudi piskri veliki.

Tedaj mu je priletel na ušesa obupni glas žene, da se je kar zganil.

»Jezus! Moja ženska! Kaj ji je?« je jeknil prestrašen, se ozrl na cesto, in ko jo je ugledal, izpustil skledo in skočil v gnečo na cesti. Kar metal je na desno in levo ljudi, ki so mu bili na poti.

»Kaj pa hočete moji ženski?« je zavpil in položil roko na ramo bližnjemu biriču. »Ali je ne izpustite takoj?«

»Ljubi moj mož! Reši me!« je zajokala žena, otroci so pa zagnali krik: »Oče! oče! oče!«

Birič mu je nastavil bodalo in rekel: »Še tebe zvežemo in odpeljemo!«

Ko se je Gregor pognal, da bi dosegel ženo in jo rešil, je poseglo polno rok, biriških in drugih, da so preprečili njegovo namero.

Gregor se jih ni mogel otresti. Obupno je vzkliкal: »Lucija, beži! Kar ugrizni ga! Kaj pa je naredila?«

Tedaj se je pa oglasil njegov sosed Kovač: »Kaj se delaš nevednega? Na Klek je hodila!«

»Moja baba? Nikoli! Nikoli! Izpustite jo! Nedolžna je!« Silil je za njo, pa ni mogel naprej, ker so ga krepko držali.

Nekateri so se zakrohotali in drugi se je oglasil: »Tako je nedolžna, kakor vsaka taka!«

»Krvavi rihtar bo resnico dognal!« je vpil Kovač. »Sedaj vem, zakaj mi je lani krava poginila.«

»Kaj ni bila bránjaka požrla?« ga je zavrnil Gregor razdražen.

»Za vrtmi tudi ni nič rastlo, koder je tvoja baba hodila,« se je oglasil drugi. »Sedaj je vse očitno!«

»Prav ta prava je! Coprnica!« so vpili drugi. »Na grmadi naj se scvre, hudičeva dekla! Le hitro na rihto ž njo!«

»Ljudje božji! To ni res! Zmotili ste se! Izpustite jo! Moja žena je! Svojo dušo zastavim, da ni coprnica. Nikoli ni bila na Kleku. Lucija! Lucija! Lucija! Reši se!« je vpil Gregor brezupen, ko je spoznal, česa so obdolžili njegovo ženo, in izprevidel, v koliki nevarnosti je njeno življenje. »Otroci, pomagajte materi!«

Sam je napenjal vse moči, da bi se otresel ljudi, ki so ga zadrževali, da ni mogel planiti k ženi med biriče.

Ti so pa na pol nesli, na pol vlekli njegovo ženo, ki je vpila in klicala na pomaganje, jokala in tarnala, trgala in grizla, kogar je mogla.

Tako so prišli na trg, do sramotnega kamna, ki je stal pred gradom. Tedaj je prevpil nekdo vso množico:

»Na kamen ž njo!«

»Alo, na kamen! Vsi naj jo vidijo!« so mu pritrdili drugi in biriči so jo postavili na kamen, na katerega so sicer postavljali le tatove in vlačugarje.

»Pa naj jo vidijo!«

Tako so jo brez obsodbe postavili na sramotni kamen. In ko se je zgrudila, so jo zopet postavili in držali z rokami, da so jo videli sejmarji.

»Lejte jo! Lejte coprnico!«

Lucija si je z rokami zakrila obraz. In ko so ji suroveži roke trgali z obraza, je nagnila predse glavo, in ker ni imela več rute na glavi, so se ji usuli razpleteni lasje čez obraz.

»Pokažite, kje je zaznamenovana! Razgalite jo!« so vpili vse vprek.

Lucija se je upirala novim napadom, grizla in suvala one, ki so hoteli potegniti obleko ž nje.

»Gregor! Gregor! Pomagaj!« je ponavljala venomer. »Človek krščanski, reši me! Pomagajte, ljudje božji!«

Mož ni mogel do nje. Sto rok se je stegnilo po njem, ko se je pognal proti nji. Živa stena se je pomikala pred njim, ki je ni mogel podreti. Znoj mu je tekel po obrazu, moči so pojemale.

»Žena . . . coprnica . . . ječa . . . tezalnica . . . rablji . . .« Otroci so jokali in klicali očeta in mater.

Vse to mu je živo stopilo pred oči, stiskalo mu srce in ga sililo: »Reši jo! Reši jo!«

Gregor se je zopet pognal, da je podrl nekaj ljudi in jih celo vrsto pustil za seboj, pa je padel in kopica ljudi se je navalila nanj.

Obupni klici ženini so ga spravili zopet kvišku. A vse zastonj! Na kamnu so jo držali, a on ni mogel do nje. Klicala ga je na pomoč, a pomagati ji ni mogel.

»Usmilite se je, saj ste ljudje!«

Ozrl se je poln obupa po ljudeh, ki so ga zrli brezsrčno in topo.

»Pusti babo, boš pa drugo dobil!« mu je rekel nekdo in sto se jih je odurno zasmejalo.

»Otrok se usmilite!«

»Za njo naj jih pomečejo v ogenj. Zatre naj se coprniški zarod!«

Ko vse prošnje niso nič izdale, je Gregor začel klicati pekel na pomoč. Odpre naj se in požre vse, ki so brez srca. A takoj potem je obrnil oči v nebo in obupno klical:

»Jezus! Križani! Usmili se me! Reši jo! Ti jo reši! Ti veš, da ni coprnica! Reši jo, reši!«

Na trgu je prenehalo sleherno barantanje. Sejmarji so pritiskali od vseh strani na trg, da bi videli, kaj se godi. Prodajalci so pustili štante in prišli bliže, okna v hišah so se odpirala, iz gostiln so prihajali radovedneži. Gledalcev je bilo glava pri glavi. Množica je valovila sem in tja kakor morje. Obupni klici moža in žene so tonili v kričanju in krohotanju zbesnelih preganjalcev.

Tuji sejmarji so mislili, da so zalotili tatove, ki so zmikali sejmarjem mošnjičke in odpirali pasove.

Ženskam se je smilila žena na kamnu, vsa razmršena in obupana, v pesteh trdosrčnih, sirovih biričev.

»Reva! Kaj pa je naredila? Pustite jo, saj ima dušo! Psi!«

Na pragu svoje hiše pride pogledat gostilničar Miklovc, čigar hiša z gostilno je bila najbližja kraju, kjer se je godil ta prizor. Bil je sosed tedaj vsemogočnega gradu. Gostje so pustili pijačo in tiščali glave v majhnih oknih ali pa šli past radovednost pred hišo. Tedaj je stopil za njimi, da bi videl, kaj se godi.

Ženske na kamnu ni mogel spoznati, pač pa je spoznal po glasu lončarja Gregorja.

»Kaj pa je ta naredil,« je vprašal osupel; »ali je tat?«

Nato je posluhnil. In ko je razločil posamezne vzklike iz množice in celo spoznal po glasu one, ki so vzklikali, je srdit zavpil:

»Sramota! Na semanji dan vlačite v ječo nedolžne ženske. Pred vsem svetom odkrivate našo zaslepelost!«

Mož je bil iznenaden. Bil je že večkrat priča, kako so prignali mimo vogala njegove hiše biriči žensko, ki je bila obdolžena copranja, in jo vlekli v grad. In za njimi je drevila besneča drhal, kličoča: »Smrt coprnici! Na grmado ž njo!«

Tudi je videl, kako so ljudje sami prignali in privlekli nesrečno žrtev v grad, kjer jo je čakala tezalnica in obsodba.

Ko je pa zapazil nesrečnico, ki še ni bila obsojena, na kamnu, se je pognal med ljudi, ter se s silo in prošnjami preril do besneče množice, ki se je prerivala okrog kamna.

»Ali je to pravica? Ta še ni bila sojena, pa ste jo postavili na kamen,« je zavpil na vso moč, da je prevpil hrum in šum. Za hip je divjanje ponehalo in biriči so se osupli ozrli vanj.

Ko je nesrečnica na kamnu zaslišala znani glas in uzrla Miklovca, je stegnila roke proti njemu in proseče zaklicala:

»Oče Mikľovi! Rešite me! Rešite me!«

»Ne delate po postavi!« je zagrozil Miklovc biričem. »Kdo vam jo je ukazal postaviti na kamen? Kdaj je bila obsojena?«

Biriči so se spogledali in njihov poveljnik ga je zavrnil: »Cesarski sodnik je ukazal jo prijeti!«

»Pa ne postaviti na kamen!« ga je prekinil jezno Miklovc.

Roke biričev so omahnile.

»Mi smo jo obsodili! Coprnica je!« so vpili okrog njega ljudje.

»Sodba je taka, da pride vsaka na grmado, ki je coprnica!« je zavpil Kovač, ki se je bil preril do kamna, in nadaljeval: »In njen prah naj se razprši na vse vetrove. Meni naj jo dado na nakovalo!«

Množica je začela tuliti, kar je dalo Kovaču pogum, da je vpil:

»Tudi tisti naj bodo obsojeni, ki zagovarjajo in pomagajo coprnicam. V zvezi so z njimi! Coprniki so! Tudi tebe bi bilo treba prijeti!«

Miklovc je spoznal nevarnost, vendar je še dejal biričem:

»Zatožil vas bom, da delate proti postavi! Peljite jo tja, kamor je ukazano!«

Te besede so streznile biriče, da so jo potegnili s kamna.

Miklovc pa je dejal Kovaču: »Norec! Ti bi lastno mater na grmado spravil.«

»Sodba mora biti za vse enaka!« ga je zavrnil Kovač. »Pa tudi tebi ne odide!«

Miklovc se je razburjen obrnil in vrnil skozi gnečo v hišo, a za njim so žugali in grozili:

»Coprnik! S hudičem si v zvezi! Tega primite!«

Biriči so vlekli Krzničevko v grad. Zastonj se je upirala, zastonj klicala na pomaganje; nikjer ni bilo usmiljenega srca, nikjer pomoči. Množica se je razmikala. Privlekli so jo do grajskega mostu in ker ni bilo nobene gneče več in so imeli biriči dovolj prostora, so jo dvignili in ročno nesli čez most.

Jetnišničar je odprl vrata. Biriči so pahnili Lucijo Krzničevo k drugim nesrečnim žrtvam, ki so že v strahu in obupu čakale sodbe.

Tudi Gregor je hotel za njo, toda na mostu so ga ustavili biriči.

»Ženo mi dajte nazaj! Vrnite mater otrokom!« je vikal in prosil; a otroci so jokali in klicali: »O, mati, mati! Kje so naša mati!«

A biriči so bili možje postave, mrki in neizprosni ljudje.

Ko ni Gregor opravil ničesar s silo, je padel pred biriče na kolena, povzdignil roke in prosil: »Oh, usmilite se me! Dajte mi ženo nazaj, dajte nam mater! Kakor Boga vas prosimo! Pustite me k ženi! Zaprite me ž njo v ječo! Slišite! V ječo me vrzite! Pred gospoda rihtarja me peljite, da mu povem, da je moja žena, moja Lucija, mati teh otročičev, nedolžna. Slišite! Nedolžna je!«

Toda biriči so bili gluhi in trdi. Samo birič s priimkom Šamut, je obrnil oči proč, pogledal na Bistrico in potem gori v grajska okna, kakor bi od tam pričakoval kakšnega ukaza. Pa se ni nič ganilo.

Tedaj je zazvonilo poldne. Najprej v zvoniku sv. Štefana, potem je zapel zvon pri cerkvi sv. Rožnega venca in na to se je oglasil še v grajski kapelici s svojim drobnim bim, bim, bim... Sejmišče se je nekoliko pomirilo. Moški so se odkrili in v grućah se je molilo angelovo češčenje. Posebno glasno je »naprej« molil Kovač in ko je nehal in želel somolilcem srečno popoldne, je pogledal še enkrat Gregorja pred vrati in dejal:

»Sedaj pa gremo lahko po opravkih. Kogar enkrat pravica zagrabi, ta ji ne uide izlepa. Pa če ta

pravici uide, pa pod moje kladivo pride. Coprnicė ne bomo trpeli v vasi!«

»Na grmado ž njo!«

Gorečneži so se razkropili in Gregor je ostal sam s svojimi otroki pred mostom. Nihče se ni več zanimal zanj, ni imel sočutja z njegovo nesrečo, ni imel usmiljenja ž njim, zakaj on je mož coprnice in otroci so coprniški zarod.

Tudi Gregor se je prekrižal in molil z otroki. Od ihtenja se je tresel po vsem životu. Besede so prihajale sunkoma iz ust.

»Zgodi se Tvoja volja . . .«

Iskreno je ponavljal besede očenaša in neki mir ga je obšel. Toda grajski zvonček se je tako vsiljivo oglašal vmes: bim, bim, bim. In sedaj se je spomnil, da zvonček poje tudi onim, ki jih peljejo na morišče pod »stare gavge«, in nekaj mu je reklo: »Lej, tudi tvoji ženi bo zapel ta zvonček.«

Mraz ga je spreletel po vsem životu. Povzdignil je roke, pogledal proti nebesom in klical: »Jezus! Jezus! Jezus!« Naslonil se je na mostno ograjo in bridko jokal.

Drugo poglavje.

Petróva Polonka.

Pri Miklovih je na semanji dan pomagala v gostilni in kuhinji Petróva Polonka, ženska usmiljenega srca, samska, pri štiridesetih letih, pridna in potrpežljiva. Imela je stanovanje pri svojem bratu v Goriči vasi, toda prebivala je večinoma v trgu. Zjutraj je prišla k sv. maši, potem se je pa ustavila, kjer je bilo pač treba; zakaj bila je vedno pripravljena pomagati. Najrajši je pomagala pri »gospodih«, tako pri »gnadljivem gospodu respresterju« kakor tudi pri gospodih beneficijatih in kaplanih. Imela je vse gospode rada. Vendar, ako bi jo bil kdo vprašal, katerega ima najrajši, bi bila gotovo povedala, da ima vse gospode rada, da so ji pa najbolj všeč gospod od Nove Štifte, gospod Mihel, ki imajo krhko besedo in ki vsakemu povedo, kar mu je treba. Tudi se tako angelsko lepo zadrže pri povzdigovanju in imajo še sto drugih lepih čednosti. Polonka je pomagala olepšavati oltarje v cerkvi sv. Štefana. Zlasti je pa skrbela za oltar v cerkvici sv. Rožnega venca, katerega je cerkovnik zelo zanemarjal. Za ta oltar je znašala rože iz vsega

trga in če je zvedela, da ima znanka v Makošah lepe, cvetoče rože, je prasnila tja doli, samo da jih prinese na oltar roženvenške Matere božje. Tudi šivati je znala. Kadar so potrebovali v trških hišah kake krparice, so prosili Polonko. Pri Miklovih je niso prosili samo za krpanje, temveč tudi za pomoč v kuhinji in gostilni ob semanjih dnevih in tudi sicer, kadar so pričakovali večjega navala gostov. Miklov oče so Polonko najbolj cenili. V gostilni je takoj videla, komu je treba postreči, in je hitro pobrisala mize, ako so kaj polili. Za sladkanje moških ni marala. Vse račune je imela takoj v glavi. V kuhinji pa ni samo gledala, kje bi kaj polizala, temveč je prijela za vsako delo, da materi ni bilo treba velevati: to pa to naredi. Polonka je vse sama opazila. Vrh tega so jo tudi otroci radi imeli; zakaj Polonka jim je zvečer ob postelji pela pesmi in pravila pravljice, pa o angelčkih in nebeškem veselju jim je bajala, da so otroci še vso noč sanjali o nebesih in potem venomer spraševali, kdaj bo prišla Polonka.

Miklovi bi bili Polonko radi ustavili pri hiši; toda Polonka se ni hotela navezati na nobeno trdno službo, da je mogla po svoji volji delati in živeti.

Miklovc se je bil torej vrnil ves nejevoljen in razburjen v hišo, ki se je bila skoraj izpraznila. Ozrl se je po ostalih, kakor bi se hotel prepričati, ako sme naravnost govoriti, potem je vzkliknil:

»Zlodi vzemi graščino in vse, kar je tam notri z biriči in rihtarjem vred!« ter je nadaljeval: »Spet so

eno privlekli, da ji bodo s tezalnico dopovedali, da je coprnica. Postavo, ki to dovoljuje, naj vrag vzame!«

»Nesrečni človek! Molči no!« ga je ustavila žena. »Naj ujame kdo tvoje besede, pa pojdeš noter. Kaj boš imel od tega!«

Ženske so pa zagnale krič: »O Križani, usmili se je! O nesrečna ženska! Kdo jo bo rešil!«

Jokale so.

»Čigava pa je?« je vprašala Polonka, brisajoča skledo. Stala je med kuhinjskimi vrati z eno nogo v veži, z drugo v kuhinji.

»Kaj vem. Baba je babi podobna, kadar je zmršena, kakršno sem videl na kamnu. Saj me je klicala na pomaganje, ko me je videla. Pa kje bom spoznal glas, ki je bil ves iz sebe. Pa bo najbrž Krzničeva iz Nemške vasi.«

»Čigava?« je vprašala Polonka, kakor bi ne verjela svojim ušesom, in prenehala brisati.

»Krzniča sem spoznal po glasu. Držali so ga, da ni mogel do kamna. Bo že njegova, ker za drugo žensko bi se menda ne bil tako gnal!«

»Krzničevka? Gregorjeva?« je ponovila Polonka s strahom.

»Ta bo. Nemški Kovač je bil zraven. Ta norec! Ta jo je vzdignil na kamen! Ves semenj nam je zmešal!«

»Pa ni bilo nobenega, da bi jo bil rešil!« je vzkliknila Polonka. »Kup otrok ima!«

Odložila je posodo in cunjo, stopila v vežo in vprašala: »Kje pa je? Pojdimo jo rešit!«

»Je ne moreš! Jo imajo že biriči! Pa kaj še biriči! Kovač in drugi taki norci so hujši kakor biriči! Ne rešiš je!« jo je pogovarjal Miklovc.

»Pa Gregor? Kje je? Kaj pravi?«

»Kar na prag stopi in poglej! Pa pri miru bodi, da še tebe ne pograbijo!«

»Polonka!« se je oglasila gospodinja. »Veš, varuj se! Nikar se ne kaži!«

»Ne! Ne! Naj Kovač izblekne eno besedo, pa te zavihte čez most!« je dejal Miklovc. »Ljudje so kakor obsedeni.«

»O nesrečni Gregor!«

Ko je odzvonilo poldne, so se vračali ljudje v gostilno. Polonka pa ni šla za njimi, temveč je rekla:

»Pogledat grem! Pomagat grem!«

Glas se ji je tresel.

»Žena v ječi! Otroci brez matere! O neusmiljeni ljudje! O nesrečni Gregor!«

Popravila si je lase in predpasnik ter stopila na prag. Pogledala je preko ljudi, ki so vrveli po trgu pred hišo proti gradu. Opazila je na mostu oborožene biriče, pred njimi je pa slonel na ograji možak. Z rokami si je pokrival obraz in otroci so se ga držali. Med biriči je spoznala Šamuta.

»Tudi ta je med preganjalci! Trdosrčnež!« Te besede je nejevoljno siknila predse. Nato je šla med ljudi in se prerivala med štanti in gnečo proti mostu.

Gredoč se je domišljala, kaj bo naredila. »Marija, pomagaj!« je zdihovala v mislih in čez nekaj hipov je bila pred mostom, pred biriči, pri Gregorju in njegovih otrocih.

»Kaj ste mu naredili?«

»Ne izprašuj, ker veš,« je odgovoril prvi birič in Šamut je dostavil: »Kar nam je bilo ukazano! Ta naj se pa s poti spravi, ako hoče sebi dobro.«

»Gregor!« je poklicala Krzniča in ker se ni takoj ozrl, je položila roko na njegovo ramo, ga potresla in prašala sočutno: »Gregor! Gregor! Kaj ti je?«

Ozrl se je in ko jo je ugledal in spoznal, je vzkliknil ves obupan: »Polonka! Ti si? . . . Lej, kaj se je zgodilo!«

Znova so se mu udrle solze in tudi otroci so zajokali. Polonka si je brisala solze in očitajoče pogledovala Šamuta, ki ji je umikal oči.

»Lej, kar privlekli so jo! Kar gnali so jo, kot živino! O nesrečnica! In zaprli so jo in pravijo, da je coprnica. Tak semenj!« je tožil Gregor. »Sedaj me še naprej ne puste. Ženo so mi vzeli. V ječo so jo vrgli. Mene pa ne puste k njej, niti do vsepravičnega sodnika, da bi mu povedal, da je moja žena nedolžna, kakor so tile otroci. Veš, nedolžna je! Nedolžna!« je sklenil s povzdignjenim glasom.

Polonka ni vedela, kaj bi mu odgovorila, pa je rekla biričem: »Pa ga pustite! Naj gre, kamor želi! Pred sodnika bo vendar smel!«

»Kadar bo poklican predenj!« jo je zavrnil prvi birič.

»Viš, taki so!« ji je rekel Gregor. »Nimajo usmiljenja! Ne umaknem se, dokler me ne puste v grad ali mi pa žene nazaj ne dado.«

Ko je Polonka videla, da se tako ne da nič narediti, je prijela z vsako roko enega otroka in rekla Gregorju: »Pojdi z menoj! K Miklovim pojdi, boš dobil korec vode in juhe boš dobil in otroci so lačni. Glej jih! Miklov oče ti bodo svetovali, kaj naredi, in tudi jaz ti bom pomagala. H gospodu respresterju bom šla in jih prosila zate, da se zavzamejo za tvojo ženo. Pa v grad pojdem povedat gospe, da več ne pridem krpat, ako bo Lucija v ječi. Tudi gospoda beneficijata od Nove Štifte, gospoda Mihelna, bom poiskala in jim povedala, kaj se ti je zgodilo!«

»Ali misliš, da mi ti morejo pomagati?«

»Da, da! Ako drugi ne, gospod Mihel bodo gotovo zastavili besedo zate in tvojo ženo. Jaz jih bom preprosila. Gospod Mihel so sami dovolj hudi na tiste, ki preganjajo coprnice, in trdijo, da coprnic ni. Gospod Mihel ti bodo pomagali in ženo rešili. Pojdi!«

Gregor je bil v dvomih, ne vedoč, kaj bi naredil.

»Pojdi! Otroci so lačni! Sam si itak ne moreš pomagati!«

Gregor je še enkrat pogledal biriče.

»Ali me res ne pustite naprej? Ali nimate nobenega usmiljenja?«

»Tista je usmiljena!« je namignil Šamut na Polonko, »mi pa ne smemo biti!«

Tovariši so se zasmejali, a Polonka ga je prezirljivo pogledala in rekla s posebnim naglasom: »Šamu-ut! Šamut! Ti?«

Šamut je umaknil pogled in Gregor je šel, pogosto se ozirajoč nazaj proti gradu, za Polonko, ki je vodila otroke pred njim k Miklovim.

Gostilna je za nekaj hipov utihnila, ko je Polonka pripeljala otroke in je Krznič vstopil. Pri mizi poleg peči je bilo še nekaj prostora. Tja jih je posadila. Otrokom je prinesla kruha. Krzniču je pa dala vode, češ: »Požirek vode na jezo in strah ti bo dobro storil. Umiril se boš!«

Krznič je nagnil korec in ga izpraznil. Polonka je prinesla še juhe in mesa, potem pogledala po mizah ter stregla gostom.

»Da te je kaj takega zadelo!« je dejal Miklovc, ko je pristopil. »Morda bi ti teknil požirek vina?«

Še bolj kot jed in pijača je vplivalo na Krznića sočutje. Doslej je videl okrog sebe le ljudi, ki so mu grozili, ki so vlekli ženo v ječo, ki so ga držali, da ni mogel za ženo v grad. Še brat mu je bil sovražen. Misli so se mu mirneje porajale. Izvedeti je hotel, kako je to prišlo, in je izpraševal otroke.

»Kar prišli so in so jih odgnali!« so pravili otroci. »Mati so vso pot jokali in prosili, naj jih puste!«

»Ali ga veš, kdo ti je tako gorak?« ga je vprašal Miklovc.

»Nobenega sovražnika ne poznam. Med sosedi že ne. Moja žena pa tudi ni nobenemu nič žalega storila!«

»Kako je pa bilo?«

»Nič ne vem. Pod jablano sem bil pri loncih, in Kranjčanke so v me tiščale. Kar naenkrat zaslišim klicanje moje ženske. Ozrem se pa jo vidim med bi-riči. Skočim za njo. Vse bi razmetal, ako bi me bili pustili. Pa kaj češ, vse je šlo nadme in tako so me držali, da so mi jo odvlekli. Pravijo, da je coprnica. Pa ni res! V naši hiši se s takimi rečmi nismo nikoli ukvarjali. Kaj bomo počeli! Kako jo bom rešil?«

Solze so mu silile zopet v oči.

»Ali sta s Kovačem kaj imela?«

»Nič, prav nič, ne jaz ne Lucija! Kar ne vem, zakaj je tako norel. Pa moj sosed je!«

»Kajne, oče, da mu bomo pomagali?« se je vmešala Polonka. »Gregor, nič se ne boj. Kar pojdi na semenj, da ti loncev ne raznesejo in ne boš še tam v škodi.«

»Kaj lonci! Da bi le Lucijo dobil iz ječe.«

»Pomagali? Prav! Samo ne vem, kako bi,« je dejal Miklovc. »Kar tako je menda vendar ne bodo obsodili.«

»Ne! Ne! Ne!« povzame Polonka. »Gregor, nič ne bo hudega. Kdo pa more reči, o Bog nas varuj, da je tvoja žena coprnica! Kdo more izpričati? Jaz bom šla okoli vseh gospodov, ki kaj pomenijo, da rešijo tvojo Lucijo.«

Miklovc je previdno omenil, da so si gospodje z gospodo preveč na roko.

»Novoštiftar se bodo pognali!« je odgovarjala Polonka. »Gregor, kar brez skrbi bodi! Kar pojdi po opravkih! Pa otroke spravi!«

»Res je! Polonka ti prav svetuje. Sam si itak pomagati ne moreš. Glej, da ti blago ne bo konec jemalo, in otroke deni v red,« je pritrdil Miklovc.

»Veš, Miklovc! Nikoli te ne bom pozabil,« je dejal Krznič, ko mu je bilo pri srcu nekako toplo postalo. »Samo ti si imel človeško besedo zame in pa Polonka, Petróva Polonka!«

Pogledal jo je naravnost in dejal:

»Polonka! Ali res nisi več huda name? Polonka! Ker sem tako grdo ravnal!«

Polonka je zardela.

»Veš, sram me je, ko mi dobrote izkazuješ. Ti! In prav ti!«

»Gregor, kar molči! Kdaj si me slišal, da bi bila kaj potožila? Nič mi ni žal. Sedaj celo ne, ko vidim, kaj bi se mi bilo lahko pripetilo, ko bi bila — tvoja.«

Zadnjo besedo je komaj slišno izgovorila in pogledala Miklovca, ki se je nasmehnil.

»Miklovc in ti, Polonka! Ne vem, kako bi postavil besedo, da bi razodel, kar čutim. Samo to rečem: Bog vama povrni stokrat in tisočkrat in še večkrat. In moji ženi bom povedal, kje so dobre duše, ki me niso zapustile.«

»Ne bomo te zapustili,« ga je prekinila Polonka.

Krznič je vstal in se podal z otroki iz gostilne. Polonka mu je delala pot med ljudmi in Miklovc je

šel za njimi; smilili so se mu. Vedel je, da je prazno upanje, da bi rešili žensko, ki je obdolžena čarovništva.

V veži jim je prišel nasproti fantalin, ki se je hitro umaknil, kar najdalje je mogel, da bi jih ne srečal. Zadrega se mu je kar brala na licu in nejevolja, ker se ni mogel potuhniti. Ozrl se je v stran, da bi ne bilo treba kaj spregovoriti. Tedaj ga je pa ogovoril Krznič.

»Martinek! Ali si videl, kaj se je zgodilo?«

»Mar mi je!« se je obregnil ogovorjeni in se pognal naprej, kakor bi se bal odgovora. Krznića je zabolelo, ko je videl znanega človeka brez sočutja.

Krznič se je užaljen ozrl v Miklovca in potožil: »Lej ga! K meni hodi delat, pa nima zame dobre besede v nesreči.«

Martinek je sedel na mesto, kjer je prej sedel Krznič. Gostilničar in ženske, ki so stregle, se niso dosti zmenile zanj. Šele potem, ko so bili drugi gostje postreženi, je dobil tudi ta gost pijače. Pokazal je, da ima nekaj grošev in ne bo unesel zapitka.

Ljudje so skoraj pozabili na dogodek, ki se je vršil na trgu, ter so imeli svoje opravke in pogovore. V presledkih se je oglašal vojaški bobnar in razglašal »pefel gospoda obrsta«. Živinski kupci so se preklinjajoč prerivali z nakupljeno živino po sejmu in tudi pri Miklovih so se zmotili z delom, ko je bilo treba odgovarjati in postreči na vse strani.

Šele kasno popoldne je utegnila Polonka toliko, da se je za trenutek ustavila pred gostom, ki je sedel pri mizi poleg peči. Zamišljeno si je podpiral glavo in gledal predse na mizo, da ga je vprašala:

»Martinek! Lej ga, lej! Kako premišlja!«

Ogovorjeni se je stresnil in topo pogledal.

»Ali si kaj kupil na semnju?«

»Še nič!«

In ko je zopet utegnila, je prišla k njemu in nadaljevala.

»Martinek! Ali si videl Krzničevko. Ali se ti kaj smili?«

»Nič!« je odgovoril nejevoljen.

»O trdosrčnež! Tak si!«

»Mar mi je baba! Pa še coprnica je!«

»Ne obdolžuj je, ko ničesar ne veš!«

»Jaz vem!« je odgovoril trdovratno. »Coprnica je, prav ta prava.«

»Martinek! Ti sam nič ne veš. Kdo je pa rekel, da je coprnica?«

»Vsi so rekli. Tudi Krznič je rekel. Res, Krznič. Njen mož. Ta je rekel. Ta, ki jo pozna. Coprnica je!«

»Martinek, ti lažeš! Ti si izmišljaš!«

»Nič ne lažem. Sam sem ga slišal. Na tale ušesa sem ga slišal. In še drugi so ga slišali! On je rekel, da je coprnica!«

»Jezus! Martinek, to ni mogoče! Gregor je sam ni obdolžil.«

»Sam Gregor je povedal, da je coprnica. Sam Krznič, mož tiste, ki so jo danes tirali v grad. Na lastna ušesa sem ga slišal, ko je to povedal, in slišali so ga tudi drugi. Coprnica je! Taka, kakor je Češarkovka in druge, ki so na sodbi. Sedaj me pa pustite!«

Razgovor je bil postal živahen, zato so se spravili od drugih miz k peči in so napenjali ušesa. Tudi Miklovc se je ustavil pri mizi in omenil proti Polonki:

»To štramišče nekaj vé!«

Polonka je ostro pogledala Martinka in dejala:

»Ti veš, kdo je Krzniča ovadil! Povej nam!«

»Naj jo, kdor hoče! Kaj vam mar! Coprnica je!« se je stresel Martinek.

Tedaj je prišel v gostilno Šamut. Ko je slišal razgovor, je dejal:

»Martinek, kar povej! Kaj skrivaš!«

In ko je Martinek še molčal, je Šamut nadaljeval:

»Ta jo je dal na protokol. Davi je prišel in potem smo dobili ukaz, da jo moramo prijeti. Pa pri moji veri, da nas je bilo sram na semanji dan babe vlačiti v ječo. Pa služba je služba!«

»Martinek — ti! Pa ti si to naredil!« je zajavkala Polonka. »Kakšen človek! Ali te ni sram? Ali nimaš nič srca?«

»Potlej pride pa še v mojo hišo! Pes!« je vzkliknil ogorčen Miklovc.

»Ven ga vrzi!« je zavpil nekdo.

Martinek se je plašen stiskal za mizo.

»Ti boš kriv smrti Krzničevke!« je tarnala Polonka. »Križani Bog! Kaj ti je pa naredila? Ali veš, kaj si storil? Ti, tepec! Na grmado si spravil mater! Rabelj ji bo glavo odsekal!«

»Coprnica je,« se je branil Martinek boječe.

»Ti pa veš, negoda! Ali se ti nič ne smilijo njeni otroci in mož? Gregor? Ali jih nisi videl? Zakaj si jo ovadil?«

»Poberi se iz hiše! Okrutnež!« je zaukazal Miklovc in pobral posodo z vinom izpred njega. »Nikdar več ne pridi pod mojo streho!«

»Njega naj bi dali na tezalnico!«

»Judež ti! Kuhala ti je Krzničevka in kruh rezala, pa si jo izdal. Sram te bodi!« je vpila Polonka, jezna, ko ga je videla, da se odpravlja, ter je še vpila: »Judež! Judež! Obesi se! Škarijot!«

Martinek se je ves tresel od strahu in sramote in se pomikal proti vratom. Tam se je ozrl in kakor v obrambo je še viknil: »Ona mi je velela! Da, ona!«

»Kdo? Kdo? Katera?« je vzkliknila Polonka in sklenila roke. »Počakaj! Katera je rekla?«

Toda Martinek je med vrati zavpil: »Kaj te skrbi, katera!« hitro se je umaknil iz hiše, kjer ni imel nobenega prijatelja in zagovornika.

V gostilni so ugibali, kdo je »ona«, ki naj bi bila Martinku velela ovaditi Krzničevko.

»Vse se bo izvedelo, ko se bo začela obravnava,« je menil Šamut in sedel za mizo.

Polonka mu je prinesla pijačo in potem začela pozvedovati o zaprtih ženskah. Šamut ni vedel drugega, kakor da jokajo in kličejo vse svetnike na pomoč.

»Veš, Šamut! Meni boš moral vse povedati, kaj se bo godilo pri sodbi in v ječah,« je dejala naposled Polonka, se zaupljivo sklonila k njemu in mu šepnila: »Krzničevko moram rešiti! Ti mi boš pomagal!«

Šamut je položil Polonki roko na ramo in odvrnil:

»Kar je v moji moči! Tebi rad ustrežem, tebi, Polonka! Na, pij!«

Porinil ji je vino in Polonka je odpila, česar že dolgo ni storila.

Tretje poglavje.

Pri lepi Kočevarici.

Na véliki ponedeljek so se shajali lončarji iz dólenjega konca v gostilni, ki je bila v hiši poleg mostu na Pristavi. Hiša je bila kakor vse druge lesena, z mnogimi malimi okni, toda prostorna. Po sredi je bila veža. Na eni strani veže je bila »hiša«, v kateri je bila velika krušna peč. Okoli peči in ob stenah so bile naslonjene klopi. Razen tega so stale v hiši še tri mize in pred mizami podolgasti stoli. Prav tako je bil opremljen »štibelc« na drugi strani, ki je bil nekoliko manjši kakor hiša. Iz »štibelca« se je šlo v kamro. Tudi »na dilah« je bilo precej prostora. Pred hišo, na vsaki strani vrat, je bila klop in pred njo dolga miza, pri kateri so lahko sedeli gostje, ako je bilo vreme toplo in je bila »hiša« prepolna. Tej gostilni se je reklo »pri Rajhu«, zakaj Rajh so se pisali njeni lastniki že dolgo vrsto let nazaj. Tedaj, ko se je vršila naša povest, so bili ljudje zavrgli to častitljivo ime ter so rekli gostilni »pri Kočevarici«. Kdor je hotel še bolj natančno povedati, je rekel: »pri lepi Kočevarici«. Na takem glasu je bila namreč v tistem času lastnica go-

stilne na Pristavi. Ker mora zgodovinopisec pisati resnico, moram povedati, da so jo imenovali tako le moški med seboj, ženske, zlasti žene, so jo nazivale vse drugače.

Ona je bila sicer vdova po Rajhu, ki je umrl par let pred začetkom dogodkov, ki jih opisuje naša povest. Ker je bila kočevskega rodu, doma tam nekje iz Gotenice, so ji dejali Kočevarica, torej »pri Kočevarici na Pristavi«.

Tedaj je imela kakih trideset let. Krepka, polnega života, kakor pravimo, da je ni nikjer nič manjkalo, prikupljivega obraza, iz katerega so zrle žive oči, vedno željne ljubezni, zgovorna, da nikdar ni čakala nagovora, in tudi z odgovorom ni prišla v zadrego. S tovorniki in kupci se je pogovarjala o kupčijah, z domačini pa o vsem, kar je bilo baš pereče; znala je svetovati in tolažiti. Vrh tega je imela v sodih dobro kapljico iz hrvaških goric in močna sladka vina od morja, ki preganjajo skrbi in životu dobro store. Na mizi je bil vedno lep kruh iz najboljše pšenice, ki je rastla v gorkih hrvaških ravninah, v obilnih kosih narezan, da se je vsak lahko dobro oteščal. Kdor je bil kdaj »pri Kočevarici«, je rad zavil zopet tja, in tovornik, ki je odhajal iz doline, je privezal konjiča h kolu in stopil v hišo, da ga izpije kozarec za slovo. Oni, ki je gonil tovorno živinče od Kadlovca ali od Reke, je pa ustavil, da se odpočije in okrepča. Pri rojakinji so se ustavljali bližnji Kočevarji, ki so prihajali mimo. Tudi oni iz »dežele loncev«, ki so cenili

kozarec vina in vogal bele štruce ter imeli smisel za hrepeneče oči brhke Kočevarice, so uravnavali vse delo in pota dneva tako, da jih je zaneslo prej ali slej k »lepi Kočevarici«.

Tam so se sklepale kupčije in poravnavali pre-piri. Celo družinski spori, ki so imeli svoj izvor prav v tej gostilni, so se dostikrat krpali ondi, kjer je bila Rajhovka tudi mirovni sodnik. Premoženje ji je lepo naraščalo.

Pač se je oglasil marsikateri snubač od blizu in daleč pri njej. Ponujali so se ji mladeniči v najlepših, vdovci v najboljših letih, a ona je dosledno vse odklanjala, češ, da ne more pozabiti prvega moža, ljubega Rajha, čigar ime je sklenila nesti v grob. Navzlic lepemu govorjenju si je pa prav za prav le hotela ohraniti svobodo na vse strani, da je mogla izbirati po željah razbrzdanega srca.

Res je, da so jo gospod »resprester« večkrat klicali na odgovor, a premetena Kočevarica se je odzvala le parkrat. Za svaritev se ni zmenila in potem tudi na odgovor ni več hodila, češ, ako bi tako delala, kakor gospodje hočejo, bi ne bilo nikogar več pod njeno streho, in kako bi potem ona preživila sebe in družino.

Zavoljo vednih tožba so gospod »resprester« može opominjali, da naj ne zahajajo h »Kočevarici«, kjer samo »hudiču tlako delajo«. Tudi »ludi magister«* in njegov pomočnik nista smela igrati na škant pri »Ko-

* Orglavec.

čevarici«, kamor sta hodila prej gost vesele in poskočne, da se je laže vrtel mladi svet. Rajhovka se je hudobno posmehovala ribniškim kaplanom in »resspresterjevemu« pomočniku, župniku v Kočevju, kadar so jahajoč mimo hiše gledali v drugo stran. Bahala se je, da je ponudila nekoč kočevskemu župniku, ki je jezdil mimo in se ozrl proč, najboljšega vina iz majolike, in je pravila, da ni rekel nič, samo pljunil je proti njej in potem izpodbodel konja.

»Hahahaha!«

In tako je teklo pri »Kočevarici« veselo in brezskrbno življenje, zakaj vino je bilo močno in »resprester« prebivajo daleč v trgu in tudi stari so že, ki ne vidijo vsega.

Torej v tej hiši se je zbiral na véliki ponedeljek svet, željan po dolgem postu mesa in vina, vesele godbe in plesa. Vrh tega so se po starem običaju sklepale ta dan pogodbe med lončarji in delavci ter tovorniki. Ker pa ljudje take važne reči delajo najrajši le pri vinu in ker toči Rajhovka najboljše, so vreli tja iz vseh koncev lončarji in tovorniki, nekateri v spremstvu žená in deklet. Takoj popoldne so se začeli napolnjevati prostori in tudi pred hišo so sedeli, kjer je pomladansko solnce prijetno ogrevalo.

Brhka gostilničarka je pozdravljala na vse strani, nasmihala se znancem prav zaupljivo in jim šepetala na ušesa lepe stvari, da so jim šli obrazi od radosti kar narazen. Hvalila je krasoto mladih hčera, a dobre mamke je potrkavala po ramah in jih spraševala,

kdaj bodo njihove hčere za možitev. Vrh tega je skrbela, da so godci neutrudljivo igrali. Ako so se jim posušila grla, je sama postavila majoliko prednje. Ukazovala je dekletom, da so pridno stregle gostom, a sama je hodila od mize do mize in prijazno govorila z vsemi in pila iz lončenih kozarcev, če so jo klicali pit, seveda samo toliko, da se je z rdečimi ustnicami dotaknila roba.

Med gosti je bil tudi Krznič, kmet in lončar iz Nemške vasi. Prišel je na Pristavo, da se pogodi s kakim lončarskim rokodelcem, ki bi mu vgnetal glino in formal lončeno posodo čez poletje; in s tovornikom se je moral zmeniti, ki bi mu tovoril posodo po semnjih ter od vasi do vasi, ali pa bi prevzel od njega posodo in sam tovoril na svoj račun. Res je, Gregor Krznič je sam zrastel pod lončarsko streho in v mladih letih nekateri dan presedel pri kolovratu. Noga mu je igraje podila kolovrat in pred njim je rastla iz kepe gline, ki jo je zagnal na kolovrat, najrazličnejša posoda, kakršno si je umislil, od preproste latvice do ogromnega svinjskega lonca.

Toda tedaj je bil še lončarski delavec doma na Pristavi, a sedaj je kmet v Nemški vasi, ki ima z gruntom dela čez glavo. Ne utegne se muditi s formanjem gline in tudi v križu ga boli, ako sedi dlje časa pri kolovratu. Noga, ki goni kolovrat, je že bolj trda in se ne da tako zgibati, da bi udarjanje na desko bilo brez bolečin. Zakaj štiridesetletnik je že, sicer še čvrst, a vendar ga včasih že boli v križu in noga

ni več tako prožna, kakor je bila takrat, ko je hodil k Petróvim v Goričo vas. O, takrat je imel urne noge! Zgodilo se je, da je pripovedoval svoji izvoljenki, kako ji bo prijetno tam doli na Pristavi. On bo za kolovratom, ona bo pa odnašala nareieno posodo na desko in jo bo sušila, in kadar bo suha, jo bosta naložila v ožago, in ko bo kuril, bo ona ponoči pri njem, da ne bo zaspal in bi se posoda prežgala. In potem bosta šla s posodo od vasi do vasi, po Kočevskem in Suhi Krajini in še čez, tja do krajev, kjer zori grozdje na trti, in bosta pripeljala domov moke in žita, da bodo tudi otroci lahko mleli, ako jima jih bo Bog dal. In grošev bosta prinesla, da bosta kupila otrokom platna za srajce in hlače. In zgodilo se je večkrat, da so ga prepodili goričevski fantje, ki niso trpeli, da bi hodil kak tujec vasovat, zlasti še lončar. O, tedaj je poskočil kakor srnjak in jim jo je unesel. Take noge je imel! Za deklico se pa ni bal. Na Polonko se je zanesel.

Tedaj se je pa zgodilo nekaj, da je mladi lončar opustil svoja pota v Goričo vas. Ponudila se mu je namreč vdova v Nemški vasi, ki je mladega lončarja pogosto videla, ko je prihajal skozi vas. Všeč ji je bil in zaželela si ga je in mu dala vedeti, da ga vzame, ako hoče. Lončar je izprva prezirljivo odklonil, ko pa je naposled zvedel, da je grunt njen, je začel premišljevati.

In ko je premišljeval in se posvetoval doma in z drugimi, je primerjal obe priliki: v prvem slučaju bi

dobil mlado ženo s skrinjo in morda še s par lehtmi platna, a v drugem res le vdovo, dokaj starejšo kakor je bil sam, s par otroki, ki pa ima vendar grunt in kola pred skednjem in živino v hlevu. Grunt! Edina želja in misel lončarskih src, ki hrepene po lastnih kolih in zemeljski lasti, da bi kopal glino na svojih tleh. Uresničena bo želja, ako pobere vdovo. In ko je tako primerjal in tehtal, je padla tehtnica na stran vdove. Kaj priletnost žene s priženjenimi otroki, ki odraščajo in se dado od hiše! Tudi žena lahko mine, a grunt ostane. Grunt! Zemlja! Polonka pa ni imela grunta; zato mladi lončar ni hodil več vasovat v Goričo vas. Zmenil se je z vdovo. Polonka pa tudi nobenega drugega obračuna ni imela z lončarjem in se ni bal, da bi nosila »štruco« za njim, ako bi jo pustil in drugo poročil.

Mladi lončar Gregor Krznič je s priženitvijo prinesel v hišo kolovrat in pravico, za vedno žgati lončeno posodo na pristavski ožagi, kjer so jo ožigali njegovih dedov dedje od nekdaj.

Gregor je postal sicer kmet, a kmalu je spoznal, da lončarska ni slaba, da je bolj gotov zaslužek pri kolovratu kakor pa pridelek na njivah, kjer pač veš, da seješ, a nikdar ne veš, če boš tudi žel. In tako je Gregor kmetoval, obenem pa tudi nadaljeval lončarsko obrt.

Njegovim pastorkom, ki so se rodili v kmetiški hiši, se je zdelo, da bi se bili z lončarsko obrtjo preveč ponižali, in se je niso hoteli oprijeti, a lastni

otroci so bili še premajhni. Zato je moral Gregor vsako leto najemati izučenega lončarja, da je mogel sam kmetovati in poleg tega še z lončeno posodo kaj pridobiti, ko je imel vendar pravico, in sicer zapisano pravico, na pristavski ožagi.

Gregor Krznič je kmalu našel lončarja, s katerim se je spustil v domenek. Komaj je namreč prisedel k tovarišiji in se ozrl naokrog, pa je zapazil lončarja Martinka, tistega Martinka, ki je nekaj let hodil delat h Krzniču. Res je, da se je Martinek najmanj vsak dan stokrat preveril — in to se je začelo takoj drugi dan, ko je prišel v hišo —, da nikdar več ne sprejme dela pri Krzniču. Prepiral se je z vsemi pri hiši in ko je jeseni odhajal, je vpil po vasi, da ne pride nikdar več v hišo, kjer dajejo ljudem samo sesedeno mleko in črn kruh. Vendar se je na spomlad le oziral za Krzničem in se spominjal, da so bile pri Krzniču polne sklede in odprt kruh na mizi, da ga je odrezal, kadar je hotel. Tako je tudi danes zalezoval starega gospodarja in pazil, kdaj mu bo namignil, da bo stopil k njemu, prisedel in se spustil v razgovor.

Gregor mu je prikimal in namignil:

»Martinek! Les pojdi! Boš pil!«

Kot bi trenil je bil Martinek poleg njega in je pil. Krznič je porinil še vogal štruce predenj in iz žepa mu je dal kos kolača. Martinku se je širil obraz, ko je nesel kolač v usta.

Ko je Martinek pospravil kolač in načel štruco, sta pa s Krzničem govorila dalje.

»Martinek, ali si že s kom v besedi za to leto?« ga je vprašal Krznič. »Kje boš delal?«

»O, o, dosti me jih je že vprašalo, pa nisem še nikomur obljubil. Dejal sem: H Krzničevim pojdem, ako me poprašajo. Tam znajo mati dober kruh speči in skuhajo tudi toliko, da v skledi vedno kaj ostane. In krave imajo.«

Krznič se mu je nasmejal.

»K Skočnim v Rakitnico so me prosili, Micen Janez iz Dolenje vasi je vprašal zame, tista Korda z Blata je pome poslala in še celo v Nemško vas bi bil lahko šel, pa sem dejal: Nikamor ne grem. H Krzničevim pojdem, ako bodo vprašali po meni. Pa sem še dejal: Martinek Bolha se drži hiše in gospodarja, ako sta zanj. Krznič, ta je mož, mati pa tudi.«

»Prav si govoril,« ga je ustavil Krznič in mu porinil vino. »Bova pa naredila zopet za eno leto. Koliko boš pa hotel imeti?«

»Nič več kakor lani. Samo še ene prtene hlače mi boste dali po vrhu. Desna hlačnica se prehitro predrgne na kolovratu, odzad pa tudi; pa nimam časa vedno krpati. Tako se bom kar preobul. In h Kordi v Blato pojdem format, kadar bo doma ožaga polna in vse dile s posodo naložene. Pa sedem srebrnih grošev mi boste dali za aro, lani ste mi jih bili dali pet.«

»O, Martinek, ti si pa veliko upaš. Dva gospodarja bi rad imel.«

»Korda je reva, ženska brez moškega pri hiši. In v žlahti smo si. Pri naši hiši se pišemo Bolha, Korda pa tudi. Pomagati ji moram!«

Martinek je bil svojeglaven fant, ki ni odnehal, in Krznič mu je končno primaknil, kolikor je zahteval. Preden sta udarila, je še rekel Krznič: »Naj bo! Prtene hlače dobiš in sedem grošev za aro poleg drugega. H Kordi pojdeš takrat, kadar doma ne bi imeli kaj delati ali pa če bi bil bolnik v hiši. Pa še eno ti povem: z materjo boš moral lepše ravnati. Jezikati ne boš smel na vsako njeno besedo. Ali si razumel?«

»O, o, mater bom pa že ubogal. Mater imam rad. Boste videli, da bodo z menoj zadovoljni. Le udariva!«

Segla sta si v roke in pila. Krznič mu je odštel sedem grošev are in tako je imel Martinek Bolha delo in gospodarja čez poletje, Krznič pa lončarja, ki je znal na najumetnejši način ustvarjati iz gline posodo.

Krznič je dobil tudi tovornika. Starega je vprašal in naredila sta. Res ni bil tak, kakor si ga je želel, pa kaj je hotel. Potrpeti je bilo treba. In pametni ljudje prizanašajo drug drugemu, si ne oponašajo napak, brez katerih ni nobeden.

In tako so bili vsi trije zadovoljni in so pili likof, ne meneč se za drevenje in skakanje plesalcev, ki so vrveli v veži in pred hišo in še celo ob vodi in onstran vode. Tudi otroci so skakali po trati in posnemali starejše.

Ljudje, kateri so prišli zaradi resnih opravkov na Pristavo, so se ob takem hrupu le z velikim naporom sporazumevali. Na polne prsi so govorili, pa so si morali še trobiti na ušesa in dopovedovati z rokami, preden so si bili na jasnem in so si pokimali, da se razumejo.

Šele z nastopajočim mrakom je ponehavalo vrvenje. Takrat so odšli godci. Zunaj je bilo že prehladno, a v hiši niso smeli plesati, ker bi ne gorela nobena leščerba ali lojevka, pa tudi luč ne v čeležniku ob plesni vihri.

Za godci je odšla mladina, žene z možmi in tako se je poleglo veliko šumenje. Kajpak, v hiši so še sedeli možje pri majoliki in še je tekel razgovor sem in tja, še vedno živahen in glasen. Vsako omizje je obravnavalo svojo zadevo. Hohotanje in veselo vzklikanje je razodevalo njihovo razpoloženje.

»Lepa Kočevarica« je bila zadovoljna. Po dolgočasnih dneh posta je prišel dan veselja, ko je bila pipa vedno odprta in se ji je denar kar vsipal v predpasnik.

Dasi je morala biti povsod in dekletom, ki so stregle, vedno za petami, se je vendar utegnila še pomuditi tu in tam. Tudi h Gregorju je prišla. Martinku je velela iti plesat, sama je pa sedla na njegovo mesto, položila Gregorju roko na rame in ga vprašala:

»Kdaj boš ožigal posodo? Zakaj ne prideš nič mimo?«

On ji je pa natočil in porinil prednjo: »Na, pij! Danes se prileže! Ko bom pred ožago sedel in ogenj poravnaval, mi boš pa ti prinesla pijače.«

In pila je. Ker se je vrnil Martinek, ki ni mogel dobiti plesalke, je vstala. Toda še od drugih miz se je ozirala nazaj h Gregorju in njegovim tovarišem.

Zvečer torej, ko je brlela že leščerba pod stropom in so lojevke razširjale po sobi več smradu kakor svetlobe in je moževalo vsako omizje zase, so postali pri mizi v kotu glasni. Nekdo je udaril po mizi, da je majolika odskočila in so vsi slišali, ko je dejal: »Pa je tako! Coprnice so bile in so še sedaj!« Vsa hiša je posluhnila.

Takrat so imeli v ribniškem gradu že nekaj ženska zaprtih, ki so bile obdolžene copranja. Med njimi tudi Češarkovko iz trga, ki so jo vsi poznali. Tisti, ki je tam v kotu vse vedel, je na drobno pravil, kako so jo videli ponoči na križpotih, kako je na metli prasnila na Klek, da se je za njo kar bliskalo, da je sosedu tako naredila, da živinče še voza ni hotelo premakniti, in še veliko drugega.

Eni so ugovarjali, da to vse skupaj nič ni, da, ako bi ženske kaj znale, bi najprvo sebi pomagale, četudi s hudičevo pomočjo. Pa niso nič opravili. Splošna sodba je bila, da so vse ženske coprnice, in tisti, ki je že prej po mizi tolkel, da je majolika plesala, je prevpil vse.

»Tako bi morali narediti pri nas, kakor so na Bočkovem, ko so bili vse ženske spravili na grmado.«

Toda niso bili vsi takega mnenja.

»Nak! To pa zopet ne gre! Brez ženske ne moremo biti v hiši!«

»Kaj mi če!«

»Bi že videl, ko bi je ne imel. Še kuhati bi si moral sam!«

Ko je Gregor to slišal, je pa dejal vmes:

»Hudič! Moja baba je tudi coprnica, pa jo imam vendar rad.«

»Hahaha!« so se zakrohotali drugi. »Kajne, stara je že!«

Gregor je bil že nekoliko dobre volje. Jezik se mu je bil razvezal. Ostati je hotel pri besedi in zato je povzel:

»Pa je tako, kakor jaz pravim! Čakajte, da vam bom povedal. Naš zet Šobar, ki tudi tukaj sedi, naj potrdi, zakaj tudi on je lahko priča.«

»Hahaha!«

»O sv. Jerneju, ka-li, je minilo tri leta, ko je bil v Kočevju semenj. Dobro smo tržili takrat. Konjiči so šli prazni domov, jaz sem imel pa denar za pasom. Gredoč smo se ustavili, kjer je bilo kaj prilike, zakaj soparno je bilo takrat, to še dobro vem, in žejalo nas je. In zakaj bi ne pil, ako je človek potreben in zmore. Tovornika smo pustili, da je odjezdil. Mi pa, to je jaz, naš zet, potlej ta srednji Divjak iz Prigorice in prigoriški rihtar Bojec, smo pa za njim šli. Malo smo se ustavili v Stari cerkvi, potem smo se oglasili še v Ložinah in noč je bila že prav trda, ko smo prišli na

dolénjsko polje. Gremo in gremo sem in tja, ker je bila trda tema in nebo oblačno in se steza ni prav poznala. Tam za Blokami se je tako bliskalo, da smo rekli: lilo bo. Pa je bilo dobro, da se je vsaj bliskalo in nismo steze zgrešili. Mimo rup pod vasjo smo bili prišli in Pristava je morala biti že na strani, tako da je rihtar rekel: ‚Sedaj bomo pa kmalu doma. Dobro je, da je človek pod streho, ko začne kaj doli iti. In če dež pripeljejo od Blok, gre vselej na debelo.‘ Glasno smo govorili, zakaj sapa je delala šum. Pridemo skoraj na pot pri Prigorici, kar ti pred nami stojita dve črni postavi; jaz vprašam: ‚Kdo, božji!‘ — a namesto odgovora slišimo, kako gazita po žitu. Precej smo vedeli, kaj to pomeni. ‚Viš jih, hudičevke!‘ sem dejal sam pri sebi in gledal za njimi skozi temo. Te pa le po žitu, da je kar šumelo: vš, vš! in neko otroče je zajokalo. Takrat se je pa zabliskalo in se je zasvetilo kakor podnevi. Pa sem jih zagledal in spoznal. ‚Tega pa nisem vedel, da imam tako babo,‘ sem dejal sam pri sebi. Rekel pa nisem nič in sem zopet v temi tipal naprej. Oni trije niso nič rekli in sem mislil, da jih niso spoznali. Ko sva šla z zetom potem sama proti domu in naju nista ona dva, ki sta zavila na vas, več slišala, sem dregnil zeta s komolcem in ga vprašal: ‚Ali si jih videl?‘

‚Videl. Preklete babe!‘ je dejal. ‚Hudičevke, ki delajo ljudem škodo. Nocoj bodo vse pomendrale.‘

Ako bi jaz sam na lastne oči ne bil videl, pa bi ne bil verjel, da je tudi moja baba taka, da je copr-

nica. Še bolj sva se pa zavzela, ko jih dobiva doma. Leščerbo so imele prižgano in so se v kotu pri peči tiščale. Kar obstala sva.

‚Kje ste pa bile, babe?‘ sem vprašal jezno in potrkal s palico ob tla. Nobena se ni hotela vdati in so vpile, da so bile vedno doma in nama očitale, da midva ne veva kam domov in sva gotovo vse požrla, kar sva bila iztržila. Taka trdovratnost pa človeka razdraži. Šobar je kar k peči skočil pa: udri babo! udri! Še mater je bil parkrat oplazil, da sem moral jaz stopiti vmes in sem ga ukoril: ‚Svojo bom že sam, kar pusti jo!‘

Dobro sva jih bila prevejala takrat, ampak vdala se nobena ni, še potlej ne, ko sem ji bil proseno lat pomolil pod nos, ki jo je bila prinesla na krilu domov, kjer se je še držala.

»Ali ni bilo tako, Šobar? Pa me popravi, ako sem kaj pozabil!«

»Kaj bom popravljal, ko je bilo res tako!«

»Pa če je tudi coprnica moja baba, rad jo imam pa le! Pa moja je!« je končal Krznič. »Hudega mi še ni nič naredila.«

Vsi so poslušali Krzniča, tudi Kočevarica, ki je bila že nekoliko razgreta od vina, zakaj nabere se ga tudi po kapljah, ako kapljajo dolgo in na gosto. Z mokrimi očmi je zrla Krzniča in sedla poleg njega. Govorili so še nadalje o coprnicah in sodbi, ki čaka one, ki jih imajo zaprte v gradu. Prerekali so se, kaj je bolj prav, ali da živo vržejo na grmado ali da ji

prej odsekajo glavo in jo šele potem sežgo, ko ne čuti telo nobene bolečine več.

»Nekaj vdovcev bo gotovo. Vse se ne bodo izrezale!« je bilo soglasno mnenje.

Kočevarica se je kolikor mogoče tiščala Krzniča in mu roko dela na ramo, kakor bi mu nekaj hotela povedati na uho. Mislil je, da nima dovolj prostora, ter se je odmaknil, kolikor je bilo mogoče k sosedu, a Kočevarica se je zopet pomaknila za njim. Še enkrat je odrinil soseda bolj za mizo, a čez nekaj trenutkov je sedel prav tako na tesnem kakor prej. Vrh tega se je ženska naslonila z glavo nanj.

V Gregorju pa je vstala sumnja in nejevolja ga je obšla.

»Ne! To pa ne! Pestoval te res ne bom!« je dejal jezno in se je je otresel. »Prišel sem v gostilno pit! Pijačo sem zahteval, drugega ne maram!«

Mnogi so se ozrli vanj in se zlobno zakrohotali.

»Kaj pa misliš?«

S temi jeznimi besedami je Kočevarica vstala in si pogladila lase, ki so ji prišli nekoliko v nered.

»Nič! Jaz sem se že poročil z eno, ti si pa drugega izberi!«

Vsa osramočena je stala ženska in ni vedela, kaj bi naredila, kaj bi odgovorila. Na njen rovaš se je zabavala vsa hiša in leteli so žgoči dovtipi in prostaška namigovanja sem in tja. Vsa kri ji je šla v glavo, da je žarela od togote.

»Ti! Ti! . . .« je siknila, a več ni mogla povedati v zadregi, kar je splošno veselost še pomnožilo.

»Nič se te ne bojim. Plačal sem ti in grem, kadar hočem!«

Togotna se je obrnila in odhitela skozi vežo v drugi konec. Gredoč si je brisala solze, ki jih je rodila osramočenost in togota.

Tudi Krznič je vstal, da bi šel, pa so ga ustavili, češ: »Pusti jo! Naj skuha jezico! Dobro si jo odpravil! Drugič bo vedela!«

In tako se je pogovor zasukal od klekaric na druge ženske, ki niso nič manj nevarne kakor one, in se jih je treba varovati, ako hoče človek v miru živeti. Za moža še celo ni ta reč.

»Pa da se je zlomek prav obme obregnil,« je menil Krznič še vedno v nekem neprijetnem razpoloženju.

Martinek Bolha, ki je jedel in pil na račun šikofa, ki ga je poravnaval Krznič, izprva ni vedel, kaj pomeni nastali vrišč. Šele po kesnejšem razgovarjanju mu je postalo jasno. Tedaj ga je pa nekaj obšlo; na obrazu mu je zažarelo čudno veselje. Potuhnil se je in kar naenkrat ga je zmanjkalo pri mizi. Nihče ga ni bil prav pogrešal, zakaj Martinek ni bil izmed onih, ki so kaj prida moževali. Kar nastane v drugem koncu hiše vpitje, potem se zasliši odmev zaušnic, in nekdo prileti skozi vrata v vežo kar z viška ter se zaleti v nasprotno steno, kjer bolestno zaječi:

»O, jej!«

Med vrati se pa pokaže Kočevarica, ki je od togote kar pihala.

»Ti, slinež! Jaz ti bom dala! Ti jaro kozle!«

In potem se je obregnila še v hišo: »Tisti, ki ga je k meni poslal, naj ga pa pobere. Tega naj pestuje!«

Sedaj so pa tudi v hiši razumeli.

»Hahaha!«

Kočevarica je zaloputnila vrata. Možje so se tolkli po kolenih, tleskali z rokami in se krohotali, da se je hiša potresala.

»O, o, o, Martinek! Sedaj si jo pa skupil! Les pojdi! Boš pil! Dobro si naredil!«

Martinek je naenkrat zgubil vse druge občutke, pobral se je in dlan položil na tisti del glave, ki je treščil v steno. Namesto v hišo jo je ubral ven v temo.

Ker ni bilo gostilničarke več na svetlo in so se dekleta le po kotih hihitala, so tudi ostali gostje drug za drugim vstajali in se razhajali na vse strani.

»Hudičeva baba!« je ponavljal Krznič, ko je meril cesto proti Nemški vasi. »Kmalu bi človeka zapeljala!«

Četrto poglavje.

Judeževi groši.

Rajhovka je bila naslednje dni precej nasajena. No, kaj takega! Vsi so se ji rogali, dekle pa privoščile. Kar skriti niso mogle posmehljivih pomenkov. In to jo je kajpak jezilo, da je kar pihala okrog sebe. Preziranje Krzničevo in javno ponižanje jo je peklo; in kako jo je grizel domislek tistega Martinka Bolha z Griča, tistega štrameta!

»On mi ga je poslal, on, Krznič,« si je ponavljala stokrat vsako uro. »Čak!«

Vsi, ki so prihajali čez most, pa naj so prihajali od Bajt in Gotenice, od Kočevja in hrvaške strani, pa naj so prihajali po dolini ali iz bližnjih vasi, vsi so se ji dobrikali in sladkali in se niso odmikali, če je kdaj h komu tesno prisedla . . .

»Samo ta Krznič! Ta! Ta! Uh!«

Sovraštvo in maščevanje se je nabiralo v njenem srcu. Kako naj izbriše osramočenje! Premišljevala je in nemirno snovala vse mogoče načrte, s katerimi bi Krzniča premagala in se maščevala.

»Krznič! Krznič!«

Za Martinka Bolha je imela pripravljeno še eno krepko brco s peto, ako bi prišel blizu in bi se zopet smukal okoli nje, toda Krznič?

»O, ta Krznič!«

Brhka vdovica je sedaj spoznala, da je Krzniča rajši videla kakor koga drugega njegovega spola. Ni se ozirala samo z enim očesom za njim, temveč z vsem obrazom, z vsem srcem je hrepenela po njem in se ozirala za njim kakor roža za solncem. Moških ji ni manjkalo, toda šele sedaj se je prav zavedela, kako ima Krzniča rada in kako dolgo že. Vselej se ga je razveselila, kadar je prišel v gostilno, in tedaj, ko je Krznič ob toplih poletnih dnevih zažgal ožago in noč in dan sedel ob ognjišču? Ali ni takrat gledala skozi okno in hodila postajat pred hišo, da ga je imela v očeh, in ako je utegnila, ali ni šla tja do ožage vprašat ga, ako se lonci lepo kuhajo in kdaj bo zaprl ožago. Celo zvečer, v trdi noči, preden je šla spat, ali ni šla tja k ožagi, kjer je v svitu ognja žarel Gregorjev obraz, kjer je Gregor sedel na kladi, opiral roko na kolena in podpiral glavo ter zamišljeno računal, koliko mu bo vrgla ožaga, ako bo posoda prav ožgana. Tedaj je kajpada mislil na ženo in otroke, za katere se trudi in muči. Da, takrat se je tudi ona usela pred ožago, ako ni bilo drugih vasovalcev, in ga gledala. Všeč ji je bil in pogovarjati se je znal o kupčiji in o novcih, o resnih in šaljivih stvareh. Rada ga je poslušala in nič ni bilo hudega. Vedela je itak, da ni sam. In če je prišel Gregor za trenutek v gostilno izpit

merico vina, tedaj je šla kar sama v hram po vino, mu je natočila in želela:

»Bog ti ga blagoslovi!«

Pa Gregor še sesti ni utegnil, da mu ne zamre ogenj v ožagi in bi bilo vse delo zastonj. Zato ga ni ustavljala. Kadar se je pa vračal s semnja ali pa s kupčevanja po Krájini in tam čez, se je pa že nekoliko dlje ustavil, da se je pokrepčal in odpočil. Takrat se je rad pomudil in tudi plačal, da je še kdo pil poleg njega in mu delal druščino.

Rajhovka se je dostikrat sama sebi nasmejala, ko jo je obšla misel:

»Tega bi pa vzela, tega, ako bi bil prost.«

Potem je pa pristavila: »Kako sem neumna! Saj jo že ima!«

Tisti trenutek na véliki ponedeljek zvečer, ob mračnem svitu leščerb in lojevk ter ob močnem vinu, je bila pa pozabila, da ima ženo, in si ga je zaželela.

Oh, kako jo je pahnil od sebe! Ali more biti ž njim še prijazna? Ali more spregovoriti še kdaj prijazno besedo? Ali more pozabiti osramočenje? Nikdar! Nikdar! Tako si je dopovedovala. A navzlic hudovanju je v njenem srcu hrepenenje po Gregorju postajalo vedno močnejše; vedno globokejše korenine je gnalo, da jo je naposled kar prevzelo, da je pozabila na vse drugo in mislila samo, kako bi dobila Gregorja v oblast, najrajši za zmerom.

Glas ji je včasih šepetal: »Ženo ima!«

S silo je hotela zadušiti zoprni glas, da bi je več ne opominjal in dramil. Tiste dni je najrajši posedala, podpirala glavo in premišljevala. In v takem trenutku je bilo, ko se ji je nekaj posvetilo, da je dvignila glavo:

»Ali ni pravil Gregor, da je njegova žena, tista starikava Lucija, coprnica?«

O, da! Sama je slišala, vsa hiša je slišala njegovo obdolžitev in zet Lucijin, ta Šobar, je še potrdil. Vsi smo slišali!

V ječah ribniškega gradu čakajo sodbe znane čarovnice, ki v hudičevi službi delajo nečast Bogu. ki jih morajo spraviti s pota, da ljudem ne bodo delale škode. In Lucija?

Zakaj bi Lucija ne prišla na grmado, ko je vendar coprnica, kakor priča njen mož in njen zet? Ali jo bo mož izročil pravici? Pa je pravil, da jo ima rad!

»Hahaha! Pravica naj se zgodi!«

Ob tem domisleku jo je obšlo prijetno čuvstvo. Krznič prost! Ali bi tudi potem tako osorno robantil, ako bi naslonila glavo na njegovo stran? He?

»Pravica naj se zgodi!«

Kaj pa potem, ako Lucije, te coprnice, nihče ne izroči? Ali jo bo izročil mož? Ali zet? Dvom se ji je porajal v mislih.

In tisti hudiček, ki ji je šepetal na ušesa, ji je kar velel: »Ti jo naznani! Ti sama!«

Kar stresla se je ob tej grdi misli in se hotela premotiti z delom, z razgovarjanjem, da bi pregnala

skušnjave in svoje misli naravnala kam drugam. Pa so se zopet povrnile in še hujše in tisti glas je kar vpil:

»Potem bo tvoj! Tvoj bo! Gregor bo tvoj! Spravi jo s poti!«

»O strašne misli! Pravica bi se že zgodila tako. Pa, oh, ne, ne! Nikdar ne!« Pa je zopet vstalo hrepenenje. Oh, kako je koprnela za njim in tisti glas je zavpil, da ji je zvenelo po ušesih, da je vsa trepetala:

»Sedaj je prilika! Sedaj je ura!«

Martinka se je komaj spominjala in je bila pozabila na prošnjo popolnoma. Martinek Bolha je tiste dni po dogodku čepel v leseni bajti na Griču, tam nad Dolenjo vasjo, odkoder se tako lepo gleda doli na vas in preko nje po polju do Makošc in kočevskih selišč, na severno stran pa čez trg tja do Slemen, kjer stoji na najvišjem vrhu sivi ortneški grad. In lepa je Velika gora, s strmimi stenami na levi, in prijazna Mala gora, s cerkvijo sv. Ane na desni strani. Kamorkoli se ozre oko, se lahko napase ob prirodni lepoti krajine. Toda Martinek, ki je tolikokrat pomolil obvezano glavo skozi okno ali prišel se razgledovat na prag, ni tega nič opazil. Njegov pogled se je obračal tja doli na široko Ribenščico, na most, ki pelje čeznjo in na hišo onkraj mostu. Njegove oči in misli so bile tam pri »lepi Kočevarici«. Ves srečen je bil, ako jo je videl, ko je prišla na prag se razkazovat v belem predpasniku, živopisani ruti okrog vratu in črnimi lasmi, nagromadenimi vrh glave.

Huda je bila, to je res, toda rog na glavi se mu je sušil in zato ji je že odpustil. Sicer ga pa lepa, vendar osorna krčmarica ni več tako mikala. Eh, baba! Toda Martinek Bolha je imel sedem srebrnih grošev. Dva je bil sicer materi obljubil, a se je potem spomnil, da ji bo prinašal od Krzniča črnega kruha in kislega mleka, kar je vendar dovolj za mater. Zato se je bil skesal. In tretji dan ni več strpel doma; vrgel je obvezo proč in šel doli, kjer se za groš kaj dobi.

Rajhovka ga izprva niti pogledala ni. Odslovila ga pa tudi ni, ker je vedela, da ima groš, in ona je tako rada videla, da se je vse, kar je bilo okroglo in imelo cvenk, zbiralo v njeni skrinji. Preden je Martinek zapravil polovico are, ki jo je bil dobil, je Rajhovka spregovorila ž njim tako, kakor se govori z gostom, ki rogovili po hiši in raztresa sitnosti. In s tem je odleglo Martinku in Rajhovki ter sta poslej občevala, kakor bi se med njima nič ne pripetilo.

V Rajhovki je bil medtem popolnoma dozorel sklep, da izroči Krzničevko pravici. Zakaj je pa čarovnica! Samo iztuhtati ni mogla, kako bi se to izvršilo. Odstraniti se mora pregraja med njo in Krzničem! Oh, saj včasih so bili ljudje, ki so kar pograbili žensko, ki je uganjala coprnije, ter so jo izročili pravici. Ali v Nemški vasi razen Krzniča nihče ne ve, da je njegova žena coprnica? Tedaj ji je pa šinil v glavo Martinek. Ta je tudi slišal Krzniča in bi lahko pričal. Izprva je zavrgla to misel, češ, da je preneumen za kaj takega, toda ker ni bilo drugega izhoda,

se je naposled sprijaznila s to mislijo in poslej le premišljevala, kako bi Martinka pridobila za načrt.

Rada bi govorila ž njim na samem, kar se ji je končno tudi posrečilo. V mraku je bil ostal sam v hiši. Usela se je k njemu, prijazno govorila ž njim o tem in onem in še k ustom je nesla pijačo, ko ji je napil. Potem ga je pa iznenada vprašala:

»Martinek! Ali se še spominjaš, kaj je pravil Krznič oni večer o svoji ženi?«

»Hehehe! Vse vem! Kaj bi ne vedel, ko smo ga tako poslušali!«

»Coprnica je! . . . Strašno!«

»Naj bo! Kaj meni mar! Saj ni moja baba, da bi jo smel pretepsti!«

»S poti bi jo bilo treba spraviti, kakor druge njene vrste.«

»Kaj meni mar! Meni ni nič na poti!«

Rajhovka je sprevidela, da se ga mora lotiti od druge strani. Zato mu je rekla:

»Martinek, nebesa si lahko zaslužiš.«

»To pa že vem, kako. Mati mi vedno pripovedujejo: Priden bodi, moli rad, pa delaj rad, pa boš v nebesa prišel!«

Oba sta se smejala.

»Pa še laže si jih zaslužiš in hitreje.«

Martinek je neverjetno zmajeval.

»Res! Le poslušaj me. Ti pojdi lepo v grad, se odkrij in povej tam, kaj je pravil Krznič, da je njegova žena coprnica.«

»Pa pojdem v nebesa? Bom pa rajši še nekoliko na svetu počakal. Letos sem se že s Krzničem pogodil za delo in njegova žena zna skuhati žgance bolje kakor vsaka. Letos bi še rad jedel žgance, ki jih bo ona v skledo devala.«

»Ti se šališ! Ampak jaz zares mislim. Coprnice se morajo naznaniti!«

»Kar daj jo!«

»Sama ne utegnem iti v grad in ženska ni, da bi hodila okrog gospode. Ti pojdi!«

»Ne grem!«

»Majoliko vina ti dam!«

»Nisem žejen!«

»In za pot ti dam!«

To rekši je potresla torbico, da so zažvenketali groši.

»Ne maram nič. Imam še sam dovolj grošev!«

Tudi Martinek je pomešal po žepu, dasi ni tako močno zazvenčalo kakor v njenem.

Nasmejala se je, a nato na videz nejevoljna prekinila razgovor. Pretkana ženska je spoznala, da še ni prišel trenutek, pač pa da skoraj pride čas. ko bode Martinek bolj pripravljen za njene načrte, ko bo rad storil, kar mu bo naročila.

Sicer je pa nestrpno čakala. Nič več si ni ubijala glave, kako bi osvobodila Krzniča. Njena domišljija ji je predočevala trenutke, ko bo Krznić zopet prišel k njej, ko bo govorila ž njim, ko mu bo povedala, da vedno misli nanj in da postane njen mož, ako hoče.

Kar zasmejala se je ob tej misli. Kaj bo potem rekel? Vedno ji je bil pred očmi. Toliko moških je poznala, pa le ta lončar, ki je priklenjen na priletno ženo, ji je najbolj všeč, da je samo po njem hrepenela in ga videla vedno pred seboj. Zdel se ji je še krepkejši in bolj možat kakor je bil v resnici. Obriti obraz z zaupljivimi očmi in visokim čelom jo je vedno gledal in vabil.

Martinek pa tudi še potem ni bil voljan iti ovadit Krzničevko. Pripovedovala mu je, kako dobro delo stori, ako jo spravi v ječo in pred sodnika, ki jo gotovo spravi na pot poboljšanja, ako ni preveč vdana copranju. In potlej bo zopet polje rodilo, povodnji ne bo, živina ne bo poginjala in drugih nesreč ne bo, ki so jih povzročale take ženske, kakor je Krzničevka. In tudi tistih grdih reči ne bodo počele na križpotih, na Kleku in na drugih zbirališčih, s katerimi se žali Bog in vsa nebesa. Vse to mu je pripovedovala živo in obširno, nalivala mu vina in mu napijala.

Toda Martinek je še vedno otresal, češ, da mu povodenj ne more ničesar vzeti, ker nima nobene njive, in na polju naj raste ali ne, ker on žeti itak ne sme, ko nima nič odmerjenega, in ako coprnice uganjajo brezbožne reči, on nima nobenega greha od tega. Vse skupaj mu ni nič mar. Krzničevko ima še celo rad in bi mu ne bilo všeč, če bi prišla v ječo.

Rajhovka pa ni odnehala. Obljubila mu je pet grošev, potem deset, ako gre v grad in vse pove, kar je slišal. Še bolj mu je napijala, še celo naslonila se je

nanj in ga objela z roko čez rame. Martinek jo je gledal in dobro mu je dela njena prijaznost. Ko mu je še nekaj šepnila na uho, so se mu zasvetile oči. Pogledal jo je in njune oči so se ujele in razumele.

V Martinku je zavrelo. Segel je po vinu in pil v dolgem požirku.

»Martinek! Ubogaj me in pojdi!«

Začel je omahovati, hudič je še bolj kuril. Žganci Krzničeve matere se mu niso zdeli nič več posebni. E, sitna baba, ki ga bolj ošteva kakor lastna mati! Pa še coprnica je, v hudičevi službi. Deset grošev dobi, deset! No, sedaj bo pa materi obljubljena dva groša lahko dal in še več, če ga bodo terjali. In kaj je še rekla »lepa Kočevarica«? Vse se je zmračilo v njem. Oni večer ga je treščila skozi vrata, da bi si bil skoraj glavo razbil, a sedaj mu pa sama odpira vrata in ga vabi. Hej!

»Pojdem!«

Oklenila se ga je še tesneje in rekla:

»Tako je prav. Coprnica naj gre na sodbo!«

»Ti mi pa daj, kar si obljubila!«

»Dobro! Deset grošev dobiš! Samo pojdi v grad in povej, kar si slišal na lastna ušesa od Krzniča, kakšna je njegova ženska. In notri daj za priče vse, ki so slišali Krzniča. Pa Šobra ne pozabi, zeta Krzničinega, ki se piše Dihur in mu je Martin ime kakor tebi. Ta je vse potrdil, kar je Krznič govoril in bo dobra priča. Pa še prigoriškega rihtarja Bojca daj za pričo in tistega Divjaka, ki jo je tudi videl v prosu.

Vse se mora dobro podpričati, da se coprnica ne izvije.«

Našteje mu denar.

»To še ni vse.«

»Denar sedaj, drugo pa potlej.«

Martinek je ogorčen vstal.

»Nočem! Vse ali pa nič!«

»Martinek!«

Martinek je nejevoljen odšel.

* * *

Toda Rajhovka mu je bila obljubila prezaupljive reči, da bi se jih ne bil polakomnil. Tisto Krzničevo aro je bil že zapravil in sedaj je bil brez denarja, torej tudi brez pijače in zabave. Vrh tega se je bližal semanji dan belega ponedeljka, ko je treba denarja.

Rajhovki ga niti opomniti ni bilo več treba; sam je prišel in se ponudil.

Naročila mu je, kaj naj stori, da nobene priče pozabiti ne sme, da naj vse natanko pove. Potem mu je odštela še denar, deset srebrnih grošev, in mu naročila:

»Dobro opravi, potem pridi!«

In Martinek je šel.

Peto poglavje.

V ječi.

Grajski jetnišničar je sprejel Lucijo Krzničevo, odprl ječo in jo pahnil na slamo, s katero je bil postlan nizki pógrad.

»Na, tu copraj! Pa naj ti zdaj pomaga tvoj ljubej s Kleka!«

Pala je na slamo vsa upehana in onemogla, život jo je bolel od sunkov in padcev. Krvaveča kolena so jo pekla. Oči so bile kakor oslepele, ko je prišla iz opoldanske svetlobe v mračno ječo, v katero je prihajala luč le skozi majhno, zamreženo lino. Bila je skoraj brez zavesti.

»Nobeno mazilo vam ne pomaga,« je še godrnjal jetnišničar, ko je zapiral vrata. »Ako se vse namažete, od tukaj ven ne izletite. Vražjevke!«

»Jeh! Jeh! O-jej!«

Samo ta vzdih mu je odgovoril nekje iz kota.

Krzničevka si je na slami kmalu oddahnila. Moči so se ji povrnile, spomin oživel in tudi oči so se privadile mračne svetlobe. Ko se je spomnila vsega in spoznala grozni prostor, v katerem se je znašla, je

planila kvišku. Sedaj šele je opazila v drugem kotu žensko osebo, ki je sedela na enaki postelji, podpirala si z obema rokama glavo in zrla predse v tla, in zdelo se ji je, da vidi še dalje neka trupla na postelji in dihanje je začutila in zdihovanje.

Kar stresnila se je ob tem spoznanju in kriknila prestrašena:

»Kje pa sem? . . . O Jezus, nazarenski!«

Samo globok vzdih se ji je odzval. In toliko bolesti se je izražalo v njem, da jo je obšel mraz po vsem životu. Zagnala se je proti bližnji osebi in ponovno kriknila:

»Kdo si? Povej, če si božji!«

»Kdo si pa ti?« se je odzvala oseba slabotno.

»Krzničevka iz Nemške vasi sem. Kje pa sem?«

»Lucija! . . . Gorje ti! Lucija! Gorje nam!«

»Marina!« je vzkliknila Krzničevka, ko jo je spoznala po glasu. »Marina! Kje se dobiva?«

Zajokala je in se vrgla proti nji, ki je sedela kraj postelje.

»Marina, pojdiva odtod!«

»Oh! — — — Razglej se najprej!«

Nekaj porogljivega je bilo v njenem glasu.

»I kdo sta pa oni dve?«

»Zbašnica je in Rusovka. O, saj sta iz vašega konca in poznaš ju!«

»O Križani! Coprnice! Coprnice!«

»Coprnice, take kakor si ti in sem jaz in je še katera druga . . . Boš že videla! Gorje nam, gorje!«

Krzničevka je stopila k onima dvema, ki sta ležali v kotu na slami in zdihovali in tarnali. Zakaj, bili sta že enkrat pred sodnikom in vedeli, kaj ju čaka. Premišljevali sta svojo usodo in jemali slovo od življenja.

»Marjana! Neža!« ju je poklicala Lucija.

»O, zakaj smo bile rojene! Zakaj že prej nismo umrle!«

Še večja groza in strah je obšel Lucijo.

»Bežimo! Bežimo!«

Planila je k vratom, da bi pograbila kljuko in jih odprla. Osupnila je, ko ni dosegla kljuke, kakršne je vajena pri drugih vratih, in je otipala samo debele, z železom okovane plohe.

»Odprite! Odprite! Odprite!«

Razbijala je s pestmi po vratih, prijemala za robove, da se je slišalo praskanje nohtov, toda vse zastonj.

»Odprite!«

Postavila se je pred vrata in potem z vso silo butnila vanje. Niti stresla se niso.

Zavest, da ne more uiti iz strašnega prostora, je bila grozna. Curki mrzlega potu so jo oblili od strahu, a nato se je še bolj razjokala. Potem je planila k lini, zagrabila železno mrežo, se vzpenjala v lino ter klicala:

»Gregor! Gregor! Reši me!«

Iznova je napenjala moči do skrajnosti, klicala na pomaganje in jokala.

»Lucija! Nikar se ne muči! Vse zastonj! Sama ne prideš ven!« se je oglasila Marina Češarkova.

»Pojdi mi še ti pomagat! Pojdi! Vsaj ti se me usmili! Veš, otroke imam!«

Pa se je zopet zagnala v vrata in lino, pa se je zopet sesedla.

»Vse zastonj, ti pravim!«

»Z glavo bom zid predrla! Jaz moram ven! Tukaj ne ostanem!«

»Usedi se, ti pravim, in poslušaj me! Vse smo poskušale, pa nič! Samo usmiljenje nas more rešiti! Tega pa tukaj ni; o, to boš že spoznala!«

»Mene bo konec!«

»Sedi in poslušaj! Vse ti bom povedala, vse. Lej, ko sem prišla v ta nesrečni prostor,« je nadaljevala Marina, kateri se je smilila Krzničevka, dasi je bila sama brezmejnega usmiljenja potrebna, »sem se prav tako trudila kakor ti, da bi prišla iz groznega kraja. Oni dve sta mi pomagali. Razbijale smo po vratih, da so nam roke krvavele, praskale po njih, da nimam nobenega nohtu, mikastile smo Bog ve kolikokrat onele železne križe v lini, butale z glavo ob zid, da se nam je beli dan delal pred očmi in smo videle solnce in zvezde. Pa vse — nič! O, potem smo molile noč in dan. Boga in Marijo smo klicale na pomoč, vsem svetnikom smo se priporočale, na ves glas smo jokale, jokale tako, da nismo že ničesar več videle. — Nobenega usmiljenja! Tudi v nebesih ni bilo za nas nikogar doma. Potem smo klicale ves pekel na

pomoč. Ne samo tri sto hudobcev, vsi naj pridejo na pomoč! Vzemite nas, samo rešite nas od tod, smo klicale. Pa tudi pekel nas ni maral. O, ko bi znala coprati. Sedaj bi vam pokazala! O, to bi coprala, da bi se rušilo zidovje, vrata snemala iz tečajev. Klekarji bi nam morali pomagati. Vse bi zacoprala in tiste, ki so me spravili sem notri, bi pricoprala semkaj, da bi uživali nepopisno grozo, kakršno smo me že uživale in ki jo boš tudi ti okusila.«

»Marina! Marina! Oh, pomagaj mi, pomagaj! Jaz moram ven!«

»O, saj pojdeš! Pote bodo prišli in lej jih, tudi one so tako želele ven kakor sedaj ti, a poglej jih sedaj! Nič več ne žele ven. Samo to žele, da bi jih pustil hudobni svet v miru.«

»Marina! . . . Meni gre ob pamet. Jaz moram proč.«

Skočila je zopet k vratom, klicala na pomoč, tolkla s pestmi in praskala in si na vse načine prizadevala narediti pot iz ječe.

Nehala je šele, ko je bila tako trudna, da se je zgrudila in od kričanja in vpitja zgubila glas; samo nerazločno je še stokala.

Potem je nastopila noč, strašna in dolga, brez spanca, med jokanjem in obupnim klicanjem na pomoč. O, kako je klicala svojega moža! Otroke je klicala in kogar se je še spomnila.

»Rešite me! Rešite me!«

Marina in oni dve so se že naveličale jo poslušati, ker so si želele spanca, da bi vsaj za nekaj časa pozabile na brezupno resničnost.

Toda Lucija je pretarnala vso noč, in ko je začela skromna svetloba prihajati skozi okence, je šla zopet tja na vrata in zopet k lini, vsa jadikujoča.

»Oh, ven! Oh, ven! Ven! Rešite me!«

Prišel je čas, ko so prinesli jetnicam vode in hrane. Komaj je začutila ključ in odpiranje vrat, je skočila tja, in ko so odnehala, se jih je oprijela z rokami in z vso silo potegnila k sebi. Res, ozka vrata so se odprla na stežaj, a med vrati je stal široki, mrki jetnišničar in zaslanjal izhod. Ko se je zagnala vanj, jo je pa sunil s težko nogo, da jo je vrglo vznak in je priletela na rob pograda.

Vsa zmešana je tam obležala. Jetnišničar je pa grozil, da jo priklene k železnim obročem, ki so bili v ta namen pritrjeni v steno. Z brcanjem jo je spravil na noge, da se je zavlekla na pograd. Jedi se seveda ni pritaknila. Druge so pač užile skromno hrano, pospravile »sobo« in šle na hodnik, kjer je bilo nekoliko svetleje in zračneje in se je videlo skozi okna nekoliko več sveta.

Pa le kratkotrajna je bila omejena prostost. Godrnjavi jetnišničar jih je zapodil v ječo in zaprl za njimi.

Globoki vzdihi nesrečnic so pričali o veliki bolečini, ki je vse navdajala, in o strašnem obupu, ki jih je razjedal. Vzkliki, ki so sunkoma prihajali iz njih,

so bila le strašna prekletstva na one, ki so jih spravili v ječo in ki se igrajo z njihovim življenjem.

»Zaveznice hudobnega duha« niso imele nobene moči pomagati si.

Krzničevka je ležala omamljena in strta. Slovo je morala dati zadnjemu upanju, ki ga je še gojila. Prostor med temi začrnelimi stenami je bil sedaj njen svet. Brce in padec na tla je niso potrle, potrlo jo je spoznanje, da je bila misel na beg iz strašnih prostorov abotna in ničeva. Ko je pojenjala duševna bolečina in je začela zopet telesno čutiti, se je začela šele zanimati za stvari okrog sebe. Strmela je v močna vrata, začrnela od vlage in plesni. Zdelo se ji je, da se nizki, obokani strop, prepet s pajčevinami in črno plesnijo hoče pogrezniti nanjo, in v stenah, ki so bile bele samo takrat, ko so bile nove, so bili vdelani ob tleh in v prsni višini železni obroči. Zdrznila se je, ko se je spomnila osornega jetnišničarja, ki ji je zagrozil ž njimi. Skozi lino, ki je bila zadelana z močnim železnim križem, bi šla komaj glava.

O, kako jo je ogledovanje razžalostilo! Poleg tega jo je obšlo še spoznanje, da se mora okleniti svojih tovarišic, da ne bo še bolj osamljena v pregrozni samoti. Zahotelo se ji je srca, ob katerem bi si olajšala svoje srce, tako izmučeno in potrebno sočutja in tolažbe.

In poklicala je Marino.

Ko sta se razjokali in nastokali, ko sta se dovolj nahudovali in se zaradi tega utrudili in se jih je začela

polaščati brezbrižnost, se je v Marini oglasila radovednost, ki bi jo bila rada utešila.

»I, povej no, kdo te je spravil sem! Drugi dan že vpiješ in jokaš, pa še sedaj ne vemo, kako si sem prišla.«

»Joj! Joj! Kaj vem? Kaj vem?« je začela Lucija. »Kar prišli so. Štirje biriči so prišli in so me kar vzeli. Baš sem se odpravljala za njim in otroki, ki so bili v trgu na semnju, pa ti stopijo v hišo in precej sem morala iti. Hotela sem izvedeti, kaj sem naredila, česa sem obdolžena. ‚Coprnica si!' so mi rekli in me kar spehali iz hiše. Klicala sem vse sosede na pomoč in za pričo, pa nihče ni prišel blizu. Izza vogalov so pogledovali za menoj in še danes se mi zdi, da se jim je dobro zdelo, ker so me pograbili. Nobenega prijatelja nisem več imela, še botrni me niso več poznali. O, kako sem jokala. Kako sem klicala na pomaganje! Vrgla sem se na tla, pa so me suvali s čevlji. Roke so mi hoteli zvezati z verigo, da bi me vlekli!«

In Krzničevka je povedala jetnicam vse, kar se je dogodilo z njo sredi sejmarjev in na sramotnem kamnu; o zdivjanem Kovaču, o svojem možu in otrocih jim je pripovedovala ter končala bridko povest:

»O, da bi bila jaz to vedela! Rajši v vodo, rajši v smrt kakor sem noter! Zakaj nisem skočila v Bistrico! O, strašni ljudje! Kakšni so bili! O, grdi ljudje! Živa duša ni imela z menoj usmiljenja. Taki so bili kakor hudobe! Le kaj sem jim naredila?«

Iznova so se vlile solze, da je ihtela, tresoč se po vsem životu. In zopet je klicala na pomoč Križanega, Marijo, vse svetnike, moža in vse, vse . . .

Končno so se posušile solze, zamrl je glas, otrpeli so čuti. Uro za uro je ždela in preždela cele dneve na stranici pograda. Zdramila se je le takrat, ko so prinesli vode in jedi, da je nekaj zaužila in potem šla na hodnik nagledat se neba, ki je gledalo skozi okna.

Oživela je zopet, ko ji je Šamut, ki je prišel na vrsto za jetniško strežbo, povedal, da je Petróva Polonka naročila, naj se potolaži, češ, da moli in dela zanjo noč in dan. O, kako je pogledala Šamuta! Prvi človek je bil, ki je spregovoril z njo človeško besedo, ki ji je prinesel vsaj nekaj tolažbe od zunaj, iz onega sveta.

»Polonka?« . . .

Iskrica je začela tleti in je zažgala cel kres upanja na rešitev sedaj, ko je imela zvezo s svetom.

Poslej je bila v ječi mirnejša. Premišljevala je svojo usodo in ugibala, zakaj so jo prav za prav zaprli, česa so jo obdolžili. Vest ji ni očitala ničesar. Nobenega stika ni imela z ženskami, ki se bavijo s čarovnijo, tudi s temi ne, ki so v ječi. Zato je bolj z zaupanjem čakala sodbe. Pač je čula o trpinčenju in strašni tezalnici; a kdo jo more prisiliti, da bi priznala hudobijo, pri kateri ni udeležena?

Nekega dne pa nenadoma pride v ječo njen mož. Mislila je, da je prišel ponjo. Kar okoli vratu se ga je oklenila.

»Pojdiva! Pojdiva!«

Povedal ji je, da je dan na dan hodil v grad prosit, naj jo izpuste ali pa mu vsaj dovolijo iti k njej v ječo. Pa brez uspeha. Potem je Petróva Polonka prosila Šamuta, naj ga izpusti v ječo. Seveda to ni bilo lahko. Dal sem ji denar in Miklovc je izvabil jetnišničarja in biriče v gostilno, kjer smo jih napajali. Tako se je posrečilo pridobiti jetnišničarja, da je izročil Šamutu ključ. Ko ji je povedal, da jo je ovadil Martinek, je tlesknila od začudenja z rokami in vzkliknila:

»Martinek? To štrame? Ta me je pogubil?«

Gregor jo je tolažil in ji dajal upanje, da bo rešena, da bo skoraj šla nazaj v Nemško vas, kjer jo čakajo otroci in sprašujejo, kdaj se bo vrnila.

»Oh, Gregor, vzemi me s seboj!«

Dopovedal ji je, da je to nemogoče, ker je ne puste ven, da mora iti prej k sodbi, da bo pa še prišel k njej.

Še Češarkovka in ostali dve sta bili potolaženi.

Preden je šel, ji je še rekel:

»Lucija, ljuba moja žena! Vse bom storil, kar je mogoče, da te rešim. Povsod sem že bil, a najbolj so mi dali upanja gospod beneficijat od Nove Štifte, gospod Mihel. Petróva Polonka je bila že prej pri njih, potem sem šel pa še jaz. Rekli so mi: ‚Krznič! Kar je v moji moči, bom naredil za tiste, ki so nedolžne v ječi. Coprnic ni! Molil bom, da vzame Bog slepilo z oči sodnikom in jih razsvetli, pa še sam jim bom trgal mreno z oči.‘ Petróva Polonka se zanaša na gospoda

beneficijata, jaz pa tudi. Lucija, gospod Mihel te bodo rešili!«

Lucija je povzdignila oči in hvaležno sklenila roke.

Šamut je prekinil nadaljnji razgovor, češ, da je čas potekel. Krznič je še enkrat objel ženo in šel. Lucija je sicer jokala za njim, a vendar je bila v srcu zadovoljna, zakaj pustil ji je nado na skorajšnjo rešitev.

V mračni ječi je postalo svetlo. Živel je up, ki jim je razsvetljeval duše in vlival v srca pogum; otopelost je ginila.

Vse je prešinjalo trdno upanje: »Gospod Mihel nas bo rešil!«

Šesto poglavje.

Gospod Mihel.

Tiste dni je bilo v vsej ribniški dolini od Slemen tja do kočevskih višav in proti Boncarju veliko vznemirjenja, ki je deloma segalo tudi v sosedne kraje. V ribniškem gradu so čakale čarovnice sodbe. Ljudstvo je v zmoti podtikalo čarovnicam, ki so bile po takratnem pojmovanju samo dekle hudičeve, vsakršne hudobije in ostudnosti, ki da jih uganjajo na svojih ponočnih zborovanjih. Čarovnice, so mislili, jim povzročajo slabe letine, nesreče pri blagu, bolezni v družinah in česar si ljudje sploh niso mogli in znali raztolmačiti, so sklepali: zacoprano je! Ženska v letih, ki se je skrivnostno, nenavadno vedla, če je imela krvave oči ali kako drugo znamenje, je bila že osumljena. Ako so jo pa opazili ponoči na samotah, je bila obdolžena. Moški, ki je bil razumnejši od drugih, je bil takisto v nevarnosti. Vsekako so bile ženske češče obdolžene čarovništva kakor moški, češ, da jih hudobci bolj ljubijo in da zato dobivajo od pohotnih hudobcev vsakršna sredstva, s katerimi si spreminjajo svojo podobo ali pa napravljajo škodo ljudem.

Ljudje so jih povsod sovražili in zasledovali. Kazni, ki so bile od sodišč namenjene zločinskim coprnicam, so se zdele ljudem še veliko premile in preneznatne.

Po ribniški dolini so si ljudje nekako oddehnili, ko so pograbili prve coprnice in jih vrgli v ječo. Upali so, da s pokončanjem hudičevih namestnic, ki nimajo drugega namena na svetu kakor ljudem škodo delati in grešiti, odvrnejo nesreče in bolezni, da bodo zopet dobre letine in dovolj kruha. Želeli so le, da bi vse izsledili, vse pokončali. Kmet si je želel časov, ko se ne bo več usipala toča in razlivale povodnji in bo žetev obilna.

»O, saj bi bil raj na zemlji, ko bi teh hudičevk ne bilo!«

Čarovniške sodbe so bile mnogim ljudem velika zabava. Spretni sodniki so znali izvabiti iz nesrečnih žrtev stvari, o katerih se nikjer ni moglo javno razgovarjati, o katerih se je pa odkrito govorilo v sodni dvorani.

Jok in stok nesrečnic, ko jim je rabelj na tezalnici trl kosti, je bil v veliko zadoščenje mnogim, ki so mislili, da so oškodovani po coprnicah.

»Crkne naj, hudič!«

Tiščali so v sodno dvorano, da so se krohotali opolzkim dovtipom in se razveseljevali ob trpljenju mučenih žrtev. Čudili so se spretnosti rablja, ki je znal izsiliti iz trdovratnic vsakršna priznanja. Ženske ni bilo med gledalci in poslušalci. Bale so se, da bi jih

kdo ne obdolžil sokrivde in bi bile vržene v ječo, kar se je tudi že dogodilo.

Potem pa pride sodba. Rabelj bo sekal glave in mrtva trupla bodo vržena na plamtečo grmado, da se spremene v pepel, ki bo raztresen na vse vetrove.

Dovolj bo paše za radovedne oči in tolažbe za osvete željna srca.

Zato je toliko ljudi nestrpno čakalo, kdaj se odpre sodna dvorana in bo zadoščeno pravici. Zato je bilo toliko nemirnega pričakovanja in hrepenenja.

Nič manj sovražna coprnicam ni bila grajska gospoda. Graščina je imela sodstvo podložnikov v svoji oblasti in je preganjala kakor druge zločince tudi coprnice. Gospoda se je razveseljevala in uživala, ko je prisostvovala čarovniškim pravdam in potem nenavadnim prizorom ob obglavljenju coprnic. Ko je graščak preganjal coprnice, je ustrezal tudi nagonom tlačanov. Ti so graščaka blagoslavljali kakor rešitelja, ki jih osvobojuje zlih žensk, in so mu bili hvaležni, kar sicer pri tlačanih ni bila navada.

Duhovniki so bili otroci tistega časa in se klonili takratnim razmeram. Ljudstvo — neuko — saj neuka je bila tudi gospoda — je bilo vdano vražam; verovalo je v čarovnice ter jih sovražilo kot povzročiteljice vseh nesreč. Deželski zakoni so bili naperjeni proti njim in zato tudi duhovnikom ni bilo mogoče javno nastopati zoper zasledovanje in preganjanje čarovnic. In ako bi se kateri tudi drznil javno nastopiti proti preganjanju in mučenju čarovnic, bi

bil takoj sam osumljen čarovništva in bi ga bili deli na tezalnico in končno, četudi bi do konca ostal stanoviten, bi bil vendar obsojen, obglavljen in sežgan na grmadi.

Kajpada so se dobile prosvetljene glave po vseh stanovih, tudi med kmeti, ki so obsojale nečloveško trpinčenje nedolžnih žrtev, ki so spoznale vso ničevost priznanj na tezalnici, a so morale molčati, da jih ni doletela ista usoda.

Takrat je bil ribniški župnik in obenem arhidijakon za vso Dolenjsko Tomaž Rener, brat ljubljanskega zvonarja. Bil je izobražen mož, magister modroslovja in emeritno bogoslovja, toda že prileten, tako da je imel v arhidijakonskih poslih za pomočnika kočevskega župnika. Ribničani so mu rekli »gospod resprester«. Stanovanje, to je dom arhidijakonov, vsekako ni bilo takšno, kakor bi se bilo spodobilo tako častitemu možu, župniku in arhidijakonu, magistru modroslovja itd. Arhidijakon grof Petoci, eden izmed njegovih naslednikov, ki je prišel le malo let pozneje v Ribnico, je bil naravnost ogorčen in ni hotel iti stanovat v arhidijakonovo hišo, temveč se je nastanil v gradu, v kroniko je pa ogorčen zapisal: »Hiša arhidijakonova bi se laže imenovala jama razbojnikov in svinjski hlev, ne pa stanovanje za poštenega moža.« Imela je samo eno večjo spalnico, v drugih prostorih pa ni bilo ne oken ne vrat ne poda. Dimnika ni bilo nobenega. Dim se je valil po kuhinji in vseh prostorih, da je bilo vse okajeno.

Poleg respresterja je bil še vikar, ki je stanoval z arhidijakonom v isti hiši. Drugi kaplani so pa stanovali v svojih hišah, ki najbrž niso bile Bog vé koliko lepše od hiše arhidijakonske. Ribniška fara je bila takrat veliko obsežnejša kakor danes. Obsegala je vso dolino. Imela je podružnice celo na Bloški planoti, na Ravneh, sv. Jurija na Žrnovcu, sv. Tomaža na Poljanah in sv. Primoža in Felicijana na Kočevskem. Zato je imela poleg vikarja še več kaplanov.

Takrat so bili v Ribnici Jurij Faber, Janez Težak, Janez Krst. Hapše, Jožef Hercog, ki je bil tudi grajski kaplan. Pri Novi Štifti je bil za beneficijata Mihael Lamut.

Gospodje so imeli z dušnim pastirstvom in pripravljanjem mladine za sprejem sv. zakramentov brez dvoma obilo posla.

»Gospodje naj pomagajo!«

Tako je bila hitro sklenila Petróva Polonka, kakor jih je pred njo že toliko sklepalo. Takoj tisti dan po semnju je obiskala vse gospode, začenši pri »gnadljivem gospodu respresterju«. Nazadnje je šla tudi k Novi Štifti, h gospodu Mihelnu.

O, da! Gospodje bi bili radi pomagali Luciji Krzničevi iz ječe, radi bi jo rešili tezalnice in grmade, njo in vse druge, ki so bile v ječi, toda kako? Vsi so bili prepričani, da so nedolžne, toda obdolženke so morale izpričati svojo nedolžnost šele na sodbi. Tam so sodniki in možje, je tožnik in so priče, pa tudi čarovniška klop in rabelj poleg nje!

Pokleknila je pred gospoda arhidijakona, ulovila njegovo roko in ponovno poljubila prstan ter prosila s sklenjenimi rokami:

»Gnadljivi gospod resprester! Oni lahko pomagajo in rešijo Krzničevko. Otroci jokajo doma. Oni imajo oblast in njih beseda zaleže. Naj se usmilijo! Gregor, saj ga poznate, jim bo do smrti hvaležen.«

»Ženska, kar vstani! Bog se prosi kleče. Poslušaj! Jaz nimam nobene posvetne oblasti. Oni tam v gradu imajo oblast, postave in biriče. Jaz vem, da Krzničevka in one druge niso coprnice, da trpe po nedolžnem, toda postava je zoper nje in pa tisti so slepi, ki tolmačijo postavo. Vojskovati se ž njimi ne morem, ker nimam biričev. Prosil pa bom sv. Duha, da jih razsvetli, da bodo spoznali krivičnost postave in zmotnost svoje sodbe.«

S to tolažbo je odšla Polonka iz hiše »gnadljivega gospoda respresterja«, nezadovoljna in malodušna, ko je spoznala, da ondi, kjer je najbolj pričakovala pomoči in rešitve, ni našla dejanske pomoči.

»Gospod resprester so stari. Nobenega poguma nimajo več. Pa gospod Janez, pa gospod Jurij in gospod Jožef tudi niso taki, kakor bi si človek želel in bi rad videl. Nekoliko bi že lahko stopili na prste!«

Tako je modrovala Polonka in krenila naposled tja, kjer je še upala največ pomoči dobiti, k Novi Štifti. V cerkvi je sv. Tolažnica in Pomočnica. Njo bo prosila, naj se usmili Gregorja in mu pripelje ženo iz

ječe, potem pojde pa še h gospodu Mihelnu in jih bo prosila za Krzničevko.

Sicer so vstajali v njenem srcu dvomi. Kaj pa morejo gospod beneficijat, ako gospod resprester nič ne zmorejo? Gospod beneficijat tudi nimajo biričev. Ob spominu na biriče se je nasmehnila in dejala sama sebi: saj sem še jaz na boljšem, imam vsaj Šamuta.

Polonka se je najprej v cerkvi priporočila, potem pa šla v beneficijatovo hišo, ki je bila skoraj nova in zelo prijazna, vsekako bolj kakor arhidijakonov dom. Hišo je še oživljal primeroma mlad gospod, živahen in postrežljiv. Že to jo je navdalo z novim upanjem.

Gospod beneficijat je že itak vedel, da so zaprte obdolžene ženske in da se skoraj začno sodbe. Deželni sodnik je bil že v Ribnici in tudi rabelj s svojim hlapcem, kar je bilo vselej slabo znamenje za tiste, ki so bili tirani pred sodnika. V svojih krogih je neštetokrat zabavljal čez postave, ki dovoljujejo trpinčenje obdolžencev ob zaslišanju, bentil brezvestne in neumne sodnike, ki s tezalnico prihajajo na pomoč svoji bistroumnosti. Postave naj bi zmetali na grmado, sodnike in rablje naj bi pa deli vsaj za nekaj časa na čarovniško klop, da bi videli, kako se delajo čarovnice.

Gospod arhidijakon so ga opominjali, da ne sme biti preglasen, ako hoče sebi dobro. Toda kjer je le mogel, med ljudmi in celo na prižnici je pripovedoval, da vera v coprnice ni zaukazana, da v vsem krščan-

skem nauku ni govora o tem, in kako neumno je, obdolževati stare ženske raznih coprnij in jih tirati na sodbo in potem na morišče. Vsaka, ki bi le količkaj znala coprati, bi si s copranjem pomagala in si ne pustila na tezalnici treti kosti in glave odsekati. Opominjal je ljudi, naj bodo previdni in naj ne obdolžujejo lahkomiselno ljudi in naj jih ne izročajo trdosrčnim rabljem.

Tako je bil beneficijat kmalu na glasu, da ne veruje v coprnice, da je torej skoraj nekak krivoverec.

Polonka je gospodu na dolgo razložila vso zadevo Lucije Krzničeve. Pravila je med ihtenjem, kakšen revež bo Gregor z otroki, ako mu umore ženo, ki jo ima tako rad, kar je sama videla, ko mu je šlo skoraj ob pamet, ko so jo odpeljali v grad.

»Kajne, gospod, Vi boste pomagali? Vi jo boste rešili!«

Beneficijata je pripovedovanje prijelo. Šel je parkrat po sobi gori in doli, nato je dejal:

»I, kako naj jo pa rešim? To mi povej!«

Potem mu je pripovedovala, kaj so dejali gospod resprester in drugi gospodje, pri katerih je bila. Pravila je, s kakšnim trdnim zaupanjem se je potem napotila k Novi Štifti, kjer se je nadejala prav gotovo pomoči pri Mariji in pri gospodu beneficijatu.

»Gospod, Vi ste študirani, Vi ste mašni človek, Vi boste že prav preudarili in jo boste rešili, zato, ker imate voljo.«

Beneficijatu je bilo všeč Polonkino zaupanje, kateremu se je poznalo, da ni hlinjeno. Dražila ga je hladnost gospodov v trgu. Hodil je po sobi gori in doli in premišljal, kaj bi mogel narediti. Ali jo more rešiti? Kako? Ali naj podere Polonki sleherno upanje vanj? Ničesar se ni mogel domisliti, kar bi pomenilo najmanjši uspeh, samo trdna volja ga je obšla, pomagati, rešiti nedolžne žrtve iz rabljevih krempljev. Zato je dejal:

»Polonka! Storil bom vse, kar je mogoče. Vse, prav vse bom poskusil, da jih rešim.«

»O, saj sem vedela!« je vzkliknila Polonka. »O, saj sem vedno pravila: ako nas tudi vsi zapustijo, gospod beneficijat bodo pomagali.«

Ujela je gospodovo roko, jo hvaležno poljubila in dejala: »V cerkvi manjka cvetic, jih bom jaz prinesla. Prt na oltarju je že oguljen, bom že jaz kaj nabrala pri dobrih dušah, da napravimo novega. Marija bo pomagala in pa Vi, ko gospod resprester ne morejo.«

»Da, Polonka! Kar je v moji moči!«

Ko je odšla, je ubogi beneficijat pri Novi Štifti, gospod Mihael Lamut, še dolgo hodil po sobi gori in doli. Najprvo je najmanj stokrat želel, da bi zmetal na grmado coprniške postave, mučilno orodje in še rablja in sodnike po vrhu, da bi nikdar več ne mogli poskušati svojih spretnosti na nedolžnih žrtvah. Jezil se je na trapasto ljudstvo, ki smatra vsako reč, ki je ne more doumeti, za coprniško delo. Ko se je pa domislil svojih sobratov v trgu, se je pa kar glasno pre-

piral sam s seboj. Tako popustljivi so se mu zdeli in mlačni. Kar nemi gledajo, kako jim volkovi trgajo ovce! Ali nimajo nič srca za nedolžne žrtve? Nimajo trohice poguma, da bi brezsrčnim mogotcem zaklicali: nehajte! Rajši žive v prijaznosti z gradom in pričakujejo od ondi zaslombe in kakšnih milostinj. Oves in stelja za kljuseta, vsake kvatre obed pri graščakovi mizi in tista kepa apna, ki jo dobe v grajski apnenici za vsakoletno prebeljenje svojih lukenj, jim je več kakor blagor vernikov. Ali so to pravi pastirji izročene jim črede? In neki glas ga je spomnil: Kaj pa morejo storiti? Kako boš ti rešil Krzničevko? Kako jo boš otel? Obljubil si! Reši jo! O, da! Le predobro je vedel, da jo more rešiti le, preden jo posade na čarovniško klop; kesneje je že prepozno. Ko bodo vinte trle palce in drobile kosti, ko jo bodo raztegovali na tezalnici, da bodo kosti stopale iz sklepov, bo vsaka priznala in pritrdila vsaki obdolžitvi, bo vzela nase najhujše zločine, da vsaj za trenutek poneha bolečina.

»O trinogi! Brezvestni trinogi! Da bi jih šent!«

Tako se je zaril v razdraženost, da ni mogel ničesar mirno preudariti in ne narediti načrta za rešitev Krzničevke in njenih tovarišic. Samo s stisnjeno pestjo desnice je zamahoval pred seboj in ponavljal:

»Pa jo bom rešil! Moram jo rešiti! Moram!«

Nato je pokleknil na klečalnik pred Križanega.

Molitev ga je umirila, a jasno mu vendar ni bilo, kako bi dosegel svoj cilj. Opravi se, gre v hlev, osedla konja ter ga zajaše z namenom, obiskati svoje sobrate

v Ribnici. Tako je naredil vselej, kadar je bil v težavah. Šel je v Ribnico ter se posvetoval z gospodom arhidijakonom in drugimi; včasih se je pa tudi sprl z njimi.

Ves čas, ko je jahal čez Jurjevico in po tistih dolgočasnih mlakah in krajih mimo Sajevca, je imel pred očmi ribniški trg z gradom, ki je od te strani široko zaslanjal tržne hiše.

»Tam so! Tam notri čakajo!«

Še nobenkrat ni tako ogledoval gradu. Zunaj ga je obdajal močan zid. Skozi vrt je bil izpeljan širok jarek, ki ga je napolnjevala Bistrica, tekoča pred gradom, tako da je bil grad okoli in okoli opasan z vodo. Ob jarku in Bistrici pa so bila zopet visoka zidovja gradu in druga poslopja.

Spotoma je mislil, da bi jih bilo morda mogoče s kako zvijačo izpeljati iz gradu in, ko bi bile zunaj, bi bile rešene, zakaj le nekoliko ur hoda, pa bi bile čez mejo deželske sodnije ribniške — in proste. Toda sedaj, ko si je ogledal grad natančneje, je videl, da po tej poti žensk ne dobi ven, in je zavrgel misel tako hitro, kakor je prišla.

Ribniški vikar in kaplani niso posebno radi imeli Novoštiftarja. Zoprno se jim je zdelo, ker jih je hotel vedno učiti in je znal vse bolje kakor oni. Preveč jim je svetil z zglednim življenjem. Rad je očital ali jih pa priganjal: to in to bi naredili. Kaj hitro so se sporekli in prigodilo se je nekoč, ko sta se zbesedila z gospodom Jurijem, da sta se pograbila tudi z

rokami in je gospod Jurij obležal na tleh z razbitim jabolkom na desnem kolenu. Nič ni pomagalo, da je gospod beneficijat obžaloval svojo naglo jezico in prosil gospoda Jurija za odpuščenje. Gospod Jurij je moral v posteljo in je še dolgo, dolgo vlačil nogo za seboj. Usmiljena ženska srca so se v tem slučaju nagnila na stran gospoda Jurija. Tako gospod beneficijat pri svojih ribniških sobratih ni bil posebno dobro zapisan. Zategadelj je bil ž njimi kmalu zmenjen. Na očitek, da se premalo brigajo za svoje ljudi in pustijo, da biriči ženske vlačijo v ječo, so mu povedali, da naj se briga za svoje ljudi. Ribničane naj pa v miru pusti. In ko jim je začel dokazovati, kako trinoštvo je mučenje nedolžnih žensk in kako krivično je izsiljevanje s tezalnico, so mu dejali, da vse vedo, ker so te reči brali v tistih bukvicah, kakor je bral on sam.

»In zakaj ne storite ničesar? Zakaj trpite krivičnost s prekrižanimi rokami?«

Posmehovali so se mu in rogali:

»Ljubi brat, pa ti popravljaj krivice! Ti brez dela sediš na beneficiju in samo gledaš, da bi bilo na svetu prav, mi pa garamo kot črna živina.«

»Brezsrčneži!«

In šel je h gospodu arhidijakonu. Častitljivi starček ga je sprejel ljubeznivo, posadil k mizi in velel prinesti skromen prigrizek. Po običajnih vprašanjih in odgovorih je prešel beneficijat kmalu kar na sredo in je začel praviti, zakaj je prišel v Ribnico. Uvodoma se je bridko pritožil na ribniške gospode, ki nimajo

smisla za trpljenje nesrečnic in mirno trpe, da se ljudem godi taka krivica.

Gospod arhidijakon se je mirno naslonil k mizi, podprl glavo in molče poslušal gospoda beneficijata. Ta je postajal čimdalje bolj ognjevit, da ni mogel več mirno sedeti, temveč je vstal, mahal z rokami in končno hodil po sobi gori in doli. Dokazoval je, kakšna krivica se godi Krzničevki in drugim, in naposled začel opisovati trpljenje nesrečnic na čarovniški klopi. S tako iskrenostjo je pripovedoval, da je začel ihteti in ni mogel več nadaljevati.

»Mi jih moramo rešiti! Moramo!«

»Predragi moj gospod, lepo ste govorili,« je povzel arhidijakon potem, ko je dvignil glavo in gledal beneficijata naravnost v obraz. »Vse je res. Strašna krivica in nečloveška okrutnost. O, jaz vem, kaj čaka nesrečne reve. Niso prve, za katere molim. In poznam jih. Dobre žene! Poštene žene! Pogosto v spovednici in pri obhajilni mizi. O, jih poznam! Nedolžne so! Žrtve zlobnih in nespametnih ovaduhov. Na čarovniški klopi bodo postale zločinke. O groza! Molim zanje, ker ne morem nič drugega storiti.«

»Pa vendar!«

»Kar umirite se, gospod beneficijat! Premislite ves položaj in potem sodite in ukrepajte! Poslušajte le! Ženske so ovadene čarovnije. V ječi so. Sodnik, ki sodi zločine, je tukaj. Preiskoval bo. Zaslišaval priče. Ako ženske ne bodo priznale, pridejo na klop. Trli jim bodo kosti in jih raztegovali, dokler se ne

vdajo. In potem pride obglavljenje. Postava je silno kruta, še okrutnejši so pa njeni izvrševatelji-sodniki. Ti nimajo ne srca ne pameti!«

»Recite jim dobro besedo. Vaša beseda nekaj odtehta!«

»Gospod Mihel, Vi ste še mladi! Gospoda od postave nas že itak gleda po strani, ker se ne udeležujemo čarovniške gonje. Tako je moje mnenje, moj dragi gospod, pustimo stvar, naj se izteče, ker je zavreti ne moremo.«

»Pa naj mirno gledamo, kako nam ljudi more?«

»To vse obsojamo in obžalujemo.«

»Naredimo pa nič ne! Taki smo! Vsi vemo, da ni prav tako, pripovedujemo si, da se nam smilijo nedolžne žrtve, a niti mezinca ne ganemo za njihovo rešitev. Kar sramujem se. Jaz ne bom miroval.«

»Gospod beneficijat, povedal sem Vam, kako jaz razumem vso stvar. Ko bi Vi poznali sodnika Jurija Gottscheerja — včasih se je pisal bolj kmetiško —, bi ne sodili nič drugače. Imeli bi prav tako malo upanja, kot ga imam jaz. Gorje tistemu, ki mu pride v roke! Gottscheer nobeni ne prizanese! Nobeni! Zapomnite si to, gospod beneficijat, in ravnajte se po tem. Molite za reve, da jim bo muka in smrt v zveličanje.«

»Bom molil, toda rešiti moram žive. Moram rešiti. Obljubil sem.«

Ker ni bilo soglasja, je bil razgovor kmalu končan in tudi o drugih rečeh je bil pogovor kratek in suh.

»Mir z Vami,« je želel arhidijakon odhajajočemu, poudarjajoč prvo besedo.

Novoštiftar je odhajal nejevoljen kakor človek, ki ni našel tistega, kar je iskal. Samo za spoznanje je bil bogatejši, da pri ribniških sobratih ne more računati na kako podporo.

»Mir!«

Ta beseda mu je zvenela v ušesih.

»Mir! Mir! V miru še voda segnije!«

Nasvete gospoda arhidijakona je odklonil za vselej. Ne bo čakal s prekrižanimi rokami konca in zaigral zaupanja, ki mu ga je izkazala Polonka.

»Moj patron se je vojskoval z Luciferjem, jaz se bom pa z Gottscheerjem! Mihael, pomagaj mi!«

Sedmo poglavje.

Lov v Véliki gori.

Ribniški graščak grof Jurij Trillek je tiste dni gostil gospode od deželne sodnije, ki so bili poslani v Ribnico, da bi sodili prijete zločince. Bili pa so sledeči gospodje: »krvavi« sodnik Janez Jurij Gottscheer, prileten mož in zelo strog sodnik; potem zastopnik deželne sodnije Andrej Mordachs, ki je bil nekak državni pravdnik po sedanjem pojmovanju njegove službe; dalje je bil pisar Janez Baptista Ravnik, ki se je podpisoval za notarja. K temu odposlanstvu deželne sodnije je spadal tudi deželni krvnik s svojim hlapcem. Ta sodni zbor je gospodaril v prvem nadstropju južnega dela četverokotne zgradbe, kjer so bili sodni prostori. Zelo mirna stranka so bili ti možje paragrafov, ki so imeli v mezincu vso postavo in so zlasti poznali mučilni red. Živeli so samo svojemu poklicu, pregledovali ovadbe, zaslišavali in pisali, da pripravijo vse za glavno razpravo.

Poleg teh gospodov je pa imel grof Trillek v svojem prostornem gradu še druge goste, ki so se pa

bolj šopirili. To je bila cesarska naborna komisija. Častniki s svojim obristom so zasedli vzhodni del prvega nadstropja, kjer so imeli tudi svojo pisarno. Vojaki so pa imeli ležišča v zgradbi pri vhodu, kjer so bivali biriči. Ti so bili bolj nemirni gostje. Dela niso imeli posebnega. Na semanji dan so bobnali po trgu in vabili mladeniče v cesarsko službo. Naslednje dni so pa z bobnarjem hodili po vaseh, kakor daleč je segala oblast ribniške graščine. Bobnali so, razglašali povelje gospoda obrista, pijančevali, noreli za ženskami in razgrajali. Vojaška oblast je v ta namen odbrala čedne vojake in jih lepo oblekla. Postavljali so se v visokih, svetlih škornjih, barvastih hlačah in suknjah. Na klobukih so imeli perjanice, kajpada so imeli tudi palaše pripasane, ki so udarjali ob tla. Ti »fantje« so imeli dovolj denarja, da so vsak dan rajali po gostilnah ter tako razkazovali prijetnosti vojaškega stanu. Kdor se je dal preslepiti in se oglasil, je dobil na roko denar in se je smel bahati ž njim. Častniki so se pa zabavali v gradu, se sladkali gospem in gospodičnam, plemenitim in neplemenitim, pijančevali, zalezovali vse, kar se ni moglo skriti, obiskavali sosednje graščine, zabavajoč se ondi, ali pa napovedujoč, kdaj pride naborna komisija tja.

Mudilo se jim ni nikamor, ker so dobro živeli, in tako so mirno čakali, kdaj se bo nabralo kaj prostovoljcev in kdaj bodo ribniški trg in graščina kakor tudi brežka in rtneška poslale nabornike, da jih postavijo pod mero.

Grof Trillek jim je postregel z vsem, kar so premogle grajske shrambe in kleti. Ni hotel biti umazan in ni maral, da bi častniki in vojaki raznašali po deželi, da jim je bilo v Ribnici slabo postreženo. Vrh tega se je nekoliko bal, da bi ga zatožili pri dunajski gospodi, češ, da ni naklonjen vojaštvu, kar bi se mu v teh slabih vojnih časih dvakrat bolj zamerilo kakor sicer. Tudi je vedel, da se mu sedanji izdatki ne bodo poznali ne v shrambah ne v mošnjičku. Valpet bo bolj priden in desetina se bo obilneje jemala in se ne bo čisto nič več poznala škoda, ki so jo napravile spomladanske »kobilice«.

Da jim pokaže še bogastvo gozdov, kjer je mrgolelo še vsakršne divjačine, je odredil velik lov v Véliki gori. Takrat je še kraljeval ondi jelen, divji neres je še grohtal po mlakužah in goščavah, skrivala sta se volk in medved, pa tudi ris je še prežal na plen. Izbire je bilo torej dovolj tudi v sicer neugodnem času, ko je bilo treba prizanašati košutam in se ni smelo podirati vse vprek.

Gospodje od sodnije so z veseljem sprejeli povabilo na lov; ohladili se jim bodo medtem stoli in odpočile oči in morda se še seznanijo z divjimi zločinci gozdnih temin, ko poznajo že človeka. Vojakom se je zdel lov kot dobra strelna vaja in grajski lovci in čuvaji so se veselili vina in pečenke, ki jo bodo deležni po lovu.

Grof Trillek je pa povabil tudi sosednja graščaka: barona Weizensteina z Brega in grofa Lichten-

berga z Rtneka, da prideta s svojimi prijatelji in lovci in poganjači na lov v Véliko goro.

Tudi gospodu arhidijakonu je poslal vljudni graščak povabilo in vsem gospodom služabnikom cerkve; celo Novoštiftarja ni pozabil.

Karkoli je kaj pomenilo v ribniški dolini, je bilo povabljeno.

In tisti dan so bili na vse zgodaj na nogah tlačani, ki so opravljali lovsko tlako kot graščinski poganjači. Morali so skrbeti za vse, da gonja dobro uspe, da ne prezro nobene reči, ki bi omogočila srečen lov. Dogovoriti so se še morali, kam bodo postavili povabljene goste na prežo, da ne bo trpela njihova čast in se jih ne bo ognila lovska sreča.

Potem, ko so se gostje okrepčali in napolnili torbe s kruhom in mesom, se je vsa lovska družba odpravila čez Brezje in Ugar tja pod Véliko goro. Povabljeni gospodje so jahali, kakor je bil tedaj običaj, ko so zaradi slabih potov bolj rabili sedlo nego voz.

Sosednjih graščakov ni manjkalo nobenega. Prišli so s konji in orožjem, z lovci in psi. Obrist je bil navzoč z vsem svojim štabom, celo bobnarja in pisarja je vzel s seboj.

Od duhovništva sta se odzvala vabilu le gospod Jožef, ki je imel naslov: kaplan v gradu, in pa Novoštiftar. Gospoda arhidijakona je opravičevala starost, vabili so ga zaradi običaja; gospod Jurij je bil že ves polomljen, drugi so se pa izgovarjali s cerkvenimi

opravili, tako da sta zastopala duhovščino le gospod Jožef in gospod beneficijat od Nove Štifte.

Gospod Mihel je imel tiste dni polno glavo skrbi. Zaril se je bil v misel, da mora rešiti Krzničevko in njene sojetnice. Čim bolj je premišljeval, tem bolj je spoznaval grozovitost in blazno nesmisel trpinčenja osumljenih žensk.

Nikakor si ni bil še na jasnem, kako bi izpeljal svoj sklep in izpolnil obljubo, ki je ni dal samo Polonki, temveč tudi Krzniču, ki je prišel tarnat k Novi Štifti. — Tedaj, ko mu je gospod arhidijakon omenil cesarskega sodnika, ga je obšla misel, da bi se lotil njega, da bi ga na kak način prepričal, da je v zmoti, in bi ga pripravil, da bi nesrečne ženske milo sodil. Toda ni vedel, kako bi prišel do njega, in zaradi tega je to misel odrinil, a se mu je ponovno vračala, ko si druge poti ni mogel domisliti.

Ko je dobil od grofa vabilo na lov, je zmečkal papir in ga vrgel v kot s primerno željo, a kmalu je postal druge volje. Neki glas mu je zvenel:

»Lej, tam se morda snideš s krvavim sodnikom. Pojdi!«

Pomislil je, ali bi bilo to mogoče, in končno je bil prepričan, da pojde na lov tudi sodnik. Ko je še poizvedoval, je izvedel, da so tudi od sodnije vsi povabljeni, in tedaj se je odločil, da pojde.

Odlašati res ni smel več. Obravnave so se že vršile in tudi Krzničevko bi utegnili že prihodnji dan poklicati na odgovor. Tako je gospod beneficijat

moral porabiti priliko, da še o pravem času in na najmerodajnejšem mestu posreduje za Krzničevko.

In tako se je gospod beneficijat od Nove Štifte pridružil lovski družbi, da se udeleži prireditve, ki se po njegovih mislih ni prav nič ujemala z njegovim stanom in je večkrat celo grajal ribniške gospode, ki so radi hodili na lov. Danes je pa moral sam iti zoper svoja načela.

Zato ga je gospod Jožef zbadljivo pozdravil:

»Tudi ti, Mihael? Spreobrnjenec?«

»Zabavljaš?«

»Kaj si boš izbral? Jelena ali neresca?«

»Brat moj! Zver imam že na muhi! Moj patron mi bo pomagal, da jo tudi poderem.«

»Oho! Tako bojevit? Ko bi ne videl samo moških okrog nas, bi te obdolžil . . . Miha! Miha!«

»Moja zver ni nevarna, toda močna je! Sv. Mihael pomagaj in Marija!«

»Bog te usliši! Le dobro pomeri!«

Veliki lovski družbi se je obetal lep in ugoden lovski dan. Tanke meglice so plavale nad vodami in mlakami. Izza kočevskih višav se je dvignilo solnce in topli žarki so skoraj ogreli ozračje, da se je začel razširjati oni značilni vonj pomladi, ki tako dobro de. V zraku so drobili škrjančki, na vseh straneh se je slišalo ptičje petje. Vmes so se pa oglašale vrane in vzklikale vodne ptice, ki so se pasle ob vodah. Na pobočjih Bukovščice se je kazalo prvo zelenje, a gori ob vrhovih Vélike gore so se še kazale bele lise.

Vesel smeh in dovtipi so se slišali skozi prhanje konj in udarjanje kopit. Vsakdo je bil vesel in dobre volje, pa naj je bil na konju ali na tleh.

Samo gospod beneficijat ni opazil vsega, kar je ponujalo mlado jutro. Le on ni občutil gorke svetlobe, živega petja, svežega zelenja. Samo za svojim ciljem je obračal oči, za krvavim sodnikom.

Vse misli si je bil že zbral, kaj bo govoril, da mu pride do živega, do srca; pa ni prišel do njega, da bi mogel začeti. Šele ko so prihajali čez Ugar, se je beneficijat seznanil s sodnikom in drugimi njegovimi tovariši.

Tam za Ugarjem, na kraju, kjer Ribenščica spreminja svoj tek s severne smeri na vzhodno, v dolini med Véliko goro in Bukovščico, jih je čakal veliki lovec s svojimi pomočniki. Tam so gostje razjahali in konje oddali hlapcem.

Ko so določili zbirališče in se še dogovorili o drugih podrobnostih, je začel odkazovati veliki lovec stojišča za prežo. Mlajši in krepkejši so šli više v goro. Imenitnejši so dobili boljše preže. Oni, ki niso bili tako gibčni in okretni, ki jih je težila peza let, so pa dobili svoja mesta niže ob Ugarju in Bukovščici ter ob razpotjih med Bukovščico in bregovi Vélike gore, koder je prehajala pojana zverjad, begajoča prek dolov in bregov.

Ta mesta so bila tudi varnejša pred večjo in nevarnejšo zverino, ki se je bila že pomeknila za snegom v višave. Vsekako so po naročilu postrežljivega

gostitelja dali vsakemu gostu, ki ni bil vsakdanji lovec, še izvežbanega strežaja, ki je znal hitro pripraviti puško. Poleg tega je bil oborožen z lovsko sulico in nožem, da bi priskočil na pomoč, ako bi se obstreljena zver zagnala proti lovcu.

Sodnika so postavili na prežo ob vznožje Bukovskega plaza. Lovec, ki mu je pokazal mesto, je dejal:

»Tukaj je najboljše mesto. Zver, ki bo vstala tostran Kobile in ki jo bodo vzdignili na Ugarju in gornji Bukovščici, bo pribežala tod mimo. Zgrešiti je ne morete!«

Više na desno so postavili Mordachsa in še više pisarja. Tako je bila sodnija, ki se je najbolje razumela, blizu skupaj. Na levo, kjer prehaja strmec Bukovščice v dolino, je stal beneficijat, nad njim pa gospod Jožef.

Gospod beneficijat je vedel, da bo še dosti časa poteklo, preden bodo obstopili lovci vse lovišče in bo naznanil rog začetek gonje. Prekrižal se je, poslal proseč vzdih proti svetim nebesom, padel v duhu pred Marijo na kolena in potem prešel k napadu: obiskal je svojega soseda sodnika.

Ta se je razgovarjal z lovskim strežajem Anzljem, ko se je približal beneficijat in ga ogovoril:

»Vaše preblagorodje! Vaš pokorni sluga sem mnenja, da imava še dovolj časa za kakšen pogovor.«

»Prečastni! Drago mi je, prav drago, ako Vam ustrežem. Izvolite stopiti bliže!«

»Hvala, Vaše preblagorodje! Stokrat hvala! Zamudila ne bova ničesar. Preden izpuste pse, bo solnce že visoko. Sedite na onile parobek!«

»A kam se boste Vi, prečastni, naslonili? Tla so še premrzla!«

»Sem mlajši kakor Vaše preblagorodje in lahko stojim.«

»Da! Da! Tudi jaz sem bil mlad. Sedaj pa rad sedem. Tudi moja služba je taka, da jo sede opravljam. Torej!«

Sodnik se je usedel in spustil puško med koleni na tla.

Beneficijat je v srcu vzdihnil: »Marija, pomagaj mi!« in poslušal sodnika, ki je začel ugibati, kakšen bo lov, ko je tako mirno in brez vetra in so tla še vlažna, da sleherna zver zapusti dobro sled, ki je psi ne morejo izgubiti. Pravil je, da je bil že marsikje na lovu, ko je tako kakor sedaj službo opravljal zunaj.

Nato je poprijel beneficijat in ga poprašal po zanimivih slučajih iz sodne službe.

Stari sodnik je mnogo vedel. Skoro pol življenja je prebil v sodni dvorani. Opravkov je imel z umori in uboji, ropi in tatvinami, vsakršnim zločincem je gledal v oči, jim odkrival njihove grozne tajne in jih sodil strogo, kakor veli postava.

Beneficijat je nemirno stopical in nestrpno čakal trenutka, ko bo mogel na dan z mislimi, ki so mu polnile glavo, ko bo mogel zastaviti besedo za nedolžne

žrtve, katerih končna usoda je odvisna od pravega spoznanja in pravične sodbe človeka, s katerim govori. »O Marija, pomagaj mi!« je zopet vzdihnil v srcu, nato pa omenil, kakor da bi ugovarjal:

»Stare babe gledati na tezalnici pač ni zanimivo in prijetno!«

»O pač, prečastni, pač!« je oživel sodnik. »Mikavnega seveda ni nič na tistih starih kleštrah, toda zanimivo je zvedeti od njih zločinske tajnosti, ki jih uganjajo. Povem Vam, prečastni: coprnica je vedno zanimiva.«

»Da, bila bi, Vaše preblagorodje, ako bi bila kje katera.«

Sodnik je pogledal začuden dvomljivca, ki je nadaljeval:

»Toda to, kar Vi preganjate in sežigate, niso nobene coprnice, kvečjemu — trapaste ženske.«

»Oho! Oho!«

Sodnik je vstal.

»Ali ste bili kdaj prisotni pri obravnavah s coprnicami?« je vprašal sodnik.

»Ne.«

»Ne? Zato tako govorite. Zato dvomite. O, ko bi Vi le enkrat slišali izjave coprnic, bi sodili drugače. Hudobnost in izprijenost te zalege je nepopisna! O, imel sem mnogo opravila ž njimi, mnogo! Kjerkoli so nesreče, bolezni, prepiri, povsod imajo vmes svoje parklje. Ni ga ostudnega greha, katerega bi se ne udeleževale, da strežejo svojemu zavezniku iz pekla. Ni

ga posvečenega kraja, katerega bi ne oskrunjale. Sv. hostijo porabljajo za čarovniško mazilo. Ali ne veste, da hudičevke bičajo sv. hostijo, dokler se ne izpremeni v dete?«

»Tega jih dolže;« je prekinil beneficijat nestrpno.

»Pa to ni resnica.«

»Kaj? Vi dvomite?«

»Te dvome so imeli že znamenitejši možje kakor sem jaz. Te dvome so zapisali. Take dvome mora imeti vsak človek z zdravo pametjo.«

»Nehajte! Prečastni! Nehajte! Ne verjemite knjigam! Poslušajte mene, izkušenega moža. Coprnice so! Jaz sem jih sodil in obsodil, hvala Bogu. Zakaj priznale so vsa zločinstva, kojih so bile obdolžene. Same so priznale, prečastni, same!«

»Potem, ko jim je rabelj pretrl kosti in jim je z žarečimi kleščami trgal meso s telesa.«

»Tako, kakor zaslužijo. In kakor zaukazuje postava. Natančno po mučilniškem redu.«

»Strašno!«

»Ah! Ne! Kaj bo to? Nekoliko povračila za zločine . . .«

»Ki se jim podtikajo.«

»Ah! Vi ste prečudni, prečastni! Že vem! Knjige so Vam zmešale glavo. Te dni se bodo začele razprave v Ribnici proti obtoženim ženskam. Pridite poslušat! Prepričajte se! In potem boste drugačnega mnenja!«

»Preblagorodni! Bodite jim milosten sodnik! To so nedolžne žrtve zaslepljenih in vražljivih ljudi!«

»Oho!«

»Krzničevka ima kopo otrok doma. Imejte usmiljenje! Zaradi otrok jo izpustite. Oprostite jo!«

»Coprnico? Brez obsodbe? Jaz Vas ne razumem, prečastni. Za zločinko se zavzemate!«

»Za mater, preblagorodni! Za nedolžno žrtev.«

»Ako je nedolžna, se ji ničesar ne zgodi. Ako je pa coprnica, bo obsojena po postavi. Za vse je merodajna postava. Justica glede čarovnic je v naši deželi sicer stroga, toda pravična in zgled drugim deželam. Jaz, Jurij Gottscheer, sem cesarski krvavi sodnik in sodim pravično po zakonih. Nihče mi ne bo mogel očitati, da sem kdaj izpustil coprnico, preden sem poskusil in porabil vse zaukazane in dovoljene pripomočke za pojasnitev zločinstva. Dobro ime naše justice moram ohraniti.«

»Strašno! Tako, tako . . . oprostite, preblagorodni! Tako brez srca!«

»Srce nima pri obravnavah ničesar opraviti. Srce ne pozna paragrafov. Zato, prečastni, pustim takrat, ko grem v sodno dvorano, srce doma, da me ne moti, da me ne nadleguje z nasveti, ki se ne morejo spraviti v soglasje s postavo. Pred seboj vidim samo zločinca, in v slučaju, za katerega se Vi zavzemate, najbolj zakrknjeni vzor zločinca, coprnico, katera nikdar prostovoljno ne prizna svojih črnih zločinov, ki drzno pobija vsako pričevanje in ki prizna

svoj zločin šele potem, ko čarovniški stol opravi svoje delo.«

Beneficijat se je med govorom z obema rokama prijel za glavo in sikal: »Strašno! Strašno!«

Ko je pa sodnik tako samozavestno končal, je pa beneficijat vzkliknil razburjen:

»Vi samo morite, morite, morite! Morilci ste! Morilci!«

Besede, ki mu jih je zalučil beneficijat v obraz, so sodnika razburile. Naredil je korak proti beneficijatu in zakričal:

»Prečastni? Ali ste ob pamet? Kaj to pomeni?«

Takrat je zapel lovski rog in naznanil, da se je začela gonja.

Strežaj Anzelj, ki je bil ves čas priča prizora, je stopil k njima, rekoč:

»Sedaj pa pozor, Zver bo takoj na nogah.«

Pobral je beneficijatovo puško, ki je ležala na tleh, ter mu jo izročil:

»Pripravite se in pojdite na svoje mesto.«

Nasprotnika sta se srdito pogledala in beneficijat je šel molče nazaj. Sodnik je pogledoval za njim, in ko je videl, kako krili s prosto roko po zraku, je jezno siknil:

»Vražji človek! Predrznež v talarju!«

Ves se je tresel od jeze. Sedaj šele so mu zvenele zadnje beneficijatove besede po ušesih in mu pognale vso kri v glavo. Spomnil se je šele sedaj, da

je prerekanje slišal strežaj. Kaj si bo mislil o njem. Sram ga je bilo.

»Ali si slišal norca?« je rekel proti strežaju.

»Naravnost zbleknejo Novoštiftar, naravnost! Vihravec!« je potrdil Anzelj in sodnik ni vedel, ali naj se še sramuje ali kaj. Vse je trepetalo po njem.

Tedaj je počil prvi strel in takoj drugi in oglasil se je odmev od Bukovščice, pa zopet od nasprotne strani in že se je razlegal klic: »Morto! Morto!«

Tam nekje pri Zadolju je padla prva žival.

To je vzdramilo sodnika, da je zopet mislil na lov. Prijel je puško, da bi bil pripravljen za strel, in stopil na kraj, kjer se mu je zdelo najugodnejše, kjer je s primerno zakritega prostora imel dober razgled.

Že se je slišalo bevskanje gonečih psov, novi streli in veselo vzklikanje. Ko so se oglasili psi pod njimi, je omenil Anzelj:

»Sedaj so dvignili psi nad Kobilo. Ti bodo prignali tod mimo. Pazimo!«

Vlekla sta na ušesa, da sta razločevala lajež psov, ki so gonili od Kobile sem, in sta napenjala oči, kje bi ugledala bežečo žival.

»Že gre! Lejte ga!« je vzkliknil strežaj, ko je videl, da je pridrevil jelen iz gozda na košenino.

»Lejte ga, kako se izigrava.«

»Že vidim.«

Takrat so pridrli psi za njim in jelen jo udere po dolini. V trenutku je bil tostran vode.

»Naravnost sem gre!« je šepetal strežaj.

Sodnik je stisnil puško, pomeril in čakal.

Anzelj je opazil, da se sodniku trese roka.

»Ne še! Ne še! Saj prihaja bliže! Počakajte! Ne smete ga zgrešiti!« je šepetal Anzelj.

Tedaj je bil jelen že pred njima.

»Pok!« je zagrmela puška in dim je za trenutek zastrl razgled; a ko se je razkadilo, sta videla, kako se je jelen izvrgel.

»Pošljite mu še drugo!« sikne Anzelj.

Počilo je, a jelen je zdrav in čil odnesel kožo in drl sedaj proti kraju, kjer je bil beneficijat na preži.

»Škoda! Tega ne bo nazaj!«

Poslušala sta, kdaj bo streljal beneficijat. V sodniku se je zbudila nevoščljivost. Toda na beneficijatovem stojišču ni počilo.

»Ta jo je pa odnesel danes,« je menil Anzelj, ko je podajal drugo puško.

Sodnik jo je vzel in nekaj zarentačil. Komaj je strežaj nabil vnovič, se je že zaslišalo lajanje na Ugarju.

»Je že tukaj. Jelen je. Ta ima tudi tod svoje stagne. Mirno! Mirno! Gotovo pade, ako se ne prenaglite!«

Jelen je bežal naravnost navzgor po plazu. Ko je bil dovolj blizu, je sodnik sprožil. Kresilnik je dal iskro, toda samo v zažigalni ponvici je zagorel smodnik, puška se ni sprožila. Sprožil je naglo drugič — z istim uspehom. Sodnik je debelo pogledal in tedaj je jelen že šinil mimo. Strežaj mu je sicer podal drugo

puško, a jelen je bil že predaleč in čez nekaj hipov se je razlegal strel in takoj nato klic: »Morto!«

Bil je Mordachs, ki ga je podrl.

»Fant! Ti me imaš za norca!« je jezno vzkliknil sodnik. »Puška je prazna.«

Anzelj se je zarotil, da ni, da je nabita in da je smodnik suh. Nasul je brž smodnika v ponvico, pogledal po tiru, in ko je uzrl dolgouhca, ki je delal skoke njima nasproti, je pomeril in sprožil. Krogla je razstrelila zajca v zraku. Sprožil je še drugo cev.

»Glejte!«

»Ti nisi kriv!« je priznal sodnik, ki se je kar tresel. »Ti nisi!«

Vsa gora je bila polna življenja. Psi so bevskali, gonjači so postali glasnejši. Razlegali so se streli in vzkliki srečnih lovcev.

Sodnik je bil kaj slabe volje. In ko se je zopet postavil, si je mislil: kaj bo pa sedaj? Dve živali je že zgrešil. Nekako sramoval se je. Drugi podirajo, mimo njega pa dere žival, da ga skoraj pohodi, pa je ne zadene. S čim se bo pobahal, ko pridejo skupaj? Kaj bo pokazal?«

»Ali pribeži še kaj mimo?«

»Čakajva!« je odgovoril Anzelj kratko. Sodnik ga je bil spravil z osorno obdolžitvijo v nejevoljo.

In čakala sta in poslušala.

Sodnik bi bil rad vedel, kaj dela beneficijat. Tudi tam še ni nobenkrat počila puška. Pri mislih na beneficijata ga je zopet obšla srditost. Kar pred

seboj ga je videl! »‚Morilec' mi je rekel! Kaj neki mi hoče? Jaz morilec?« Dobra volja lovskega dne je bila proč.

»Tamle bo nekaj,« ga je opomnil Anzelj in pokazal v goščavo, kjer so psi lajali.

»Kaj so neki vzdignili?«

»Tam ne bo jelena, je samo šikar. Streljajte, naj bo, karkoli, ako se le prikaže!«

Zaslišalo se je rahtanje.

»Neres! Takoj streljajte, ako ga ugledate, preden se zarije v drugo goščavo!«

Sodnik je z napetostjo pričakoval.

Iz goščave se je prikazala neresova glava, da je Anzelj opazil čekane. A žival se je očividno ustrašila golega mesta in je zopet zginila v goščavi.

»Neres! Neres!«

Toda psi niso popustili in zver je morala iz goščave na plan. Sodnik jo je videl, kako se je obotavljala. Tedaj je sprožil. Neres je opazil nevarnost in puhnil zdrav v goščavo na drugo stran.

»Zopet nič!« je siknil malodušno sodnik. »Nič več ne bom streljal. Sedaj vem! Je vse zastonj! Narejeno! Sedaj sem to spoznal! Prekleti far!«

Anzelj je začuden gledal in poslušal starega gospoda, ki se je sam s seboj kregal.

»Starec je bil, z gostim grebenom in velikimi čekani!« je omenil Anzelj ter mu ponudil puško.

»Nečem. Ne sprožim več. Saj si videl! Vse je zastonj, kadar je narejeno.«

»Moj oče tudi tako pravijo!« je pritrdil Anzelj. »Pa vendar še poskusite! Danes bo še vsakršna zver prišla na plan.«

»Nič več! Zastonj! Saj si ga videl! Oni mi je naredil!«

Namignil je proti kraju, kjer je stal na preži beneficijat.

Sodnik se je usedel na parobek in položil puško poleg sebe. Nepričakovani govor z beneficijatom mu je šel po glavi. Kako se je zavzemal za coprnice! Ha! Smilijo se mu hudodelke! Prosil je milostne sodbe! Zakaj? Kakšen dobiček ima? Ha! Sedaj mi je jasno! Sokrivec je! Kako se je hitro maščeval nad menoj! Pokazal mi je svojo moč. Le čakaj, tiček! Preveč si se pokazal izpod kute.

Jurij Gottscheer, cesarski krvavi sodnik, je sam zasledil čarovnika. Izdala ga je predrznost, s katero je nastopal za rešitev zaprtih čarovnic, in potem je pokazal svojo peklensko umetnost, da je sodniku preprečil uspeh na lovu.

»Danes si poješ zmagoslavje, coprnik, toda videl boš, kdo bo zmagoval zadnji.«

Cesarski sodnik, ki je bil sedaj prepričan, da je beneficijat od Nove Štifte tudi izmed klekarjev in gotovo eden izmed prvakov, je pa koval načrte, kako dobi beneficijata v roke in ga spravi na čarovniško klop. Zatopljen je bil v svoja premišljevanja, da ni slišal, kaj se godi okrog njega, gora je pa odmevala od streljanja in klicanja lovcev.

Tam, kjer je stal krvavi sodnik, je prehajala divjačina iz lovišča. A tudi tam, kjer naj bi podiral gospod od Nove Štifte, ni padel noben strel.

Anzelj je končno le stopil doli na kraj, kjer naj bi prežal beneficijat. Toda tam ni bilo nikogar; pa naj se je še tako oziral naokrog, o beneficijatu ni bilo ne duha ne sluha. Čudil se je in šel povedat svojemu gospodu.

»Zbal se je!« je dejal sodnik. »Spoznal je, da sem ga spregledal.«

Beneficijatov beg je njegov sum še bolj potrdil in že je mislil vzeti puško v roke in se zopet nastaviti; tedaj je pa zapel lovski rog in naznanil konec gonje. Odzvali so se mu rogovi s Planjave, od Podsten, z Velikega vrha in znad Kobile in od povsod, kjer so bili razpostavljeni lovci. Razlegnilo se je ukanje lovcev in gonjačev.

Sodnik se je podal v dolino na zbirališče. Njegov strežaj je šel medtem pogledat še k Mordachsu in pisarju. Onadva sta pridno streljala, morda bo kaj odnašati, da ga ne bodo tovariši izpraševali, zakaj je prišel prazen.

Zbirališče je kmalu oživelo. Lovci so prihajali dobre volje in ponosni na svoj plen. Klobuke so imeli ovenčane s šopki iz smrekovih vejic, kurjega slepa in dišečega volčina. Gospoda si je zateknila šopke tudi na prsi, na puške so si navezali mogočne šope zelenja in cvetja. Strežaji in gonjači so donašali ubito zver, vsi upehani in znojni. Lovci so pripravljali div-

jačino za prenos. Vsaki živali so vzeli drob in ga metali psom. Žlahtnejše kose so gonjači naskrivaj otimali psom. Manjše živali in one, ki so bile preveč razstreljene, so razkosavali in razdeljevali strežajem in graščinskim lovcem; kar je bilo lepega in velikega, so devali na vozove, na katerih so bili za lovce pripeljali pijače in kruha. Najlepše in najimenitnejše živali so pa privezovali za noge na drogove, da jih bodo nosili po dva ali štirje, ko se bo lovska družba vračala skozi trg v sprevodu med veselim trobljenjem najetih trobcev. Nosači so imeli naročeno, da so povedali ime žlahtnega lovca radovednežem, ki so poizvedovali: »Kdo ga je?«

Na zbirališču so postajali živahni, glasni in veseli. Pripovedovali so si izredne slučaje, ki so se jim pripetili. Smejali so se lovskim dovtipom in širokoustenju bahačev. Tu so bile gruče Ribničanov, tam so stali Rtnečani, baronovi ljudje so imeli skupino zase, vojaki so se zabavali po svoje in tudi »sodnija« se je znašla.

Splošnega veselja se ni udeleževal krvavi sodnik. Njegov klobuk je bil brez zelenja in cvetja, nobene divjačine ni bilo pri njegovih nogah. Resnoben in malobeseden se je kaj malo vtikal v razgovor. Le gledal je, kje bo ugledal beneficijata. Tega je imel v mislih. Resnoba »starega« je vplivala na pisarja in gospoda Mordachsa, da se nista preveč postavljala z lovskim plenom. Tudi nista hotela žaliti gospoda predstojnika.

Anzelj ni molčal in zato je ves lovski zbor zvedel, da sodnik ni nič podrl, da bi ga bil jelen skoraj pohodil in mu neres kri puščal in je bilo divjačine toliko, da bi jo bil lahko s kopitom potolkel, ako si streljati ni upal.

»Roka se mu je tresla, da je puška migljala kakor trepetlika. Pa zadeni!«

»Kaj bo tak, ki ima z gosjim peresom opraviti. jemal puško v roko,« je menil nekdo.

»In je potem narejeno, ako nič ne ustreli,« je pristavil Anzelj in pravil, kako je osumil sodnik beneficijata.

Vsi so vlekli na ušesa, ko je Anzelj skrivnostno pripovedoval, kaj je videl in slišal.

Naposled so prihajali zadnji tam iz Podsten in z Velikega vrha. Pogrešali so samo še beneficijata in visokorodni gospod grof je poizvedoval, kje je stal. Ko je izvedel, da je prežal v bližini, se je čudil, zakaj ga ni. Še bolj se je začudil, ko so mu povedali, da je takoj ob začetku lova prišel po konja in nejevoljen odjezdil kar po žlebu proti Danam.

»Kaj mu je? Ali ni bil zadovoljen z odkazanim mestom?« je izpraševal grof.

Cesarski sodnik bi bil lahko pojasnil, zakaj je izginil beneficijat, pa tudi Anzelj bi bil lahko nekaj povedal, a je molčal, ko je videl, da sodnik ne reče nobene in vso stvar prikriva.

Grof se je začudil, ko je izvedel, da sodnik ni imel sreče.

»Ali ni bilo živali?«

»Žival je prišla, toda lovec je bil usmiljen,« se je nasmejal cesarski sodnik. »Nisem krvoločen, naj živi žival!«

Potem so začeli točiti vino in deliti kruh. Za gospodo so pogrnili po tleh ponjave. Drugi lovci in gonjači so pa posedli in polegli po golih tleh in čakali, da pridejo do njih košare s kruhom in vinskimi vrči. Za gospodo je bila pripravljena tudi gnjat in mrzla pečenka.

Gonjači so bili mnenja, da uživajo sedaj najlepše trenutke vsega dne, in tudi gospoda je bila dobre volje in vesela.

Solnce je bilo že zdavnaj čez poldne in se je bližalo vrhovom Vélike gore, ko so prijahale čez Ugar gospe iz gradu, domače in povabljene.

Vsa družba je skočila na noge. Klobuki so zleteli v zrak, rogovi so se oglasili in veselo vriskanje se je razlegnilo v pozdrav.

Žlahtne gospe so si ogledale lovski plen na vozeh, dale so si praviti zanimivosti z lova in si streči po gospodih.

Končno je dal grof znamenje za odhod. Na čelu sprevoda so jezdile gospe in gospodične, med njimi častniki, potem graščaki in druga povabljena gospoda. Ludi magister in njegovi godci so trobili na rogove. Za njimi so nosili odbrano žival, jelene in nerese in tudi mogočnega medveda. Pa tudi vozovi so bili polni ubite zveri. Odzadaj so šli peš graščinski lovci in

gonjači. — Tako so se vračali glasni in veseli med trobentanjem. Trg jih je poslušal in tudi iz bližnjih vasi so pridrli vanj, da se nagledajo vračajočih se in presodijo lovski plen. Družba ni šla v grad skozi zadnja vrata z Mlake, temveč je krenila po mostu v trg, da se pokaže čakajočim.

Zvečer se je krepčala gosposka družba v viteški dvorani, služinčad se je gostila na dvorišču.

Istočasno je pa Mihael Lamut, beneficijat pri Novi Štifti, ves potrt in slabe volje ždel v svoji sobi. Včasih se je pognal in nepotrpežljivo podil gori in doli. Ko se je sporekel s cesarskim sodnikom in mu v naglici zalučil v obraz: morilec, je spoznal, da se ni več mogoče razgovarjati ž njim, in izprevidel, da je najbolje, če se umakne.

»Morilec!«

Pač je obžaloval besedo, ki mu je onemogočila, še kdaj začeti najmanjši razgovor s sodnikom. Čim bolj je premišljeval vso stvar, tem bolj je bil prepričan, da je cesarski sodnik Jurij Gottscheer slep izvrševalec postave in trdosrčen morilec s postavo v roki.

Ko je beneficijat spoznal, da so bili njegovi napori zaman in da ni nobene rešitve, je pokleknil na klečalnik pred sv. razpelo in vzdihnil iz globočine:

»O Križani! Ti jih reši! Ti jih ne zapusti v uri trpljenja!«

Osmo poglavje.

Pod mero.

Ah, kako počasi so minevale ure in dnevi Luciji Krzničevi in njenim tovarišicam! Kako dolge so bile noči v vlažni, hladni ječi in kako strašni trenutki! Ali ne bo konca trpljenja? Ali ne bo rešitve? Ali so jih vsi zapustili, da poginejo?

»Jaz grem ven! Izpustite me!«

»Čakaj, klekarica!« jo je zavrnil jetnišničar in pehnil nazaj. »Videla boš, da je pri meni vendarle še prijetneje kakor v rabljevi družbi! Seme peklensko!«

Toda kadar je prišel Šamut v ječo, tedaj je začela jadikovati:

»Kje je moj mož? Kje je Gregor? Zakaj ne pride sem? Zakaj me ne reši? Oh, oh! Nezvesti mož! Zapustil me je! Kaj pa dela, da ga ni pome?«

»Majhno je še živ. Noč in dan premišlja, kako bi te otel. Povsod prosi in išče usmiljenja zate!«

»Reci mu, da bom umrla, ako me skoraj ne reši!«

»Polonka je rekla, da moli in se Mariji priporočaj. Prosi jo, naj ti da voljno potrpljenje!«

»Trpi in potrpi! Ali nima drugega rešila? Znorela bom!«

»Tudi Polonka trpi in se muči.«

»Jezus moj, Križani!«

Jadikovanja in vzdihi niso prodrli debelih zidov ječe in niso mogli motiti gospode v gradu, ki se je ukvarjala z drugimi stvarmi, ki so bile neodložljive, in se je zaradi tega zadeva osumljenih žensk vedno odrivala.

Komaj se je gospoda odpočila od lovske zabave, že jih je čakal nov dogodek, namreč vojaško pregledovanje. Vojni obrist, vitez Hallecker, je zapovedal postaviti na trgu mero in klopi za povabljene gledalce. Vojaki so zabili v zemljo dve sulici, pritrdili nanji majhne cesarske zastavice in tretjo sulico so položili v predpisani višini počez. Na obeh straneh mere so postavili klopi. Prve klopi, ki so bile za povabljene in imenitnejše goste, so bile pregrnjene, zadnje, kamor se je smel pritisniti tržan ali kak valpet in vaški »rihtar«, so bile gole.

Med povabljenci so bili naši znanci z lova: graščaki s svojimi družinami, cesarski krvavi sodnik s svojim osebjem, domača duhovščina, tržani in poleg tega se je trlo radovednežev iz trga in vasi, moških in ženskih, mladih in starih. Med njimi so bili očetje in matere onih mladeničev, ki so bili primorani priti pod mero, pa tudi oni, ki so se zapisali prostovoljno in so bili dobili denar na roko, ki so se bili torej sami prodali cesarju.

Vsi so prišli. Graščinski biriči so dobro pazili, da ni nihče zaostal in se ni nihče izgubil, kogar je graščina določila, da pojde k naboru izpod njene oblasti. Onih, ki so se bili prostovoljno javili, niso zgubili izpred oči vojaki.

Ko je prijahal vojni obrist s stotnikom, se je začelo pregledovanje. Prvi so bili na vrsti iz Rtneka. Dvanajst jih je morala postaviti graščina in prignali so jih polno število. Bili so fantje s Slemenov, zastavne rasti in mrkih pogledov. Stotnik jih je pregledal, ako so bili sposobni za vojno službo. Kar jih ni bilo dovolj krepkih in niso imeli zdravih udov, jih je vrnil graščini, da je izbrala zdrave ljudi.

Bobnar je udarjal na boben, ko je stopal mladenič, oblečen samo v srajco, pod mero, da so dočili visokost in ga potem vpisali. Ko je bil pregledan, so ga vzeli vojaki medse. Dvanajstkrat je zaigral bobnar in dvanajst rtneških je šlo skozi vilice. Graščina na Bregu jih je postavila pet, a ribniška graščina jih je dala petindvajset. To so bili večinoma Potočani in Gorniki ter od Sodražice. Srditi in polni kesanja so stopali pod mero. Obžalovali so, da so se dali prijeti biričem, ko bi lahko prosti prebivali v temnih lesovih, ki obdajajo njih bore domačije. Kdaj bodo zopet dihali ostri, po hojevini vonjavi zrak domačih gor? Kdaj bodo zrli pestrost košenic v cvetju? Slišali zvon s Tabora in z Gore in pritrkavanje pri Novi Štifti medtem, ko bi se vzpenjali po »svetih štengah«?

Te misli so jim polnile glavo in jih napolnjevale z nepopisno žalostjo. Obup se jih je polaščal, sovraštvo je napajalo njihova srca, ko jim je odgovarjal razum:

»Nikoli več! Nikoli več ne vidite domačih gor. Cesar se vojskuje in ne vrača zdravih ljudi. Morda še prideš nazaj ušiv, grintav, ves zanemarjen, brez rok, brez noge, z odprtimi ranami, da boš v napotje samemu sebi in ljudem, da se boš metal od hiše do hiše, prosil grižljaj kruha in žlico močnika, da boš s hvaležnostjo prenočeval v listju in sklepal za tisto noč prijateljstvo s hišnim čuvajem.«

Škrtali so z zobmi, ko so gledali svojo graščinsko gospodo, ki se je širokoperila na pripravljenih sedežih, ko so videli graščinske biriče, ki so jih prignali semkaj.

Kako bi se maščevali, ko bi se mogli in smeli! Tako je pa vsak sam zase prisegel maščevanje do groba. Preklinjali so graščake in biriče, valpete in rihtarje; preklinjali svojo usodo in uro svojega rojstva in vse, prav vse.

Tisti, ki so jih tolažili, so imeli na jeziku:

»Mora že tako biti! Cesar hoče tako! Bodite pametni!«

»Sijajno blago ste nam dali,« se je priklonil gospod obrist, ko je šel zadnji Ribničan skozi.

»Za cesarja vedno najboljše,« je glasno odgovoril Trillek. »Nihče ne bo mogel očitati Trillekom, da niso drage volje izpolnjevali cesarjevih ukazov.«

Rtnečan ga je nekam nejevoljno pogledal in dejal: »Dali smo, kar smo imeli. Nihče ne bo smel grajati nas in naših rekrutov. Ave, Leopoldus!«

»Ave! Predpisano smo tudi mi dali,« je pristavil baron.

Nato je dejal obrist:

»Naš najvišji gospod ne bo pozabil nikogar, ki s tako radostjo izpolnjuje njegove ukaze. Moje poročilo more biti le laskavo za vas, plemeniti gospodje.«

Graščaki so se milostljivo priklonili.

Potem so prišli na vrsto oni, ki so se prostovoljno dali »na protokol« in so bili dobili od stotnika denar na roko. Silili so se, da bi kazali vesele in brezskrbne obraze, a notri jih je grizel črv kesanja. Pekla jih je dlan, na katero jim je bil stotnik odštel denar. Prodani! Sami nase so bili jezni, a tega niso smeli pokazati, da bi se jim ljudje ne krohotali in jim privoščili.

Bobnar je dajal znamenja. Vojaški klicar je klical imena zapisanih, ki so prihajali drug za drugim pod mero.

Gospoda je z neko radovednostjo zrla na junake, ki so se prostovoljno odzvali povelju, da žrtvujejo življenje za cesarja.

Drugo občinstvo si je pa mislilo: »Lejte jih, norce! Bedaki silijo sami pod nož!«

Usmiljenje, sočutje, ki so ga ljudje imeli z onimi, ki so jih s silo pognali pod mero, se je spremenilo v

porogljivost, ko so gledali lahkomiselneže, ki so sami silili v nesrečo.

Zasmehljivi dovtipi so krožili med ljudmi.

»Martinek Bolha!« je ostro poklical pisar, da se je razlegnilo po trgu.

Vsi so se ozrli za poklicanim.

»Bolhač,« je vzkliknil nekdo in nebroj jih je ponovilo to besedo in se smejalo.

»Kje je? Kje?« je naglo vprašala Petrova Polonka in se je stegnila, da bi ga videla.

»Prav mu je, prav! Sedaj pa ima! Drugega itak ne zasluži. Škarijot!« se je jezila Polonka.

Tisti, ki so stali okrog nje, so se začudili, zakaj se je Polonka, ki je prej tolažila matere, ki so jim ugrabili sinove, in sestre, ki so jokale za brati, in glasno pomilovala nesrečneže, tako nenadoma razburila. Zakaj je bruhnila iz nje škodoželjnost?

»Kaj ti je pa napravil? Kaj sta imela?«

»Midva nič, hvala Bogu! Prav nič! Ampak Krzničevko ima na vesti. Nihče ničasto!«

»Škarijot!« je še enkrat vzkliknila in mu zapretila s pestjo, ko je opazila, da jo je Martinek slišal.

A Polonka ni videla, kaj se je godilo v Martinkovi duši. Sramoval se je in kesal, ali kaj, ko je bilo prepozno, ko si več pomagati ni mogel.

»Škarijot!«

Polonkin vzklik je Martinka kar prebodel. Bliskoma si je predočil dogodke zadnjih dni od velikega ponedeljka dalje. Zadal se je bil čez poletje pri

Krzniču in spravil aro, a sedaj pojde služit cesarja. »Škarijot!« vpije za njim Polonka. O, to boli! To peče! Sramoval se je. Ko se je domislil, kako ga je ogoljufala »lepa Kočevarica« in kako se mu je zaničljivo rogala, je kar kipel od jeze, še bolj pa od sramote. Obšla ga je želja, iti proč od tod, da ne bo slišal zoprnega klicanja Polonkinega in roganja goljufive Kočevarice.

»Hudičevka!« je sikal Martinek, ko se je domislil Kočevarice. »Hudičevka goljufiva!«

V grad ni šel rad, a šel je vendar in je zatožil Krzničevko, ki mu ni naredila nič hudega, ker je hotela Kočevarica tako, lepa Kočevarica, ki ni mogla trpeti coprnic, ki delajo ljudem hudo in Bogu nečast. Pred gradom se je hotel vrniti, pa se je spomnil njene obljube in to ga je pognalo naprej, na stopnice. Kako mu je bilo že vroče, ko je šel po stopnicah, kako mu je utripalo srce! In ko je stal v kancliji pred gospodom s peresom za ušesom in vrtil v roki klobuk, ni mogel spraviti v prvem hipu besede iz sebe. Kar ni vedel, kako bi začel, da bi bilo prav. Še takrat bi bil najrajši pobegnil, pa ni mogel, zakaj tisti gospod s peresom za ušesom je začel vpiti nanj.

»Budalo trapasto! Po kaj si pa prišel? Povej, kar imaš, će ne te bomo zaprli. Kaj se hodiš sem norca delat in nas motit?«

Šele tedaj je postal pogumen, ko se je zbal luknje, in je našel pravo besedo, da je začel in povedal vse, kar mu je bila naročila Kočevarica in kar je

pravil Krznič o svoji ženi, češ, da je coprnica. Ko je bil Martinek opazil, da je drugi, že postaren gospod, pri sosednji mizi vstal in se jima približal in poslušal, in ko je videl, kako jima je pripovedovanje všeč, je postal mirnejši in pogumnejši in je naposled povedal vse natančno, kako je bilo.

Ko je nehal, sta se gospoda spogledala, nekaj pomrmrala med seboj, da jih ni razumel, in potem ga je stari vprašal:

»Pa boš prisegel na vse to, kar si povedal?«

»Stokrat, če bo treba in še enkrat po vrhu,« je dejal Martinek, in gospod s peresom je začel pisati. Vse je bil zapisal, kar mu je povedal, in še tiste osebe, ki so slišale pripovedovanje. Zlasti je pa poizvedoval, če je res njen mož, Krznič, tako pripovedoval in je njegov zet Dihur tudi potrdil.

Ko je nehal pisati, je pa rekel:

»Sedaj se boš podpisal.«

»Ko bi se znal!«

»Pa križ sem!«

Martinek je naredil neko čačko in potem šel olajšan iz grada na semenj.

O, kako ga je potem speklo, ko je videl Krzničevko na trgu med biriči. Do mozga so ga presunjali njeni obupni klici in glas v njem je vpil: »Ti si kriv! Lej! Ti si kriv!« O, kako ga je bolelo očitanje, ki je bilo le preresnično! Pomešal se je med ljudi in šel na živinski semenj, da bi več ne videl Krzničevke in bi ne slišal njenega obupnega vpitja. Glasu, ki je

v njem vpil, pa ni mogel preslišati, mu ni mogel izbegniti. In to mu je grenilo trenutke in pregnalo sejmarsko veselje.

Naposled je krenil zopet na trg, in ker je imel še nekaj grošev, je šel v gostilno k Miklovim. Tam se je bil pa zagovoril, da ga je Polonka izsledila in so ga pognali iz hiše. — Huj, sramote!

Jezen nase in na ves svet je šel potem k njej, ki ga je spravila v te neprijetnosti.

»Plačaj!«

Rogala se mu je v obraz in mu očitala, da nori, da je štramast, in ni hotela ničesar vedeti, kar mu je obljubila. Ko je pa s silo zahteval izpolnitev pogodbe, ga je pograbila vsa razkačena. Dekle so prihitele na njeno vpitje, ga treščile iz hiše in po vrhu še s pomijami oblile, ko se je še obotavljal pred hišo.

S prstom so kazale in pravile ljudem, da je naposled vedela vsa vas.

Nič ni vedel, kako bi se znesel nad njo, ki ga je prevarala, mu otežila vest, ga osramotila in izročila posmehovanju.

Pijančeval je potem, da je pognal še tiste groše, ki so mu bili ostali, rotil se in veril, da vražji babi ničesar ne odpusti.

Potem so pa prišli vojaki z bobnarjem na vas. Bobnali so, razglašali ukaz gospoda obrista, nadlegovali ženske in šarili po vasi gor in dol. In ko so spoznali krčmo »pri lepi Kočevarici«, so se kar tam naselili in navzlic delavniku se je pilo, plesalo in pelo

ondi tiste dni. Vojaki so razsipali denar, ponujali pijačo ter vabili fante in dekleta. Fantje so peli in dekleta plesale z brhkimi vojaki, ki so imeli pisano obleko in peresa za klobukom.

Rajhovka je pobirala denar in bila prijazna na vse strani.

Martinek Bolha je bil tudi ondi. Pil je, ker so vsi pili, in gledal, kako plešejo drugi. Ljubosumno je zasledoval gostilničarko, ki je z zadovoljnim obrazom prenašala sladkanje vojakov.

»Čakaj!«

In v takem trenutku, ko ga je navdajal srd, ko je opazil, da se zanj nihče ne zmeni, ko ga je prevzela grenka zavest, da nima več božjega v žepu, in je spoznal, da imajo vojaka bolj v číslih kakor njega, da ima vojak denar in lepo obleko, je pa sklenil, da gre k vojakom. Pa bo imel denar in dekleta! In potem, ko bo prišel v svetlih čevljih, pisani obleki in s perjem za klobukom, a v mošnji bo imel denar, tedaj bo pa s Kočevarico drugače zaplesal. Nič ji ne bo odpustil. Bo že videla!

V takem trenutku se je približal vojakom in jim zaupal, da gre ž njimi. Režeč se so ga vojaki zapisali, hvalili in vzeli »našega fanta« medse. Stotnik ga je ogledal in ko je spoznal, da zadostuje predpisom, mu je odštel na roko nekaj denarja in mu naročil priti pod mero.

In sedaj je Martinek stal pod mero in vsi so gledali nanj, žlahtna gospoda in biriči, vojaki in

kmetiči, matere in dekliči. Vsi so ugibali, zakaj je Martinek vzel denar in se zapisal, ko mu ni bilo treba.

»Štramišče!«

»Dober!« je dejal obrist in zamahnil z roko.

Bobnar je udaril na boben in Martinek Bolha je bil cesarski vojak.

»Prav ti je!« je še enkrat zavpila Polonka, da so jo vsi slišali.

Aktuar se je pa obrnil k cesarskemu sodniku ter mu nekaj pripovedoval, pri tem pa kazal na Martinka. Stari gospod je še enkrat pozorno pogledal Martinka, potem pa zamahnil z roko, kakor bi ne polagal nobene važnosti nanj.

Pregledovanje je bilo kmalu končano.

Na povelje so razpostavili nove vojake v polkrog, za hrbet so jim stopili vojaki in biriči, prednje pa obrist s stotnikom. Gospoda, ki je sedela, se je vzdignila, ko so prinesli mizo in nanjo postavili razpelo in sveče za prisego.

Vse je utihnilo, ko je nagovoril obrist nove vojake. Slavil je vojaški stan in njegovo vzvišeno nalogo, služiti najvišjemu gospodu, cesarju. Povedal jim je, kako se morajo vesti, in da bodo sedaj prisegli brezpogojno zvestobo deželnemu knezu, cesarju Leopoldu I., prisegli pokorščino svojim predstojnikom, da se bodo vpričo Križanega zavezali, da ne bodo godrnjali, ako ne bodo dobivali plače o pravem času in tudi ne, ako bo plača manjša kakor bi jim

šla. Opozoril jih je, da mora biti poslej njih edino geslo:

»Vse za cesarja!«

»Za našega Leopolda!« so vzkliknili častniki in plemenitaši. Potegnili so palaše in sablje, a vojaki in biriči so skazali čast s puškami in sulicami.

Prižgali so sveče.

Sam gnadljivi gospod arhidijakon so se vstopili poleg razpela in stotnik je prečital predpise in pozval nove vojake, naj dvignejo desnice in pomole tri prste kvišku. Opozoril jih je, da morajo za njim izgovoriti vsako besedo odločno in pri tem gledati na razpelo.

Resno in svečano so izgovarjali vojaki za stotnikom besedilo prisege.

Ko je bila izgovorjena zadnja beseda, je bobnar dal znamenje, da je obred končan.

Stotnik je zavpil novim vojakom:

»Sedaj ste cesarjevi! Njegovi, živi in mrtvi! Za deserterje in izdajalce imamo pa vislice!«

»Vivat Leopoldus! Vivat! Vivat!« je zaklicala gospoda navdušeno. Jeklo se je bliskalo v zraku in gospe so mahale z belimi robci.

In tudi tržani, »rihtarji«, valpeti in biriči so ponovili:

»Vivat! Vivat! Vivat!«

Vojaški novinci so strmeč gledali navdušeno gospodo in še vedno držali kvišku desnice s tremi povzdignjenimi prsti.

Miklovc se je obrnil in gredoč v hišo mrmral:

»Vislice so jim obljubili! Pa tudi godrnjati ne bodo smeli, ako bodo lačni in ne bodo dobivali plače. Vivat!«

* * *

Nekako dve uri kesneje, ko so se novi vojaki najedli, ako so kaj imeli s seboj, in so vzeli slovo od svojih ljubih in drugih znancev, so dali znamenje za odhod.

Novince so postavili v vrsto po štiri. Na čelu so jim bili štirje vojaki s častnikom na konju, ob straneh so šli vojaki in za njimi zopet peš in jež vojaki z nabitimi puškami.

Na povelje se je četa zgenila, bobnar je udaril in po trgu so odmevali težki vojaški koraki. Matere in sestre so se spustile v jok in udarile za njimi, vikajoč in kličoč imenoma sinove in brate. Vojaki so jih kar s silo pehali proč, ko so se hotele pomešati med novince, ki so s težkim srcem, s solzami v očeh in kletvijo na jeziku zapuščali Ribnico in odhajali služit cesarja.

Medtem, ko so vojaki stopali čvrsto in se ozirali na desno in levo po hišah, izpred katerih so zrli nanje ljudje, med njimi mnog prijazen dekliški obraz, in so mežikali in vzklikali za slovo, so pa novinci zrli predse in umerjali korake na udar bobnarjev in korak vojakov. Na videz se niso zmenili za vik mater in sester.

Sramovali so se še očito izliti svoje srce.

V tretji vrsti je stopal Martinek. Za njim ni nihče žaloval. Z materjo, ki ga je učila in opominjala, se je bil popolnoma sprl in se še poslovil ni pri njej, češ, da je njenih pridig že sit, in ni maral, da bi ga bila spremila.

»Zapisan sem že in vojak se ne sme držati materinega krila.«

Ampak tedaj, ko se vrne v rdečih hlačah in s perjem na klobuku! Ko bo imel sabljo ob strani in denar v žepu! Tedaj bo pa videla Kočevarica, kako bo obračunal ž njo!

Taki načrti so se mu venomer porajali v glavi, ko je Martinek ubiral korak in posnemal trdno vojaško hojo.

»Brbám, brbám, brbámbámbám . . .«

Tako se še ni postavljal . . .

Mimogrede ga je nekaj opomnilo, da je odnesel Krzniču sedem grošev are. Tisti zoprni glas mu je celo očital, da ni prav, da je naredil greh.

Stopal je krepkeje, kakor da bi hotel poteptati take misli. Da bi jih zadušil, si je obljubil, da mu jih vrne, ko pride nazaj v rdečih hlačah in z denarjem v žepu. Vrgel bo tistih borih sedem grošev Krzniču pod noge, da mu ne bo mogel očitati, da mu je kaj odnesel.

»Nikomur nečem biti ničesar dolžan!«

A tisti hip mu je stopila pred oči Krzničevka in prav slišal je njen obupni klic: »Usmilite se me! Rešite me!«

Plaho se je ozrl okoli sebe in se bal ugledati jo.

»Brbám, brbám, brbámbámbám . . .«

Trdno je stopal in skušal je misliti na druge reči, da bi pozabil tiste nadležne misli, ki so se mu zarile v glavo kakor loščec v kožo in ga dražile.

Ko je prišla četa iz trga, so mnogi spremljevalci obstali in še zrli za njimi. Onkraj Gorenje vasi je stopil bobnar na stran in razbijal po bobnu dotlej, dokler zadnji vojak ni prišel mimo njega, in potem se je vrnil z onimi častniki in vojaki, ki so delali le parado odhajajočim.

Poslej so korakali novinci bolj podobni jetnikom, katere ženejo oboroženi stražniki. Nemi in žalostni so se vlekli po cesti dalje proti Poljanam in dalje proti Ljubljani in potem dalje in dalje, Bog vé kam.

Vse je ostalo za njimi. Prijatelji in znanci, sestre in matere in naposled tudi dolina z vasmi in gora na desni in levi.

Začele so jim kapati solze brez ihtenja in nepopisna žalost jim je zavezala jezike.

Otovrej se je Martinek spomnil tudi matere na Griču in bi ji bil rad podal roko in še pokrižati bi se ji bil dal in objeti, kakor je videl druge.

A na Griču je jokala njegova mati za našim izgubljencem, štramastim in neubogljivim.

* * *

Ženski na Pristavi se je brala na obrazu široka zadovoljnost. Govorila ni mnogo, samo žvižgala je predse polglasno kakor vselej, kadar ji je šlo vse po sreči, kakor je želela.

»Sedaj pa pride zaželena ura! Martinek je s poti in Krznıčevka v ječi!«

Ta misel jo je prevzela in jo spravila v tako dobro voljo, da se je kar na glas zasmejala, segla po posodi z vinom in pila in ponudila še deklam.

»Dekleta, le pijte, danes sem dobre volje!«

Deveto poglavje.

Krvavi sodnik na novem sledu.

Cesarski sodnik Jurij Gottscheer je skrbno pripravljal gradivo za glavno razpravo v »maleficni« zadevi zaprtih čarovnic. Studiral je akte. Ogledal si je vsestransko ovadbe. S poizvedovanjem je odstranil iz njih nejasnosti in dvomljivosti, jih izpopolnil s ponovnimi izjavami ovaditeljev. Sestavil si je vsa vprašanja, katera bo stavil obdolženkam in pričam, da bo tem laže dognal zločin. Iz večletne skušnje je spoznal, da so zločinstveni slučaji čarovništva najtežavnejši. Navadne slučaje, kakor umor, rop, tatvino, je pač lahko načeti, ko imaš pred seboj odkrito izvršen zločin in zločinca, dostikrat tudi trdne priče, a vrhu tega zločinec z večjim ali manjšim kesanjem vse prizna. Tu soditi je lahka stvar in ni nič zanimivega. Toda zločincem, ki se ukvarjajo s čarovništvom, je teže priti do živega. Zločin je narejen, priče so tukaj, ki so zločin opazile, toda zločinca ni nikjer. Zločini se ponavljajo, postajajo večji in pogostejši. Končno postaja sumnja vedno močnejša, zločince primejo, toda nihče ne more pričati. Treba je največje bistroum-

nosti, da je osumljenca možno obdolžiti, in sicer tako, da je mogoče postopati proti njemu in ga prisiliti, da naposled zločin prizna.

Zločinec čarovnik je najbolj zakrknjen. Vedno taji, zaklinja svojo nedolžnost pri peklu in nebesih, dokler mu more migati jezik. Šele potem vse prizna in se vda, ko vidi, da zanj ni druge rešitve.

Jurij Gottscheer je bil na glasu kot izboren poznavalec čarovništva. Po dolgoletnih skušnjah je spoznal bistvena hudodelstva čarovnic in vrh tega je s posebnim zanimanjem zasledoval razne znamenite razprave o teh stvareh tudi drugod. Bil je osebno prepričan, da ni bolj trdovratnih hudodelcev, večjih škodljivcev ter groznejših skrunilcev najsvetejših stvari, kakor so čarovniške osebe. V zavesti, da vrši veliko dobro delo, ako zatira škodljivce vere in države, žalivce Boga, ako spravlja s sveta zaveznike satanove, ni zanemaril nobenega sredstva in mu ni bilo žal nobenega truda, da je uničil čarovniško osebo, ki mu jo je dala Previdnost v roke.

Pač je čital ona znamenita dela, ki so bičala brezsrčno trpinčenje in morjenje čarovništva obdolženih oseb ter odkrivala krivičnost postav, ki so to dovoljevale. Toda Jurij Gottscheer je imel o tem lastno sodbo. Prepričan je bil, da so osebe, ki so pisale take knjige, same vdane čarovništvu. Knjige pišejo po hudičevem nasvetu, da bi modrim ljudem zmešale glavo, in nimajo drugega namena, kakor onemogočiti preganjanje čarovništva.

»Meni naj bi jih dali v roke!«

Tako je zagrozil Gottscheer, ako je kdaj nanesel pogovor na take reči.

Vsekako je stari sodnik užival nekako slast, ko se je bavil s čarovniško zadevo, in komaj čakal trenutka, da bo dal zadoščenje pravici in svojemu osebnemu čuvstvu.

Poseben slučaj, tako je menil sodnik, mu je odkril poglavarja čarovniške zadruge v ribniški dolini. Iz razširjenosti čarovniškega hudodelstva, s katerim se je bavilo krvavo sodišče leto za letom v tem kraju, se je moralo sklepati, da uganjajo ta zločin osebe, ki se znajo skrivati in imajo na ljudi velik vpliv, da se jih čimdalje več ujame v njihove mreže.

Sodnika je bilo osupnilo, da se je beneficijat od Nove Štifte zavzemal za milostno sodbo zaprtih coprnic. Presenečen je bil, ko mu je bil odurno zagnal v obraz: Morilec! A končno, ko na lovu ni mogel zadeti nobene živali in ko je beneficijat izginil, se je sodniku posvetilo:

»Ta je! Ta pravi je! Coprnik je!«

In od tedaj je imel polno glavo. Sumnja je postajala močnejša in močnejša. Zakaj se izpostavlja za zločinke? Zakaj se zanima zanje?

»Njegove so! Hahaha! Njihov poglavar je! On jih vodi! Kako predrzno je nastopil! Rešiti jih hoče, osvoboditi jih! Pa je bil premalo oprezen! O, ni poznal Gottscheerjevega bistrega vida! Na svojo suknjo se je zanesel! Z njo me je hotel zaslepiti. Hahaha! Pa

ti ni uspelo, ljubi moj beneficijat, zaveznik hudičev in poglavar njegovih ljubic. Jaz sem te spoznal in dobiti te moram! To bodo najlepši trenutki mojega življenja, ko te bom imel pred seboj, ko bom mehčal tvojo zakrknjenost, ko bodo iz tvojih ust prihajala priznanja o zločinih, ko boš rad ali nerad izdal vso zalego! Vse bom polovil, vse spravil v kraj! In potem prideš ti na vrsto, ti, hudičev služabnik v obleki božjega hlapca. Takrat bom že naročil, da ti rabelj ne prizanese, da ne odneseš s seboj nobene skrivnosti! Usmiljenega srca sem, kar je vsem znano, in mehek kot blato na kolniku. Toda takrat bom srce obdal z oklepom, da se ne bo genilo in se niti najmanjša solzica ne bo smela opaziti v mojem očesu. Vesel bom, ko te bom videl goreti na grmadi.

Do zadnjega trenutka bom vztrajal ondi, naj še tako smrdi po peklu. Do zadnjega trenutka bom ondi, pred mojimi očmi mora veter raznesti tvoj pepel na vse strani. Tako bo! To bodo nebeški trenutki! To bo moje zadoščenje! Hahaha! Tako ovenčam svoje delo! Viktoria!«

Nepopisno zadovoljen je bil ob teh mislih. Kar pomladil se je bil. Hitreje se mu je pretakala kri in veselje mu je odsevalo iz oči. Za zaprte coprnice se ni več toliko zanimal. Imel je že vse zbrano in vprašanja, katera jim bo stavil, sestavljena. Tembolj je pa kazal zanimanje za gospoda beneficijata od Nove Štifte. Poizvedoval je o njegovem življenju in navadah, s čim se bavi izven službe, s kom občuje, kaj

govori. Njegova radovednost se je zdela celo pisarju nenavadna. Vprašal je gospoda Mordachsa, ako je opazil na »starem« veliko izpremembo.

Ta je napravil na čelu neko znamenje, iz katerega je spoznal pisar, da se boji za njegovo zdravje.

Toda sodniku še ni bilo dovolj, ko je poizvedel vse o novoštiftarskem beneficijatu, kar so sploh ljudje vedeli. Izvedel je tudi, kaj je počel tam v Dobrépoljah in gori na Blokah, kjer je službboval prej. Vesti, ki jih je dobil, so le okrepile njegovo sumnjo, ki se je izprevrgla v trdno prepričanje, da Mihael Lamut ni samo beneficijat pri Novi Štifti, temveč uživa tudi hudičev beneficij na Kleku.

In tak zločinec naj ostane nekaznovan?

Ko je gospod sodnik naredil načrt, kako si da sumnjo, da je Novoštiftar coprnik, potrditi od coprnic, ki ga gotovo poznajo iz svojih nočnih sestankov, se je smehljal. To bodo pač priče, katerim nihče ne bo mogel oporekati, najmanj pa coprniški poglavar sam. Te ga bodo morale izdati in potem mu nobeno izvijanje ne bo nič pomagalo.

»Gottscheer bo slekel beneficijatu duhovsko suknjo in bo ljudem pokazal ostudnega coprnika. Hahaha!«

»Samo Gottscheer zna kaj takega! Da! Jaz, Janez Jurij Gottscheer, ki nisem zastonj cesarski krvavi sodnik!«

V teh samogovorih ga je neprijetno prekinilo prijazno pisano vabilo gospoda grofa Trilleka, ki je po-

vabil vse gospode od visoke sodnije na gostijo, ki jo pripravi na čast cesarskemu sodniku in pa v slovo odhajajočim častnikom.

Vabila gospod cesarski sodnik ni mogel odkloniti. Toda pismo je vrgel nejevoljno po mizi in vzkliknil:

»Zopet nekaj ur izgubljenih! Naj me v miru puste s svojimi zabavami in pojedinami. Svojat lahkoživa!«

Janez Baptista Ravnik je ostrmel vpričo nečuvenega izbruha nejevolje, ki je po njegovem, sicer nemerodajnem mnenju bila čisto neumestna.

»Na pojedino biti povabljen in biti jezen? In po vrhu še žaliti gostitelja?«

Nak! To pa ni šlo v glavo Baptisti, ki je pogledal Mordachsa, češ, kaj on misli.

Ta je naredil za hrbtom »staremu« zopet neko znamenje, ne baš laskavo za gospoda sodnika. Ponižno je izrazil svoje mnenje, da ne bodo nič zamudili in tudi nobena nesreča ni, ako bo hudič še kakšen dan čakal na coprnice, ki mu itak ne odidejo.

Gospod sodnik ni postal nič boljše volje, ko je spoznal, kako je njegovo stališče v tej stvari osamljeno. To je pokazal tudi napram gospodu državnemu pravdniku, rekši:

»Gospod tovariš,« — tako ga je nazival vselej, kadar mu ni bilo kaj všeč, — »mi nismo prišli na pojedine. Najprej delo, potem v imenu božjem še zabava.«

»Ako Vi ne pojdete, tudi nihče drugi ne pojde. Grof naj nas drugič pride vprašat, kdaj nas sme povabiti.«

Sodnik ga je grdo pogledal.

»Kaj? Splaknite strup raz jezik! Nisem rekel, da ne gremo. Grof je naš gostitelj in na mojo vero: že dolgo nisem spal na tako mehki pernici in vino ima dobro; tudi gnjat prav lepo diši. Sedaj veste!«

Mordachs se je nasmehnil, a »stari« je ropotal dalje o ljudeh, ki nimajo nobenega čuta dolžnosti za delo, ki samo jedo in pijo ter se zabavajo. Končno je pobral list in še enkrat prečital povabilo in dodal:

»Naj bo še enkrat! Potem pa nikamor več, dokler niso končane obravnave.«

Baptista Ravnik se je zadovoljno oddahnil, ko je bil sklep z merodajnega mesta razglašen. Saj je bil pa tudi lahko zadovoljen, kajti pisarji, četudi od krvave sodnije, niso imeli zlepa pristopa h grofovskemu obedu.

Sodnik je postal čemeren. Naenkrat je bil moten v svojem najljubšem premišljevanju in se je moral pripravljati za obed. V duhu je že imel beneficijata na tezalnici in premišljal, kakšno vprašanje bi mu zastavil, da bi izvlekel iz njega še več coprniških tajnosti, kakor jih je imel priliko izvedeti že doslej. Sedaj se je pa moral baviti s svojo obleko, ki je morala biti lepo očiščena in zravnana in široki ovratnik pravilno naguban. Za vse to je moral skrbeti zdaj

sam, ko ni imel žene s seboj. Na pisarja, ki pravzaprav ni vedel, kaj se pravi biti dostojno oblečen, se ni mogel zanesti, razen ako se hoče izpostaviti zasmehljivemu opazovanju plemenitih gospe. Te pač niso imele povoda namigavati si, ko so videle starega gospoda. Od vlasulje do nizkih čevljev, od širokega ovratnika do belih nogavic in pentelj ob mečih, vse je bilo tako, kakor je zahtevala tedanja šega gosposkih slojev, ki so posnemali francoski okus.

Cesarski sodnik pa tudi ni bil kakšen čmerikav dedec, ko je prišel v viteško dvorano, kjer se je shajala povabljena gospoda. Živahen in dovtipen je bil, ko je dvoril gospem, in nič manj gibčen od mlajših gospodov, ko se je sklanjal, da pritisne poljubljaj na žensko roko.

Baharije častnikov je zavračeval z zbadljivimi opazkami. S plemenitaši je občeval kakor s sebi enakimi, z naglasom dobrohotnega pokrovitelja, kakor je pristojalo častitljivemu sodniku, ki je čestokrat odločeval o usodi človekovi.

Natančno ob določeni uri je prišla častita duhovščina pod vodstvom milostljivega gospoda arhidijakona.

Gospod arhidijakon bi bil neudeležbo lahko opravičil s starostjo, toda, ker je vedel, da ne bo tako odlična družba, v kateri so zastopniki plemstva, sodišča in vojaštva, samo obedovala, temveč tudi pretresavala zanimive stvari o vojni in načrtih dvora, pa tudi o dogodkih v Ljubljani in o znamenitih osebah,

je šel. In dobro je tudi, da more človek nekoliko utešiti svojo radovednost, ki postaja s starostjo čimdalje večja.

Dasi je bila napovedana ura že odbila, še ni bilo dano znamenje za obed. V gručah so se živahno razgovarjali ali pa so šetali po prostorni dvorani. Samo Janez Baptista Ravnik se je naslanjal ob oknu, ne vedoč, komu bi se pridružil in kaj bi počel. Ogledovati je začel orožje in slike na stenah, stukature na stropu ter bogato pohištvo.

Gospod Trillek se je vselej nekam vznemirjen ozrl v vrata, ako je kdo prišel, in potem preletel z očmi dvorano, kakor bi prešteval goste ali koga iskal.

Naposled stopi k arhidijakonu in vpraša po gospodu od Nove Štifte.

Arhidijakon je skomizgnil in dejal:

»Ni nobenega vzroka, da bi zaradi enega zamudnika vsa visokorodna družba bila morda vznevoljena. Neprijetno mi je, ker je moj sobrat. Ukazujte, gospod grof!«

»Prečastni! Vi me boste opravičili!« se je priklonil gospod grof. »Zelo sem Vam hvaležen!«

Nato je bilo dano znamenje za pričetek obeda.

Gospoda je bila posajena na določena mesta, po vrsti, kakor je velevala čast in ugled posameznikov.

Takrat je še bila krščanska navada, da so po hišah plemstva, po krvi ali duhu, molili pred obedom. Grajski kaplan, gospod Jožef, je glasno molil svoj

dolžni »oremus«. Vsa družba je posluhnila, molila in zajela šele, ko je visokorodna gospa grofinja želela vsem: »Bog blagoslovi!« in namignila strežajem.

Stol med vikarjem in kaplanom, gospodom Janezom, je ostal prazen. Pripravljen je bil za gospoda beneficijata od Nove Štifte. Istotako ga je čakalo jedilno orodje na mizi, da brez čakanja zajme, ko pride.

»Bog vé, kot sitnari,« je omenil vikar Jurij, ki ni mogel pozabiti, da ga je beneficijat okrulil, proti sosedu kaplanu onkraj praznega stola. »Tukaj naj bi nam bil zgled! Pa ima samo jezik!«

Sodnik je imel tudi beneficijata v mislih. Med pripravami za pojedino je bil beneficijata pustil v nemar. Bil je tudi preveč zaposlen s pogovorom na vse strani, da bi se mu beneficijat prikazal pred dušev-nimi očmi. Šele poizvedovanje, zakaj se je čakalo z obedom, in prazno mesto pri mizi, ga je spomnilo nanj. Ko je med obedom ponehala živahnost pogovorov, mu je beneficijat stopil pred oči.

»Coprnik! Boji se me!« si je dejal cesarski sodnik. »Pa prideva že še skupaj! Tedaj boš videl!«

Predočil si je ves načrt, kolikor ga je bil že naredil za razkrinkanje coprnika, ki ga ukaže prijeti.

To premišljevanje mu je sladilo obed.

Še ni bila druga jed na mizi in so gostje iskajoč razgovora tipali od soseda do soseda, ne vedoč, kako in o čem bi začeli, ko je strežaj prinesel list v dvorano in ga izročil gostitelju z naznanilom:

»Od gospoda beneficijata od Nove Štifte.«

»Strahopetec!« je siknil predse sodnik in se v duhu vseeno zveselil:

»Zmaga, četudi nad strahopetcem, je vendar — le zmaga.«

Grof je pismo odpečatil in ga naglo preletel z očmi.

»Ali je gospod zblaznel, ali je tako zloben!« je vzkliknil ogorčen. »Ne razumem ga!«

Bral je še enkrat.

»Ne pride, in kako nečuveno žali.«

»Kaj je? Žalitev? Kdo je predrznež?« se je čulo okoli grofa.

»Poslušajte!«

Grof je bral, preskočivši naslov:

»Vaše prijazno vabilo sem prejel. Zelo visoko číslam Vaše Visokorodje kakor tudi vse plemenite gospe in gospode, ki so zbrani pri gostoljubni mizi Vašega Visokorodja. Veliko čast ste izkazali najponižnejšemu služabniku Vašega Visokorodja, ki se pa, žal, vabilu ne more odzvati. Moja vest in čast katoliškega duhovnika mi brani, sedeti danes pri mizi Vašega Visokorodja, kjer po mnenju podpisanega ni mesta katoliškemu duhovniku; pač pa naj sede poleg morilca — rabelj!«

Gospe so vrisnile pri zadnjih besedah, da se ni nič več razumelo. Ogorčeni vzkliki so leteli vse vprek.

»Nečuveno! Taka žalitev! Kaj pa hoče ta človek?«

Duhovniki so se plaho spogledovali, tembolj ogorčeni so bili vojaki. Stotnik je vpil:

»Kje je ta nesramnež? Povejte mi, da ga sesekam!« Vstal je in segel po palašu.

»Meni se zdi, da je zblaznel,« je povzel glasno gostitelj. »Brez povoda žali!«

Pogledal je duhovnike in vprašal gospoda arhidijakona:

»Kaj pa Vi mislite, prečastni? Ali smo zaslužili žalitev?«

Arhidijakon je sklenil pred seboj roke in odgovoril:

»Bedak bedakasti! Burja je!«

»Lopov, ničvrednež! Zabavljač v talarju!«

To mu je bilo v odgovor.

»Poiščemo zadoščenja! Takoj! Takoj! Kje je?« Priženem ga v dvorano in ga treščim na kolena, da bo prosil odpuščenja. Ako ne, ga na mestu pobijem!« je rohnel častnik in si opasoval palaš. »Jaz ga naučim!«

Tedaj se je pa oglasil sodnik, ki je bil edini ostal miren.

»Gospoda, ne razburjajte se! Morilec sem jaz!«

»Kaj? . . . Nečuveno! . . . Taka obdolžitev!« je izbruhnilo, ko je minil trenutek začudenja.

»Da! Jaz sem morilec. Gospod beneficijat je mislil mene!«

»Ni mogoče! Tolika predrznost!«

»Tako je! Jaz sem tisti! In, gospoda, prosim, ne razburjajte se več. Žalitev je namenjena meni, cesarskemu sodniku, in nobenemu drugemu. Toda nisem razžaljen, ker nisem zadet. Poslušajte!«

»Čujmo!«

Omizje se je pomirilo in namesto ogorčenja se je pokazala radovednost. Strežaji so prinašali drugo jed, a sodnik je med splošnim molčanjem nadaljeval:

»Z gospodom beneficijatom sva v dvoboju!«

»Zanimivo!«

»V dvoboju so različni zamahi, tudi taki, da z njimi nasprotnika razorožimo ali presenetimo in potem izvedemo končni sunek. To je hotel izvesti moj častiti nasprotnik. Zato je izzival. Takoj Vam pojasnim najin spor.«

Gospod cesarski sodnik je na široko pripovedoval zgodbo, ki sta jo imela z beneficijatom, in je končno namignil na svoje sumnje.

Ob tej priliki je gospod arhidijakon odmajal z glavo, kar pa ni zmotilo sodnika, ki je začel naposled dokazovati, da so tudi coprniki v talarju. Izrazil je svoje prepričanje, da se beneficijat le zato poteguje za oprostitev coprnic, ker je njih somišljenik.

Glasovi začudenja so ga prekinili, a gospod arhidijakon je odmajal z glavo in rekel:

»Ni mogoče! Na napačnem sledu ste, gospod sodnik!«

»Bomo videli, prečastni! Star lovec se ne da premotiti še tako zmešanim skokom. Ne zgreši prave

sledi. Gospod beneficijat bo čutil, ko preide njegov nasprotnik k napadu!«

Grožnja je zvenela iz sodnikovega glasu. Pravkar omenjeni pripetljaj ga je poživil. Vse njegove misli so zopet prišle na predmet, s katerim se je bavil že nekaj dni.

Gospod arhidijakon je zaslutil nevarnost, ki je pretila sobratu. Zato je začel dokazovati gospodu sodniku, da je beneficijata zvabilo na pot le njegovo dobro srce, usmiljenje do preganjanih, tembolj, ker po njegovem naziranju ni coprnic in so torej prizadete osebe nedolžne.

Porogljiv smeh je hušknil sodniku čez obraz.

»Ni tako nedolžen! Jaz ga bom že razkril!«

Nekaj neprijetnega se je uleglo po dvorani. Živahnost se je umirila in le med sosedi so se razpletali razgovori.

Šele vino je prineslo zopet življenje. Oživelo je najprej ondi, kjer so sedeli častniki, in šlo potem polagoma naprej.

Samo ondi, kjer so sedeli duhovniki, je bilo nekam mrtvo. Beseda ni imela nobenega vzleta več in vse kretnje so bile trudne.

V mislih so imeli beneficijata.

V vikarjevem srcu je vstala majhna škodoželjnost, kateri je dal duška z besedami, ki jih je spregovoril gospodu arhidijakonu.

»No, sedaj pa ima! Sitnež, zabavljivi! Prav mu je!«

»Pozabite prepirček, ki ste ga imeli z njim, in mu odpustite; v smrtni nevarnosti je!«

Smrti mu vikar nikakor ni želel, nekoliko neprilik bi mu bil pa vendarle privoščil.

Duhovniki so čutili, da nekaj nejevolje, ki jo je povzročil beneficijat z žaljivim pismom, pada tudi nanje. Bili so pripravljeni oditi takoj, ko je minil glavni del obeda.

»Odpustite mu! Naredil je v gorečnosti!« je rekel arhidijakon sodniku med poslavljanjem.

»Za slabo stvar! In to naj se mu odpusti?«

Zelo slabe volje je odhajal gospod arhidijakon s svojimi gospodi. Ker se je bilo že stemnilo, so jih spremili služabniki s plamenicami prav do domačega praga.

Naslednjega jutra se je gospod usedel k mizi in pisal dolgo pismo beneficijatu pri Novi Štifti.

Najprvo ga je nameraval poklicati k sebi, da ga opozori na nevarnost, v kateri se nahaja, in mu resno predoči neolikanost njegovega ravnanja, s katerim se je pokazal v kaj slabi luči, ki pada tudi na njegove sobrate. Končno se je odločil, da naredi to pismeno, ker se mu tako pogreški laže vtaknejo v oči in jih bo gotovo mirneje bral kakor bi jih poslušal. Zdelo se mu je tudi, da je bolje zanj, ako se ne pokaže v Ribnici, dokler se zadeva nekoliko ne pozabi. In istočasno, ko je zapuščala vojaška komisija Ribnico in jezdila v Kočevje po svojih poslih, je nesel hlapec pismo k Novi Štifti.

Ko je beneficijat bral in prebral arhidijakonov nasvet, da bi bilo najbolje, ako izgine iz kraja, vsaj dokler je krvavi sodnik z rabljem v Ribnici, tedaj je vzkliknil:

»Nikdar! Nikdar! Miha Lamut se ne umakne! Miha ni mutasti pes! Miha ostane tukaj!«

To je izrekel odločno in z veliko nejevoljo odložil pismo z očetovskimi nasveti in opomini.

»Ne! Ne! Ne! Tukaj ostanem!«

In si je nadalje ubijal glavo, kako bi iztrgal nedolžne iz krvnikovih krempljev.

Deseto poglavje.

Pred sodbo.

Krzničevka se je bila v ječi končno umirila. Uro za uro je sedela na pógradu in topo zrla predse. Ni bilo več solz, vzdihi iz globočine pa redki; ni več prosila usmiljenja in rešitve. Pozabila je na moža, na otroke, nad vsemi je obupala. Nehala je tudi moliti.

»Vse zastonj, vse nič ne pomaga!«

Le kadar so se odprla vrata ječe, se je zgenila. Tedaj je zažarela tista iskrica upanja, ki je še vedno tlela v njenem srcu. Vstala je in šla proti vratom, upajoča, da je prišel zaželeni trenutek, ko jo pokličejo ven.

Pa so bili le vsakdanji obiski jetnišničarjevi. Včasih je prišel namesto njega Šamut. Skrivaj ji je prinesel kruha, ki ga ji je poslala Polonka. Sporočila je tudi, da moli zanjo, da Gregor ne vé, kaj bi počel, ker ji ne more nič pomagati, naj si še tako prizadeva; da hodi Polonka v Nemško vas, kjer pogleda za njenimi otroki, ako so siti in umiti, in jim zakrpa, kar je treba.

»Pome naj pridejo! Samo pome naj pridejo!« je vzdihnila časih Šamutu. Sicer pa ni več poizvedovala

ne po otrocih ne po možu ne po drugih rečeh. Celo za tovarišice v ječi se ni dosti zmenila.

Rusovka in Zbašnikovka sta bili spoznani krivim in sta umrli na tezalnici. Tudi Češarkovko so vlačili dan na dan na sodbo, dan na dan jo trpinčili ter jo preklinjevaje in zasmehovaje zopet privlekli v ječo.

Dne 3. maja leta 1701 je bila pozvana na sodbo Lucija Krzničeva. Ko ji je jetnišničar povedal, da gre pred sodnika, tedaj se je vzdramila iz otopelosti in prevzelo jo je upanje, da bo skoraj rešena strašne ječe, da bo zopet pri svojih otrocih in možu.

»Le brž! Le brž pred sodnika, da se izkaže moja nedolžnost!«

Ta misel jo je vso prevzela. Vest ji ni očitala ničesar. S copranjem se ni nikdar bavila, nikdar se ni udeleževala skrivnih shodov, nič ni počela takega, kar se podtika coprnicam. Bila je prepričana, da je nihče obsoditi ne more, da pojde izpred sodnika naravnost domov.

Ostrašila je ni niti usoda sojetnic. Te so ji pač zatrjevale, da so nedolžne, a tako čiste in nedolžne vendar niso mogle biti, da bi jih ne mogli obsoditi.

Kako so preklinjale tezalnico in rablja in dolžile, da so zločin priznale le od bolečin, a kdo naj jim verjame? Ali morem nekaj priznati, česar nisem storila? Kdo me more prisiliti?

»O, Lucija ni tako neumna!«

Ko je stopila iz temne, zadehle ječe na zrak in na solnce, je skoraj oslepela od močne dnevne svet-

lobe. Z roko si je morala zasloniti oči, ker so jo preveč bodli solnčni žarki in ji jemali vid. Skozi prste je spuščala svetlobo, da so se ji privadile oči. In ko so pljuča začutila čisti, vonjavi zrak pomladanskega jutra, so se razširila in nasrkala zraka. Postala je, da se naužije, da se razgleda. O, kako ji je prijalo! Kako je čutila moč, ki se ji je vračala!

Toda biriča nista imela potrpljenja. Pahnila sta jo naprej in skoraj je bila med ljudmi, ki so jo čakali na dvorišču, zijalasti in trdosrčni.

»Lejte jo! Že gre!«

Pozdravili so jo s psovkami in kvantami, preklinjevanjem in zasmehovanjem.

»Zlomek, sedaj copraj!«

»Ljudje, vi ste neumni! Znoreli ste!« je javknila vsa iz sebe. »Kaj sem vam naredila?«

Vsi so se vsuli za njo v sodno dvorano in napolnili prostor za poslušalce.

Sodni prostori so bili tedaj v tistem delu grada, ki je obrnjen na jug in kamor se je prišlo po ozkih stopnicah. Majhna okna v debelem zidovju so dajala le malo svetlobe. Poveznjeni, obokani stropi so kar tiščali k tlom in pripravljeno mučilno orodje je še povečalo mračnost in grozljivo neprijetnost, ki je sicer vladala ondi.

Coprnica je sredi dvorane za hip molče postala in se ozrla okrog. Ob njej sta stala dva biriča, a za njima dva mrkogleda človeka v črnih oblekah. Zadaj se je drenjalo ljudi, da je bila glava ob glavi; govorili

so polglasno in se hehetali. Pred njo na vzvišenem prostoru je bila podolgovata miza, na kateri je stalo med dvema svečama mogočno razpelo. Na klopeh, na obeh straneh mize, so sedeli praznično oblečeni možje, kateri so se ji zdeli znani, ko jih je pozorneje pogledala. Na desno je pa zagledala neko železno pripravo, podobno nekakemu stolu, ki pa je imel na obeh straneh in spodaj še neke priprave, a nad pripravo je bil pritrjen na stropu škripec, od katerega je visela tenka vrv. Ko je napravo opazila, se je stresnila tembolj, ko je videla po tleh lise krvi in spoznala, da vidi pred seboj strašno mučilnico.

»Jezus! Jezus! Jezus!« se ji je izvilo nehote.

Tedaj so se pa odprla vrata in k mizi je stopil mož v črnem talarju, ki je bil obrobljen s širokim belim ovratnikom, in je položil na mizo sveženj papirjev. Za njim sta vstopila še dva podobno oblečena gospoda z akti pod pazduho ter se vstopila ob strani mize, na vsako stran eden. Bil je cesarski sodnik s pisarjem in pravdnikom.

Takoj, ko so zaškripala vrata, so možje na klopeh vstali in vse je umolknilo. Možje so se priklonili, in ko jim je sodnik odzdravil, so se zopet usedli.

»Gospod sodnik! Gnadljivi gospod sodnik! Pravični gospod sodnik!« je kriknila Lucija in povzdignila roke, proseč: »Izpustite me! Saj nisem ničesar naredila.«

»Molči, baba!« je zarohnel nad njo birič in jo prijel za roko.

Toda Lucija je iztrgala roko in padla na kolena in klicala:

»Usmilite se me! Izpustite me! Sam Oče nebeški vé, da sem nedolžna. Nedolžna sem, gnadljivi gospod! Nedolžna! Izpustite me!«

Toda njeno obupno klicanje ni prodrlo do src.

»Začnimo!« je spregovoril sodnik mirno. »Ženski denite na roke okove, ako neče mirovati, in jo posadite na klop. Nedolžnega še nisem nobenega obsodil!«

Zadnji stavek je posebno poudaril, da so ga vsi slišali.

»Jaz sem nedolžna! Jaz sem nedolžna!« je vpila Lucija, ko se je branila okov. »Pustite me!«

»Sedaj pa le lepo pri miru!« je rekel prvi birič, ko se mu je posrečilo natekniti okove, medtem, ko jo je drugi krepko držal za roke.

Ko so jo okovi, ki jih je birič nategnil, stisnili, je zavrisnila od bolečine in se zopet zgrudila na kolena.

»O, Jezus! Jezus! Jezus! O, Križani! Nehajte! Nehajte! O, jej! O, jej! O, jej!«

Občinstvo zadaj je prasnilo v smeh in sosed Kovač, ki je bil tudi za njimi, je zavpil:

»Tako, tako! Le trdno, da se ne izmuzne!«

Cesarski sodnik je posvaril poslušalce, da se ne smejo vtikati v razprave in se morajo vesti mirno in dostojno, kakor zahteva resno opravilo. Velel je tudi okove zrahljati.

Bolečine, ki so ji prizadejale okove, porogljivo krohotanje in odurnost biričev, ki so jo prijemali trdo,

jo suvali in prepehavali, ter ledena trdosrčnost sodnikova, vse to jo je raztogotilo, da je začela psovati in zmerjati vse vprek.

Tedaj je pa stopil prednjo rabelj s kleščami v roki, ji nastavil klešče pred usta in ji zagrozil, da ji odščipne jezik, ako ne bo molčala.

Občinstvo se je iznova zakrohotalo, a birič jo je pahnil na klop, da se je usedla, a na vsako stran nje je sedel birič. Ostrašena se je premagovala, da je molčala, samo ihtela je, ihtela brez vsega upanja.

Na ta, že večkrat preizkušeni način so ukrotili coprnico, da jih ni ovirala pri razpravi.

»Preden začnemo zaslišavati obtoženko in preiskavati neizmernost njenih pregreh,« je nadaljeval cesarski sodnik, »boste vi, preizkušeni, vse časti vredni možje in gospodje asesorji, tukaj pred živim Bogom prisegli, da boste sodili pravično. Prisegel bo tudi gospod pisar, da bo pridno pazil, vse natančno zapisaval — obtožbe in odgovore, kakor tudi sumnje in dokazila, da nam bo mogoče na temeljih zapisanih dejstev izreči pravično in jasno sodbo. Gospod pisar naj prečita časti vredna imena poklicanih gospodov asesorjev, da ugotovimo, kdo je navzoč. Vse se mora izvršiti tako, kakor predpisuje mučilni red, ki je bil sestavljen na ukaz cesarja Korelna I. blaženega spomina in po katerega postavi se bo obravnaval slučaj Lucije Krzničeve, ki je tukaj navzoča.«

Sodnijski pisar Janez Baptista Ravnik, ki se je sam imenoval notarja, je zateknil gosje pero za desni

uhelj, vzel v roko polo papirja in glasno klical imena asesorjev. Dvanajst jih je bilo, kakor apostolov, šest na levi in šest na desni strani sodnika. Vsi sami boga-boječi in pobožni ljudje. Bili so brez vseh grdih strasti, ne goječ nobene maščevalnosti in pristranosti, ter izkušeni in razumni, torej taki, kakršne je zaukazovala postava. Na vedenju se jim je poznalo, da niso šele prvič poklicani izvrševati imenitno službo sodnikov.

Sodnik jih je vprašal, ako poznajo hudodelko, ako so ž njo v rodu in prijateljstvu ali pa tudi v sovraštvu, ker sovražen človek ne more biti pravičen sodnik.

Eden izmed asesorjev ali prisednikov, Janez Lesar po imenu, je odgovoril:

»Nobeden izmed nas ni v rodu s to žensko, da bi vedel. Tržani ribniški se ne ženijo med lončarji in naše hčere imajo boljše izbere kakor je tam doli. Nismo v sovraštvu ž njo, pa tudi ne v prijateljstvu in jo poznamo le kot ženo Krzniča Gregorja. Naša beseda bo svobodna in neskaljena od pomislekov.«

Tovariši so s kimanjem odobravali izjavo.

Cesarski sodnik je nagovoril sedaj obtoženko:

»Ženska! Sedaj pa ti povej, ali imaš med možmi, ki jih vidiš tukaj na desni poleg mene in tukaj na levi, kakega prijatelja ali sovražnika, od katerega ne pričakuješ pravične sodbe!«

Lucija se je bila med opazovanjem nekoliko umirila; razumela je vprašanje in odgovorila:

»Nič se jih ne bojim. Moja vest je čista in roke neomadeževane. Možje iz trga, rešite me! Snemite mi

železo z rok! Jezus, kako to boli! Otroci me čakajo doma! Jezus!«

Sodnik je zamahnil in biriča sta udušila tok njenih besedi s silo.

Pisar je prižgal sveče in medtem so vstajali možje asesorji, da prisežejo. Vstali so biriči in vsi drugi, tudi obtoženko so vzdignili. Ko je cesarski sodnik vzel v roko knjigo, je vse utihnilo. Pretolmačil jim je, kake dolžnosti nalaga postava asesorjem, in potem jih je pozval, naj prisežejo. Dvanajst rok se je dvignilo in molelo po tri prste kvišku, dvanajst mož je upiralo oči na sveto razpelo in izgovarjalo za sodnikom prisego, da hočejo pravično soditi reveža in bogatina.

Nato je prisegel pisar Janez Baptista Ravnik, da bo pridno pazil in zapisaval obtožbe in zagovore in vse natančno zabeležil, kar se bo godilo.

Odločno so zvenele izgovorjene besede:

»Tako mi Bog pomagaj in sveto evangelje.«

Po prisegi so se vsi usedli, pisar je ugasnil sveče.

Ko je Lucija slišala prisego, da bodo možje sodili pravično, in ko so izjavili, da ne goje proti njej nobenega sovraštva, tedaj je pozabila vse trpljenje in bolečine. Ti možje, ki so prisegli pred Bogom na evangelij, da bodo sodili pravično, ne morejo obsoditi nje, ki je nedolžna, ki se navzlic osumljenju ni udeleževala coprnij, ki ji vest ničesar ne očita, prav ničesar. Solze so ji drknile po licu, solze radosti. O, o, o! Skoraj pojde domov!

»Čast bodi Bogu! Vendar si se me usmilil,« je vzkliknila prerojena od veselja in je povzdignila roke z železjem vred.

»Ali si že znorela?« se je obregnil birič. »O, ne boš nas premotila! Hudičeva dekla je, pa ima Boga na jeziku.«

Lucija se ni zmenila za biričeve sirovosti, katerih je bila zadnje tedne toliko prenesla.

»Hitite! Hitite, da bom prej rešena!«

Cesarski sodnik je najprej ugotovil ime zatoženke, njeno starost in navadno bivališče. Vprašal jo je, ako je omožena, koliko otrok ima, kdo so njeni starši, kar je zapriseženi pisar prav vse natančno zabeležil. Potem je zastopnik deželne sodnije, gospod Mordachs, bral obtožnico počasi in razločno, da jo je razumela obtoženka, kakor tudi možje asesorji in navzoči poslušalci, ki so zadaj nastavljali ušesa.

Obtožnica je poudarjala, da je obtoženka Lucija Krzničeva osumljena, da je ena izmed tistih oseb, ki se ukvarjajo s coprništvom in kakršnih je povsod dosti, zlasti pod oblastjo ribniške graščine. Kakor druge njene vrstnice, ki so že bile obsojene in so prestale zasluženo kazen, se je obtoženka udeleževala vseh čarovniških grdobij. Bavila se je s hudičem in naredila ž njim zvezo. Skrunila je presveto hostijo, s hudičevo pomočjo delala nevihte in točo, škodo pri blagu in živini. Z drugimi vred se je shajala na Kleku pri razuzdanih gostijah. Vsa ta pregrešna dejanja bo ugotovila obravnava. Dokazano pa je, da je obtoženka

bila pred tremi leti okrog sv. Jerneja ob enajstih ponoči pri Sv. Marjeti na polju v žitu in je tisto noč nastopila straśna nevihta in je po kočevski strani pobila toča.

To so dejstva. ki dokazujejo, da je obtoženka coprnica in mora biti po cesarskih postavah strogo, toda pravično sojena.

Cesarski sodnik je povzel:

»Gospodje asesorji, obtožnico ste slišali in razumeli. Tako! Sedaj bomo videli, kaj bo rekla obtoženka.«

Nato je resno vprašal obtoženko:

»Lucija Krzničeva! Vprašam te, ali veš, zakaj te je sodnija zaprla?«

»Nič ne vem, gnadljivi gospod. Kar prišli so in so me odgnali.«

»Ali si slišala in razumela obtožnico?«

»Razumela, gnadljivi gospod! Pa vse ni nič res! Vse je zlagano!«

Tedaj je vstala in okovi so zarožljali, ko je vzdignila vklenjene roke.

»Precej prisežem, da ni nič res. Nikoli pa nikoli se nisem udeleževala coprnij. Zato sem pa nedolžna! Kar izpustite me!«

»Bomo videli. Tajenje ti ne bo nič pomagalo. Kar vdaj se!«

»Tako neumna pa nisem!«

»Kdo te je naučil copranja? Kolikokrat si bila na Kleku?«

»Nikoli! Prav nikoli! Še na misel mi ni prišlo copranje. Verjemite mi!«

»Ali si poznala Zbašnikovko in Rusovko, ki sta bili že sežgani?«

»Kajpada sem jih!«

»Vidiš, te dve sta umrli spokorjeni in te dve sta te izdali, da si se tudi ti bavila s copranjem.«

»O, pretete babe! Zlagale so se! O, grde babe lažnive! Prav jim je, da so bile sežgane! Lažnivke! Nikar jima ne verjemite!«

»Češarkovka te je tudi obdolžila.«

»Hinavka grda, lažniva! Mene je pa pomilovala. Jo bo že ta rogati pobral! Veste, gnadljivi gospod, same lažnivke so. Same so coprnice, pa druge dolžijo.«

»Vidiš, te so tudi tajile, prav tako kakor ti, naposled so pa le priznale!«

»Kajpak, ko so bile zaresne. Jaz pa nisem in nikoli nisem bila, pa tudi potrditi ne morem.«

»Kaj si delala na Kleku?«

»Nič! Kaj vem, kje je Klek! Nikoli nisem bila tam. Sam Bog mi je priča, da niti ne vem ne, kje je Klek.«

In tako jo je sodnik izpraševal o vseh mogočih rečeh: kako je delala točo; kaj narede coprnice z onim žitom, ki ga dobe na njivi; iz česa delajo mazilo za letanje; kako je ime njenemu ljubčku hudiču; kaj je počela; kaj so jedli in če je poznala vse navzoče.

Obtoženka je kajpada vse zanikala. Boga in svetnike je klicala na pričo, da je vse zlagano in izmišljeno, kar se ji podtiče, in je privoščila hudiču tiste, ki so ji nakopali na glavo to nesrečo.

Ko se je bil izmed poslušalcev oglasil Kovač, češ, da mu je kravo zacoprala, da je crknila, jo je dvignilo in vanj bi bila skočila, ako bi je ne bila držala biriča in ne bi bila imela okov. Tako se je pa znesla z besedami, da se je kar zasopla.

»Tak ti mi izpodkopuješ, ti, ti! Tak sosed! Tako, ti si mi to nakljućil! Ti! Ti! Grdoglednik umazani! Veš, prisegel boš!«

Ko se je nekoliko umirila in je zopet sedla, je dejal sodnik:

»Nič ti ne pomaga tajenje. Coprnica si! Vidiš, priče, ki te poznajo, se kar oglašajo. Gospod pisar, zapišite to pričo, da bo zaslišana!«

»Nikar mu ne verjemite, gnadljivi gospod sodnik. Laže! Ta laže! Zlagal se je!« se je zagnala obtoženka. »Naj ga strela ubije!«

»Zakrknjena je, kakor vse!« je omenil sodnik proti prisednikom. Potem je nekaj pomislil in dejal obtoženki:

»Glej, tam je coprniška klop z raztezalnico. Vse bolečine si prihraniš, ako izpoveš vse po resnici. Priče so tukaj, ki bodo potrdile, da si coprnica. Kar priznaj! Coprnice imajo svojega vodnika, svojega poglavarja. Ti, Lucija Krzničeva, povej nam, kdo je coprniški poglavar v tem kraju?«

»To coprnice izprašujte, ne mene! Moj poglavar je moj mož!«

»Nikar se ne izvijaj! Ali vas ne vodi na gostije, na zborovanja in na Klek beneficijat od Nove Štifte?«

Na klopeh gospodov prisednikov in med poslušalci so se slišali vzkliki začudenja.

Cesarski sodnik se je zmagovalno ozrl na desno in na levo in ponosno vprašal obtoženko, ki ni takoj odgovorila:

»Beneficijat je poglavar vseh coprnic in coprnikov v tem kraju. To je že potrdila Češarkovka, ki se je že spokorila. Ali priznaš, da je beneficijat coprnik in vaš poglavar?«

Vse je napeto pričakovalo odgovora.

»Gospod, Vi ste bedak! Beneficijat so mašnik, ne pa coprnik!«

Biriča sta poskočila radi predrzne žalitve cesarskega sodnika in prisedniki so se spogledali in potem zrli sodnika, češ, kaj bo naredil.

Letá se je razdraženo nasmehnil:

»Coprnik v mašniški obleki! Toda njegove tovarišice grizejo, hahaha! Dobro jih je izučil! Pa ti bomo že jezik prav uravnali!«

Nato je nadaljeval:

»V obtožnici stoji, da te je tvoj mož dobil ponoči s svojo hčerjo v prosu, kjer si se vedla kakor prava coprnica. Potem je pa toča šla.«

»Kdo to pravi, ko ni res!«

»Tvoj mož je sam povedal. Slišiš! Tvoj mož!«

»Nikoli! Nikoli! Moj mož že ne!«

»Glejte jo! Vse hoče utajiti!« je omenil sodnik proti prisednikom, in nadaljeval:

»Vražja coprnica! Tvoj mož si pač ni samo izmislil, ko je to povedal. Martinek Bolha ga je slišal praviti in je dal to tudi na zapisnik. Tukaj je zapisano. Slišiš! Na veliki ponedeljek te je lastni mož razkril. Coprnica si! Pred ljudmi je povedal v gostilni pri Rajhovki.«

Prisedniki so si zadovoljno prikimali.

»Jezus!« je vzkliknila Lucija. »Že zopet je bil tam! Gnadljivi gospod!« je vzkliknila potem odločno. »Ne verjemite mu, ako je to rekel, ko je bil pri tisti babi!«

»O, tvojemu možu bomo pa že verjeli,« se je nasmehnil sodnik. »Ali ne, gospodje prisedniki?«

Ti so prikimali.

»Ne verjemite! Ne verjemite, gnadljivi gospod,« je vzkliknila Lucija, poklekníla in povzdignila sklenjene roke proti mizi. »Lepo Vas prosim, ne verjemite mu! Jezus! Jezus!«

Tako je vzdihovala, ihtela in sikala predse. »O, kleta baba! O, jaz nesrečnica!«

Vsi so jo gledali.

Tedaj je pa vstala in se zagnala proti mizi in s povzdignjenimi rokami prosila in jadikovala:

»Gnadljivi gospod! Ne verjemite mu! Izpustite me! Moj mož me hoče pogubiti! Res! Pogubiti me

hoče! Zaradi one ženske! Zaradi Rajhovke! Ona ga je zmešala! Gospod, ta je coprnica, ta! To primite! To sežgite, da ne bo moškim glav mešala! Jezus! Tak pri njej je bil!«

Vzbujena ljubosumnost ji je razjedala srce in ga napolnjevala z gnevom in uporom. Ko ji je šinila v glavo misel, da jo hoče mož pogubiti zaradi »lepe Kočevarice«, je vse vzkipelo po njej. Neka moč jo je obšla in trdna volja kljubovati tej nameri.

»Ne! Ne! Ne! Ne boš ga dobila! O, ne boš ležala v moji postelji! O, ti grdin!«

»Res, gnadljivi gospod, sedaj bom pa povedala, kako je bilo!« je nadaljevala Lucija odločno. Glas se ji je tresel od razburjenja, a vendar je zvenela v njem neka trdnost in volja zmagati.

»Takrat sem bila res v prosu!«

»No! Glejte, možje prisedniki! Prej je pa tajila!« jo je prekinil cesarski sodnik. »Mož torej ni lagal! Pisar, zapišite!«

»Prav vse bom povedala! Pa ni bilo tako, kakor vi mislite! Prav nobenega copranja ni bilo! Sama sv. Lucija in sv. Mati božja in vse druge svetnice lahko izpričajo, da nisem coprnica! Ne! Ne! Ne! Coprnica pa ne! Krščanska žena sem. Pa me poslušajte! Pa mi verjemite! Precej naj me rogati pobere, ako ni res, kar vam sedajle povem. V semenj je bil šel z lonci v Kočevje. Pa moj zet je bil šel z njim. Do noči ga ni bilo domov. Vsi drugi sejmarji so bili že doma, naših dveh pa še ni bilo. Ko sem poizvedovala, so mi

povedali, da je šel že popoldne iz Kočevja. Tedaj sem vedela, da kje pije. In nekaj mi je reklo: kje bo drugje pil kakor na Pristavi pri tisti, pri tisti Kočevarici. Je že vranč, da vsa pota mimo tiste hiše drže. Naj gre kamor hoče, naj pride od koder hoče, tam ga prestreže. Tam ni samo vino, tam je tudi ženska. Ta, ta je coprnica! Ta je prava! Te se nihče ne loti! To primite, če jo morete! Ali pa jo meni dajte v roke! In šli sva jih iskat. Tako se vsega spominjam, kakor bi se bilo zdajle zgodilo. Še dobro vem, da sem bila sklenila, da se ji bom kar v lase zaprašila in jo zmikastila, ker zapeljava moža. Molila sem spotoma, da mi bo dal Bog dovolj moči, da jo bom. Premišljevala sem, kaj bi njemu rekla, ki je mož, pa hodi druge gledat. Vsa sem bila zamišljena. Takrat me je hči dregnila: ‚Lejte, sedaj gredo.' Jaz nisem nič videla, samo govorjenje sem slišala in spoznala njega, ki je prihajal nasproti. Nisem hotela, da bi me videl, zato sva s hčerjo stopili s pota v proso, ki je tam rastlo. Prav takrat, ko so mimo šli, se je zabliskalo, da sem ga dobro videla, pa zet je bil in eden iz Prigorice. Nič se nisem oglasila, le hčeri sem rekla: ‚Kar čez polje pojdiva, da bova prej doma.' Komaj sva se bili pritipali do doma, a sva bili vendar prej v hiši, preden sta prišla. Vinjena sta bila oba. Tedaj se je pa razkoračil in naju začel zmerjati, da sva coprnici. Ko sem opazila, da sta naju spoznala, sem mu jih pa povedala. Rekla sem jima, da je coprnica ona, ki jih moti, da ne vesta, kdaj domov in pozabljata na svoje žene. To mu je šlo v oči, da je kar

znorel in začel besneti in biti, da sem mu komaj ušla. Tako je bilo, gnadljivi gospod sodnik in vi možje, pa prav nič drugače. Nikomur ne bi bila tega povedala in nikdar, nikdar bi se ne bila vdala, da imam moža, ki mu ni dovolj ene postelje. — Molčala sem, molčala! Ali sedaj, ko se me hoče iznebiti, ko me hoče pogubiti zaradi nje, zaradi tiste nesramnice, naj pa zve svet, kakšen je tisti, ki pozablja ženo.«

Ob zadnjih, z gnevom in srdom izgovorjenih besedah jo je premagalo, da se je s krikom zgrudila in zaječala ter zajokala na ves glas.

»O Jezus! Jezus! Ti meni pomagaj! Ne sme ga dobiti!«

Ko se je pa nekoliko umirila, je s povzdignjenimi rokami prosila:

»Gnadljivi gospod cesarski sodnik! Izpustite me, izpustite! Tak je on, ki me hoče pogubiti. In tako je bilo, kakor sem Vam povedala. Izpustite me!«

Prenehala je in čakala odgovora.

Tedaj je pa cesarski sodnik dejal:

»Dobro se izvijaš. Sam hudič ti polaga besede na jezik. Pa jaz se ne dam premotiti, tudi vi, možje prisedniki, se ne dajte preslepiti. Njen ljubi, hudobec, se zanjo trga. — He! Coprnica, pa povej, zakaj si tisto noč naredila nevihto in točo? Ali boš tudi to tajila?«

»Jaz naj bi točo naredila? O, ko bi jo znala! Tedaj bi ne bila tukaj. Jaz sem nedolžna! Jaz nisem coprnica! Izpustite me! Ono primite!«

Jurij Gottscheer, cesarski krvavi sodnik, je bil pa izkušen mož in v svoji stroki izvežban. Do tedaj še ni slišal, da bi bila kaka čarovništva obdolžena oseba izlepa priznala očitani ji zločin. In vse take osebe, ki so kdaj stale pred njim, so zatrjevale svojo nedolžnost. Pa naj bi bil verjel Luciji Krzničevi! Njeno pripovedovanje naj bi ga premotilo, da bi pozabil na »Malleus maleficarum«?*

»Hahaha!« se je zasmejal zadovoljno, ko se je zavedel svoje moči in bistroumnosti. »Lepo storijo si nam povedala. Pa mi nismo otroci, hahaha! Odvedite jo in jo denite v železje, morda bo potem bolj mehka.«

Ko je obtoženka zaznala pomen njegovih besed, je planila kvišku in se rotila, da ne gre nikamor, da jo morajo izpustiti.

»Jezus! Ali je to pravica? Vragovi služabniki ste, ne pa sodniki. O, ne boste me! Nikdar me ne boste! O, že vem, kaj hočete! Ne! Ne! Ne! Ven! Domov! Njo moram dobiti v roke, njo! Zapeljivko! Zadavim jo! Ta črni naj jo vzame, četudi potem še mene. Pustite me!«

S težavo so jo spravili biriči iz dvorane in jo vlekli v ječo. Vrgla se je na tla, vpila, rotila, klela in grizla, kogar je dosegla.

A vse zaman.

Temna ječa se je zopet odprla in biriči so jo pahnili notri, sneli ji železje z rok, a nataknili na noge

---

* Kladivo hudodelk.

verige in jo priklenili za obroč, ki je molel iz zida kraj pograda.

Njeno telo se je v mraku, hladu in samoti skoraj umirilo, toda njena duša in njeno srce!

»Moj Bog! Jezus križani! On! On mi je to napravil! In zaradi tiste! Naj jo strela!«

Jok in stok, grožnje in prošnje, kletev in molitev je napolnjevala ječo ribniškega gradu tisti dan.

Enajsto poglavje.

Glavna priča.

Ljudje, ki so prihajali od sodbe iz gradu, so se ustavljali na trgu pred gradom. Obravnavali so dogodke, ki so se bili pravkar izvršili.

»Ta je pa zvita! Hudobar je njen dober prijatelj, ki jo tako navdihuje. Nobene ne prizna. Kako nas je hotela prekaniti in spraviti Rajhovko noter! Pa sodnik je še bolj pameten kakor sta Krzničevka in njen hudiček.«

Tako so modrovali. Vse je pa prevpil Kovač, ki je hvalil Gregorja:

»Ta je mož! Ta je pravi! Vsi možje bi morali tako narediti, pa bi kmalu ne bilo nobene coprnice več!«

»Njegova žena je! Greh je, ako z Rajhovko spletkari,« je nekdo ugovarjal.

Tudi pri Miklovih je bilo živahno. Ondi so bili ljudje, ki iz kakršnegakoli vzroka niso smeli ali hoteli prisostvovati razpravam v gradu, ki so pa hoteli čimprej izvedeti, kaj se tam godi. K Miklovim so prinašali iz gradu novice. Šamut je večkrat prišel; saj je bila pri Miklovih Polonka, katero bi on rad

vzel, ki je tako dobra in skrbna in jo zanima vsaka coprnica in moli za njeno rešitev. Vselej ji je moral povedati, kaj počne reva. In nekoč mu je celo rekla:

»Ti bi jo lahko rešil! Kar iz ječe bi jo izpustil ponoči, ko bi nihče ne videl.«

Takrat ga je stisnila za roko, da je čutil, kako bi ji ustregel in kako bi ji dopal. Komaj ji je dopovedal, da zapira vrata mrki jetnišničar in spi s ključi pod vzglavjem.

Ko je ugovarjala, da se jetnišničar lahko napoji z vinom, ki bi ga ona pripravila, da bi spal kakor klada in bi se mu ključi izmaknili, jo je opozoril, da so grajska vrata zapahnjena in oborožen čuvaj hodi poleg njih. Zid je visok, da ga nihče ne preleze, kaj šele slabotna ženska! Jarek ob zidu je globok za dva moža.

To je bila kajpada slaba tolažba. Toda Polonka se ni ujezila zaradi tega, temveč je z biričem tudi še dalje prijazno obćevala in mu bila hvaležna za vsako sočutno besedo, ki jo je izrekel Šamut v prilog Krzniču.

»Ti, Polonka! Ti še ne veš, kaj smo danes izvedeli,« ji je dejal Šamut, ko je prišel k Miklovim in ga je Polonka kar tako z očmi vprašala. »Ti, tale Gregor pa ni tako zvest, kakor se dela! Je že prišlo na dan.«

»Beži no! Same besede!«

»Poslušaj! Ona, Krzničevka, ga je razkrila. Sam jo je obdolžil coprništva, sam! Pomisli!«

»Jezus!«

»Zares, sam! Zaradi tiste Rajhovke tam na Pristavi, zaradi tiste, ki je tako lepa!«

»Jezus! Saj je vendar Martinek to naredil!«

»Je že res! Pa Martinek, saj ni tako bistre glave, bi najbrže tega ne bil naredil, ako bi ga kdo ne bil domislil. Pa ga je najbrž Krznič.«

»To ni mogoče!«

»Poslušaj!«

Pripovedoval ji je, kar je slišal pri razpravi, ter ponovil, da ga sumniči žena.

Polonka, ki je doslej mislila, da Gregor zares obupuje in da si zares prizadeva rešiti ženo, ter je z vsemi močmi sodelovala, je bila presenečena. Ne! Ne! Tega bi ne bila nikdar mislila, nikdar! Gregor naj bi varal svojo ženo? Toda obtožuje ga lastna žena. Ona že ve! Ta pravi, da je hodil k Rajhovki. O, greh naglavni! Grdin! Ljubila ga je nekdaj Polonka in jokala za njim, ko ji je dal slovo in se poročil z drugo na grunt. Vse mu je bila odpustila, le v srcu je bilo še mnogo spominov nanj, nič pregrešnega, a vendar tiho zanimanje zanj in njegovo družino; neki ugoden občutek jo je obšel, kadar ga je videla, in sočutje zanj je bilo vedno živo in iskreno. In njegova žena trdi, da jo je varal, da se je obračal za drugo? Gregor? Nekaj je padlo v njeno srce, nekaj težkega, grenkega. Srd se je mešal z ljubosumnostjo. Svojo ženo vara! Ali je res? Tako nezvest! A nje se niti ne spomni!

Prekrižala se je pri tej misli.

»Šamut, reci, ali so ji verjeli?« je povzela nekoliko vznemirjena.

»Kaj bi ji ne! Nekoliko je že res! Pa to ji nič ne pomaga!«

»Jej! Jej! Jej!«

Potem ji je še povedal, da je gospod beneficijat od Nove Štifte osumljen in kako je sodnik poizvedoval.

»Ni ga izdala. Tudi to je tajila. Sodnika je naredila neumnega, češ, beneficijat so mašnik!«

»Prav je rekla! Modra je!«

»Kaj vem? Komu naj verjamem? Beneficijat bi pa jaz sedaj ne bil rad. Sodnik ga je ovohal. Zapisanega ima in zaznamovanega, da je coprnik, in vrtal bo tako dolgo, da bo izvrtal in izpričal.«

»Ako pa ni res? Kdo kaj more gospodu?«

»Polonka, poslušaj, kaj ti pravim, in verjemi mi, ker te imam rad! Sodnik ne popusti. Coprnica pride na klop in ko ji bodo vinte trle kosti in bo na škripcu visela med zemljo in nebom, bo povedala vse, vse bo izdala, tudi poglavarja svojega, tudi beneficijata. Karkoli bo hotel sodnik zvedeti, bo zvedel vse natanko. To ti povem, Polonka, da se na tezalnici zvedo reči, ki se ti zde nemogoče.«

»Jej! Jej! Tak misliš, da je gospod beneficijat v nevarnosti?«

»Za glavo mu pojde, ko bo sodnik zvedel, kar hoče.«

»Šamut, kadar bo res nevarnost za gospoda, tedaj mi povej! Kajne, da bom zvedela, saj sva midva prijatelja.«

»In potem?«

»Dobiš v majoliki vina do roba.«

»Nič drugega?«

»Sedaj ni časa. Potem se pogovoriva.«

Tako je Polonka zvedela stvari, ki so jo vznemirjale. Mislila je na beneficijata in se bala zanj, pa tudi na Gregorja je mislila. Ali je mogoče, da bo zaradi druge ženske izdal ženo?

»O nesrečna Lucija! Stokrat nesrečna!«

Pri Miklovih je bil tudi Krznič. Pri razpravi ni smel biti navzoč; pričati bo moral zoper ženo, ko bo prišel na vrsto.

Nič ni pil. Vtopljen v svoje misli je sedel tam, čakajoč tolažbe. Vse je poizkusil, da bi rešil ženo. Prosil je in jokal, klel in se rotil, ponujal denar in svoje roke onim, ki bi jo hoteli oprostiti.

Toda zastonj! Coprnica je! Tisti, ki bi mu radi pomagali, niso nič mogli, a drugi so vnemarno odmajevali:

»Nič ne moremo! Sodbe počakaj! Ako je nedolžna, se ji nič ne zgodi!«

Gregor je pa vedel, kaj je to! Le malokatera, ki je bila obdolžena coprništva, je prišla živa in zdrava iz ječe.

»Obglavljena bo!«

Strašno!

In kaj je naredila? In on naj priča proti njej, proti lastni ženi? Kaj naj pove?

O, zavpil bo, da je nedolžna, da naj mu dado ženo in otrokom mater.

»Lucija! Žena moja!« je vpilo njegovo srce. »O Bog! O Jezus Križani! Reši jo!«

In tedaj se mu je približala Polonka. Čuden blesk je odseval iz njenih oči. Milina, ki je dotlej bivala v njih, je izginila. Nekaj trdega in očitajočega je gledalo iz oči.

»Polonka!«

Beseda, ki mu je hotela mehko zdrkniti raz jezik, je obstala. Strmel je vanjo, čakajoč, da ga ogovori. Tako tuja se mu je naenkrat zazdela. Nekaj je prišlo med njega in njo, sicer nevidnega, a živo občutenega, neka pregraja, ki ju loči. Z roko je potegnil preko oči, kakor bi hotel odstraniti nekaj, kar mu zastira pogled, da ne vidi prav.

»Polonka je!« je dejal sam pri sebi in jo gledal.

Tudi ona ga je gledala z drugimi očmi kakor sicer. Njegov molk jo je osupnil, da ni vedela, kako bi začela. Dvom se je zbudil v njej. Pa vendar! Njegova žena ga ne bo kar tja v en dan obdolževala. O, uboga Lucija! Za drugo se je vnel! O, uboga žena!

»Sedaj ti je srce na mestu!« je spregovorila trdo in mu pogledala v oči.

Gregor ves presenečen ni vedel, kaj bi odgovoril ali vprašal, in jo je gledal, češ, kaj pomenijo čudne besede.

»Sam jo spravljaš s poti. Za drugo pripravljaš prostor poleg sebe! O, ti hinavec!« je bušknilo iz nje.

»Kaj praviš? Jaz te ne razumem!«

Povedala mu je, kar je bila zvedela, in mu ostro očitala greh.

Rekel ni drugega, kakor da je vzkliknil:

»Polonka!«

V glasu je bilo toliko užaljenosti, trpke razdraženosti in tudi očitanja, da je Polonka kar osupnila.

»In ti to praviš?« je nadaljeval z istim glasom, ko ni rekla ničesar.

Trpko očitanje, ki je zvenelo iz njegovega glasu, jo je kar podrlo. Kesala se je izgovorjenih besed in očitkov in se je izgovarjala v zadregi:

»Tako govore!«

»Ti! Ti!« . . .

Nobene druge besede ni mogel več spraviti iz sebe. Prijel se je za glavo, se stresel po vsem životu in zaihtel.

»Gregor!« je spregovorila Polonka, zakaj smilil se ji je. »Saj jaz ne verjamem. Luciji se je zmešalo.«

Tedaj so pri Miklovih že vsi vedeli, česa dolže Krzniča.

Miklovc je končno stopil h Gregorju in ga stresel za ramo, da je nehal tarnati, in mu dejal:

»Krznič! Ne bodi baba! Z rokavom potegni prek oči!«

»Ali nisi slišal, česa me dolže?«

»Slišal! Pa kdo bo verjel? Morilec si obriše krvavo roko ob platno nedolžnega!«

»Toda moja žena pravi tako!«

»Zmešali so jo in ji položili besede na jezik. Ni prva, ki je prišla tam ob pamet! Pij, da ti pride prava beseda na jezik, ko boš šel pred sodnika, in ti srce ne omaga. Reci jim v oči, da so rablji, ne pa sodniki.«

»Ali bi kaj pomagalo?«

»Resnico boš izpričal, tako da bo tvoja vest mirna.« — —

Popoldne tistega dne se je razprava nadaljevala. Poklicane so bile priče: njen mož in njen zet, Divjak iz Prigorice in rihtar Bojec in še nekatere druge osebe, ki so bile na velikonočni ponedeljek pri Rajhovki in so slišale Gregorja.

Ko je Lucija, sedeč z verigami na nogah in rokah, zagledala moža, je planila kvišku, da je zarožljalo železje. Zagnala se je proti njemu, sikajoča, polna tuge in srda.

Šele ko je prešel prvi izbruh ogorčenja in srda in so se mogle razumeti besede, se je čulo:

»Ti! Ti! Ti si me spravil sem! Svojo ženo hočeš pogubiti! Ti! Ti! Drugo češ imeti! Na poti sem ti! Pa je ne boš imel! Ne boš! Tiste že ne! O, tajil si in lagal, da nimaš nič z njo. Sedaj si pa pokazal. Svojo ženo izročaš rabljem!«

»Lucija! Lucija! Žena moja! Umiri se! Daj si dopovedati!« jo je hotel prekiniti Gregor in se ji približal.

»Naveličal si se me, svoje poročene žene! Naveličal! V železo si me vkoval! Le glej! Vidiš moje vklenjene roke in na nogah so verige, verige, le glej! Pa me ne boš!«

»Sam Bog nebeški ve, da jaz nisem nič kriv! Žena moja, verjemi mi! Ti se motiš!«

»Nič! Nič se ne motim! Prestara sem ti, pregrda! Zato si mi preskrbel rablja. Le glej ga, le poglej! Name preži! Na tvojo ženo preži! Pa jaz se oni ne umaknem. Ne! Ne! Ne!«

Zgrudila se je in krčevito jokala. Nerazločni glasovi so se izvijali iz njenih prsi.

Toda ondi ni bilo sočutnih ljudi, ki bi jo pomilovali in ki bi jo umeli. Gledali so pretkano coprnico, ki se na vse načine skuša izviti pravičnim sodnikovim rokam. Genilo jih ni njeno trpljenje in kosmati dovtipi so se ji rogali.

»Klekarica, razuzdana!«

Krznič je bil ves strt, ko je zrl svojo nesrečno ženo pred seboj v železju, vso shujšano in izpremenjeno. Še bolj kakor to pa ga je presunilo njeno dušno stanje, ko je videl, da živi v prepričanju, da jo je lastni mož pahnil v nesrečo zaradi druge ženske. O, to ga je peklo in bolelo, tembolj, ko ji ni mogel pojasniti njene zmote, ko si ni mogel misliti, kdo jo je navdihnil s to strašno mislijo, ki pomnožuje njene telesne bolečine.

Približal se ji je in stegnil roko proti njej, da bi jo dvignil. Ko je to opazila, je kriknila:

»Proč! Proč! Od nje prihajaš! Sram te bodi!«

»Lucija!«

Obrnil se je tedaj tja gori, kjer je sedel sodnik s svojimi prisedniki, k mizi z razpelom. Dvignil je proseče roke in vzkliknil:

»Kaj ste naredili z mojo ženo! Usmilite se je! Dovolj ste jo trpinčili! Izpustite jo!«

Vse je utihnilo tisti hip in čakalo na uspeh predrznih besedi.

Sodnik se je vzravnal na svojem stolu in vsi prisedniki so uprli oči vanj, češ, kaj bo rekel.

»To je naredila njena zveza s hudičem. Vdala se mu je in mu služila. Coprnica je! Neskončno pravična cesarska postava terja od nje zadoščenja za zločine, ki jih je naredila v škodo ljudem in nečast božjo!«

Tako je odgovoril cesarski sodnik Jurij Gottscheer in možje prisedniki, pobožni in bogaboječi, kakor je velevala postava, izbrani izmed najboljših v ribniški dolini, so se priklonili in pritrdili.

Krznič je z grozo zaznal sodnikove besede, odobravanje prisednikov mu je vzelo pogum. Vendar je še enkrat povzdignil roke in prosil:

»Usmiljenje! Usmiljenje! Možje pravice, usmiljenje! Moja žena je nedolžna!«

»Ne tratimo časa!« je skomizgnil sodnik in velel: »Naredite red! Nadaljujmo!«

Ko so biriči in rabelj po svoje umirili razburjene duhove, je bil poklican Gregor Krznič, da kot priča izpove proti coprnici, ki je sicer njegova žena. Zapi-

sali so njegovo ime in poklic. Pisar je prižgal sveče in Gregor je prisegel, da bo vse po pravici in resnici natančno izpovedal.

Tedaj mu je cesarski sodnik raztolmačil Martinkovo ovadbo. Spomnil se je, da je res nekaj govoril takrat, a ni mislil nič hudega.

Sodnik ga je opomnil, spominjajoč ga prisege, da naj potrdi, kar je takrat vpričo drugih oseb, ki bodo pričale, govoril in kar je naznanil cesarskemu sodišču Martinek Bolha iz Dolenje vasi, vsekako vse časti vreden fant in pravičen, ki ni mogel na vesti imeti grozne skrivnosti, da je Lucija Krzničeva coprnica.

»Capin je, ne pa časti vreden fant!« je bruhnilo iz Gregorja. »Ušesa nastavlja, da besede lovi in jih prenaša!«

Sodnik ga je posvaril, da naj se dostojno vede in naj ne žali oseb, ki so storile svojo dolžnost.

»Kaj? Moje vino je pil in moj kruh prigrizaval takrat. Lejte jo!« je pokazal na ženo, »lani ga je vse poletje redila in zajemal je v tisti skledi kakor jaz, pa glejte, kam jo je spravil in kakšna je sedaj. O, bo že še prišel meni v roke!«

Sodnik ga je ponovno posvaril in mu zagrozil s kaznijo, ako se ne bo dostojno vedel in govoril resnice, kakor je sveto prisegel. in ga pozval, naj potrdi ovadbo.

Vse je napenjalo ušesa, da bi ujelo vsako besedo, ki jo bo izpregovoril. Slišal se je bolestni vzdih nesrečne Lucije.

»Nekaj je že res,« je začel Krznič. »Vse pa ni tako, kakor je povedal ta capin zanikrni, štramasti, kateremu bi človek ne prisodil toliko hudobnosti. Le poslušajte! Pod prisego govorim. Na mestu naj me Bog kaznuje, ako ni res, kar bom povedal. Nekaj sem že govoril, ker je tako nanesla beseda. O coprnicah smo se pogovarjali, pa ko je vsak hip kdo kaj vmes zinil, sem pa še jaz. Sedaj vidim, da sem bil bedak. Nihče ni vzel mojega govorjenja zares in zato smo se smejali. Še na misel mi ni nikdar prišlo, da bi bila moja žena zaresna coprnica. Nikdar in nikjer! Tistega govorjenja takrat pa ne jemljite zares, zakaj kesno zvečer na veliki ponedeljek je že bilo, potem, ko smo se vse popoldne pogajali in pili likofe. Kar je res, je pa res. Vsi smo bili že vinski. In vino je iz nas govorilo. Tudi iz mene!«

»In vino veritas,« se je nasmehnil sodnik. »Vinjen človek marsikaj izda, kar bi sicer nikdar ne povedal. To se je tudi tebi pripetilo!«

»Jaz nisem ničesar izdal!«

»Coprnico! Svojo ženo!«

Seveda sodnik ni bil zadovoljen s pripovedovanjem tako naokoli, temveč je zastavil več vprašanj, katerim se ni mogel prav izogniti in jih je moral pritrditi.

Tako je Krznič povedal, da je tisti nesrečni večer res rabil besedo coprnica o svoji ženi. Tudi se je vdal, da je bilo res, da je videl Lucijo pred tremi leti ponoči v prosu, ko je šel domov, in da

je bila ona prej doma kakor on in da ji je že doma rekel coprnica.

»Kateri mož še ni rekel svoji ženi coprnica, kadar je bil v jezi? Pokažite mi ga! Kaj pa ji naj človek reče, ako vidi, da mu je vedno za petami, da ga vedno opre-zuje v nepotrebni skrbi za njegovo zvestobo. Jaz sem ji bil zmerom zvest, ona si je pa bila vtepla v glavo, da ji nisem. Še mislil nisem nikdar na nobeno drugo! Nič drugega ni bilo, gnadljivi gospod sodnik, kakor da je ona — oh, reva, koliko trpi sedaj zaradi tega — hotela pogledati za menoj. Ko pa je videla, da se vračamo, nas je pretekla po ovinkih za vrtmi, misleča, da ne bom vedel, da me je zasledovala. Koga ne pograbi jeza, ako vidi, da mu žena ne zaupa in mu dela krivico!«

»V prosu je bila! Proso je nabirala. In potem je završala nevihta s točo!«

»Pa moja žena je ni naredila! Je ne zna! Iz lonca že naredi črepinje, drugega nič!«

»Baptista, pazite in beležite!« je opomnil sodnik pisarja, ko ga je videl, da se je nespoštljivo zarežal.

»Ali je hodila ponoči na križpota in na Klek?«

»Nikoli da bi jaz videl in vedel.«

»Ali ni šla ponoči nikoli izpod strehe?«

»I, kajpak! Že pride tako, da mora iti. Pa na Klek je predaleč in kdo bi ob taki priliki križpota iskal.«

»No, viš! Ponoči se je mudila zunaj. In veš, kaj je počela?«

»O, kako ste natančni! Jaz se za take reči še ne zmenim ne.«

»Koliko časa se je mudila vselej zunaj?«

»Hudirja! Na to pa res nisem pazil. Samo enkrat, to se spomnim, je prišla šele proti jutru domov. Pri Matičnih so tisto noč lovili, pa so bili prišli ponjo.«

»Ali si videl pri njej kaka mazila? Ali je kuhala kova zelišča?«

»I, kadar je bilo potreba. Žavbe morajo biti pri hiši. Enkrat so otroci glistavi ali prinesejo garje od kod, potlej se naredijo kje uljesa, lišaji se napravijo in tako je zmerom kaj takega, ki se odpravlja samo z žavbami. In zdravilo mora biti pri rokah. Bog, da je zna sama skuhati in ni treba stikati šele okoli, ko je treba že namazati.«

Cesarski sodnik Jurij Gottscheer je videl kajpada vse kaj drugega v mazilu in nočnih izprehodih Lucije Krzničeve. Česar njen mož ni opazil ali pa ni hotel izdati, je iztuhtal bistroumni sodnik sam.

»Hahaha! Žavbce? Coprniško mazilo! Ponočno izostajanje — sestanki coprnic. Jurij Gottscheer pozna to reč, hahaha!«

»Gnadljivi gospod sodnik, jaz sem vse po resnici povedal. Nedolžna je moja žena, vidite jo revo, izpustite jo! Čeprav so bile vse coprnice, kar ste jih sežgali, moja žena ni coprnica, pa ni! Danes sem trezen in pred Bogom govorim, takrat pa nisem vedel, kaj govorim, ker sem bil vinski in me je sram povedati, pijan sem bil, da nisem vedel, kaj govorim.«

»Hahaha! Resnica, četudi jo človek v pijanosti izpregovori, ostane resnica. Dovolj si povedal, da morem sodbo jasno in gotovo utemeljiti. Odstopi!«

»Izpustite jo!« . . .

»Ko bo zadoščeno pravici.«

Prisedniki so kimaje odobravali in med poslušalci so se slišali pritrjevalni vzkliki.

»Na grmado z njo!«

Coprnica je zajokala in klicala v presledkih: »Nedolžna! Nedolžna! Izpustite me!«

»Lucija! Lucija! Z menoj beži!« je vzkliknil Gregor in se obrnil k njej, hoteč jo prijeti.

Slišala ga je in razumela.

Tedaj jo je pa nekaj presunilo, nekaj grdega se ji je ovilo okoli srca. Črv ljubosumnosti, ki se je bil razpasel in katerega ni moglo umiriti pričevanje moževo, ji je zamoril pojav ljubezni, ki se je izkušal izviti iz njenega srca. Hotela je planiti možu v naročje. Zdaj pa mu je očitala:

»Semkaj si me spravil, a sedaj bi me rad otel. Hinavec!«

»Reva zmešana!« je vzkliknil Gregor smrtno otožen in se je je skušal polastiti, kar so pa preprečili biriči in rabelj in ga odstranili iz dvorane.

»Gregor! Gregor!« je jeknila za njim coprnica. »Gregor!«

Tedaj ji je postalo hipoma žal za njim. Občutila je grozno osamljenost v dvorani, ko nihče ni imel tro-

hice sočutja z njo, niti prijazne besede, samo on je bil, a on gre in jo zapušča.

»Gregor!«

Neskončna bolest je zvenela iz njenega glasu. Kesala se je osornosti, dvome o moževi zvestobi je skušala potlačiti.

»Počakaj! Reši me! Nikar me ne zapusti!«

A vse njene napore so preprečili biriči in rabelj, ki je nategnil železje, da je zajokala od bolečine in se zgrudila.

Martinka, ki je bil potem poklican, ni bilo. »Rihtar« Bojec je povedal, da je šel k vojakom. Cesarski sodnik je pohvalil vrlega mladeniča, ki se je odzval cesarjevemu pozivu in šel branit domovino, kakor so rekli že takrat. Dognal je tudi, da se pričevanje Krzničevo ujema z Martinkovo ovadbo, ki je torej resnična in toliko vredna kot pričevanje pod prisego. Nato so bili zaslišani zet obtoženke Martin Dihur, po domače Šobar, prigoriški rihtar Bojec in Divjak iz Prigorice. Ti so pač več ali manj potrdili Krzničevo pripovedovanje pri Rajhovki in tisti dogodek na poti iz semnja, a vsi so tudi potrdili, da so bili vinski.

»Gnadljivi gospod! Veste, vsi smo ga imeli in vse vprek smo govorili, pa nobeden ni vedel, kaj hlasta in kaj lahko iz tega nastane. Ne smete vsake besede zares vzeti!«

Tako je končal rihtar in prisedniki so odmajali z glavami ob predrznih besedah.

Kovač, ki se je prostovoljno prijavil za pričevanje, je potrdil, da mu je krava poginila, ko ji nič ni bilo, in je mogla kaj takega narediti le coprnica, ki je hodila okrog njegovega hleva.

Cesarski sodnik je potem ljubeznivo prigovarjal obtoženki, naj prizna grde zločine, ki jih ima na vesti, saj tajenje ji itak nič ne pomaga, samo napoti je zveličanju njene duše. Sedaj, ko so priče pod prisego povedale, da je vdana coprništvu, kar vendar iz pričevanja njenega moža jasno sledi, ne more več tajiti in zanikati.

Pa obtoženka je ostala trdovratna. Niti najmanj se ni vdala, pač pa ozmerjala priče vsako posebej, ne izvzemši svojega moža, in tudi sodniku ni prizanesla in drugim, ki so stali okrog nje in sedeli poleg sodnika.

Jurij Gottscheer pa je bil po lastni sodbi potrpežljiv in dobrohotnega srca. Ni ji nehal prigovarjati, naj se usmili sama sebe. Opozarjal jo je na trpinčenje, ki jo sicer čaka, ako izlepa ne pove vsega, kar ji vest očita: kar je zagrešila s coprnijami, škodo, ki jo je napravila. Opomnil jo je tudi, da ne sme zamolčati grdobij, ki jih je uganjala v hudičevi družbi.

Pa vse zastonj. Obtoženka se ni vdala, ni priznala najmanjše reči, ostala je trdovratna.

To je pograbilo sodnika, ki ga je bila sama dobrota, da je končno razjarjen vzkliknil:

»Čakaj, hudičevka! Ti bom že razklenil usta, da boš povedala resnico!«

»Tako, tako!« se je slišalo izmed prisednikov.

Nato jo je sodnik velel odpeljati v ječo in naznanil, da se bo obravnava nadaljevala naslednji dan. — —

Tedaj je pa pri Novi Štifti prenašal strašne dušne in telesne bolečine beneficijat Lamut. Vsi njegovi napori so bili brezuspešni. Cesarski sodnik Jurij Gottscheer je sodil po svoji vesti in kruti postavi. Cesarski rabelj je trl nesrečnim ženskam kosti in izsiljeval priznanje z gorečim železom.

»Strašno! Strašno!«

Beneficijat je vse to vedel in živo občutil, da ga je kar rezalo po kosteh in je čutil pekoče bolečine gorečega železa.

A on ji ni mogel pomagati.

Ves potrt je bil, ko je mislil na trpinčenje nesrečnic in spoznal svojo onemoglost, kakor bi imel zvezane roke in noge. Ha! Kako bi dal okusiti trinogom vinte in tezalnico, za trenutek bi jih ščipal z gorečim železom, da bi okusili strašne bolečine! Tako bi jih kaznoval za trdosrčnost. Nikogar ni imel, s komer bi se bil razgovoril in posvetoval, da bi si olajšal svojo dušo in srce. Kar osamljen je bil. Tolažbe bi bil rad dobil in pomoči, pa ni bilo nikogar. Nikogar, ki bi ga bil podprl.

Zgrudil se je tedaj na klečalnik, uprl oči v sv. razpelo, ki je viselo nad njim, povzdignil oči in roke ter goreče molil in prosil pomoči v tej neznosni duševni stiski.

V molitvi je našel uteho in moč, da je mirneje presojal položaj, v katerega je zašel po svoji blagi naravi.

Kaj se ti je bilo treba vtekniti v to zadevo? Pustil bi jo bil vnemar kakor drugi!

Tako mu je dejal neki glas, kateremu je takoj kljuboval drugi, češ: ali smeš mirno prenašati krivice, ki jih trpe drugi? Ali nisi dolžan pomagati nesrečnikom?

»O, daj mi moč, reši jih rablja in grmade, razsvetli moj um, da morem posvetiti v temo, v kateri se nahajajo moji ljudje, razsvetliti jih in jim odvzeti blaznost, s kakršno jih je obdala nesrečna vera v čarovnije.«

Tedaj pa je tudi spoznal svojo slabost in še bolj občutil nevarnost, ki je grozila njemu samemu. Ali ni bil cesarski sodnik njegov nasprotnik in celo njegov sovražnik, ki je že stezal svojo mogočno roko po njem, ki je vohal v njem coprnika, zrelega za tezalnico in grmado?

Včasih ga je obšla misel, da bi se umeknil, a že za malo hipov se je kesal nizkotne misli in v duhu sklenil, da vztraja in kljubuje. In če ga primejo biriči?

Tedaj bo stopil pred sodnika, moža kamenitega srca in krvavih rok, in ga bo sodil vpričo prisednikov in pisarjev, vpričo radovednih ljudi obtožil in obsodil. Ha! Vse mu bo očital, trinoštvo, blaznost, brezvestnost, krivično izvrševanje postave in vse mogoče stvari in hudodelstva, ki jih izvršuje pod odejo postave. Nedolžne žrtve bo poveličeval in ljudem, ki

pasejo ondi radovednost, bo očital njihovo zmoto in jih rotil, da se odreko strašnemu praznoverju.

Tako je mislil, da bo zmagal, ker je bil v ognju in razburjenju pozabil na čarovniško klop.

»Marija, ti mi pomagaj! Ti me ne zapusti v sili!«

Tedaj je vselej krenil v cerkev, pokleknil pred oltar Marije vnebovzete in molil.

Te dni, ko je bila nesrečna Lucija Krzničeva, katero je obljubil rešiti, pred sodbo, je bil še posebno nemiren. Navzlic njegovemu prizadevanju, rešiti jo ali vsaj doseči milo sodbo, je bila coprnica v rabljevi oblasti. Tako je videl, da je vse zastonj, da ni nobene rešitve zanjo, da jo bo rešila šele smrt po groznih mukah. Vest mu ni očitala ničesar, da ni vsega poskusil, da bi bil izvršil obljubo, ki jo je bil dal Polonki, Krzniču, v duhu njenim otrokom in končno samemu sebi. Kar je mogel storiti zanjo, je že storil, namreč: iskreno je molil in prosil Marijo, da bi »coprnici« dala moč, da bi voljno prenesla vse muke in bi umrla kot mučenica.

»Marija! Marija! Usmili se je!«

Še tisto popoldne je prihitela k Novi Štifti Polonka vsa razgreta in zasopljena.

»Gospod, bežite, skrite se!« so bile njene prve besede, ko je poljubila beneficijatovo roko.

Gospod se je prisiljeno nasmehnil, češ, tolike nevarnosti pa ni.

Tedaj mu je Polonka razložila, kar ji je povedal Šamut, kako sodnik streže po gospodu beneficijatu.

»Nihče Vas ne reši, ako se ne umaknete,« je dejala odločno Polonka. »Umeknite se!«

»Zlodi tiplje in me išče,« si je mislil beneficijat, a že se je vse uprlo v njem in sramotno se mu je zdelo, da bi zbežal. Ponovil si je: »Počakam ga in ga primem za roge, pa bomo videli, kdo je močnejši, krvavi sodnik ali beneficijat.«

To je pojasnil Polonki, ki ni mogla uvideti, zakaj bi se izpostavljal gospod beneficijat smrtni nevarnosti.

Jokala je in prosila gospoda beneficijata, da bi se skril, kar pa je bilo takrat seveda zastonj, pač pa je povzročila, da je beneficijat še natančneje premotril ves položaj in natančneje pretehtal uspehe obetajočega se dvoboja.

Na eni strani dvobojevalec, opirajoč se na kruti zakon, na tezalnico in na rablja, drugi je pa golih rok in ima le prepričevalno besedo na jeziku.

Ko se je Polonka vračala vsa v skrbeh, je pač mislila: »O, kako je svojeglaven gospod! Svojeglavnost ga bo pogubila!«

In da bi se to ne zgodilo, je vso pot od Nove Štifte do Ribnice pošiljala goreče vzdihe k Mariji in sv. Poloni in k sv. Duhu, da bi gospoda beneficijata razsvetlil.

Dvanajsto poglavje.

Na tezalnici.

Naslednji dan, to je četrtega velikega travna, so coprnico zopet privlekli pred cesarskega sodnika. Po predpisih so jo iznova izpraševali in nagovarjali, naj se vda in prizna ter se skesa vseh hudobij, ki jih je storila, da reši svojo dušo, ki bo sicer pogubljena, tako kakor duše vseh tistih, ki imajo zveze s hudičem, ko je vendar dokazano in s pričami potrjeno, da se je udeleževala coprniških dejanj.

Obtoženka je nekaj časa molčala, slišali so se samo težki vzdihi. Potem je spregovorila:

»Jaz sem nedolžna! Nikdar se nisem ukvarjala s coprnijami! Nikdar nisem delala škode ljudem niti žalila Boga, kakor se mi očita. Sam Oče nebeški vé, da je vse izmišljeno, česar me dolžite. Bog Vam odpusti! Izpustite me! Stara sem in otroke imam doma! O, ubogi moji otroci!«

Jok jo je premagal in potem, ko se je izihtela, je nadaljevala:

»Nič ni res! Vse je zlagano! In sam rogatec naj me precej vzame, ako lažem, ako sem se udeleževala

coprnij. Stokrat prisežem, da sem nedolžna in da je vse res, kar pravim.«

Tega ji pač niso verjeli, ker so vedeli, kako zakrknjene in trdovratne zločinke so coprnice, katerih zaveznik jih podpihuje, da se ne vdajo prostovoljno in taje do zadnjega diha. Zato jo je sodnik zadnjič opomnil, naj prizna, in ji grozil z vsemi mogočimi mukami, ako ne pové vsega natančno.

Toda izvedeli niso tega, kar so želeli, pač pa se je v trdovratnem obupu zarotila pri peklu in nebesih, pri vseh angelih in svetnikih, da je nedolžna, da se ni udeleževala najmanjših coprnij. Onemu, ki jo je spravil semkaj, ki je kriv njenega trpljenja in ji streže po življenju, je pa želela najhujšega trpljenja na dnu pekla.

Tedaj ji je zopet prišla na misel tista strašna sumnja:

»In če je Gregor, tvoj mož?«

Še bolj je vzkipelo v njej. V duhu je zagledala žensko s Pristave, kar jo je še bolj navdalo z blaznim srdom, da je vzkliknila:

»Naj vse hudobe pekla trgajo njega in njo, ki ga je premotila!«

Nekaj groznega je leglo tačas po dvorani, kjer so bili sicer vajeni nenavadnih prizorov; nekaj trenutkov so kar molčali. Zdramile so jih obupne, presunljive prošnje obtoženke.

»Izpustite me! Rešite me! Za pet ran Kristusovih, usmilite se me!«

Toda ondi ni bilo usmiljenja. V dvorani je kraljevala neizprosna pravica, ki jo je delil mrki sodnik po mrtvi črki postave.

Ker je bilo vse prigovarjanje zaman, ker je bila obtoženka nenavadno trdovratna in ni sodnik imel nobenih sredstev več, da bi strl njeno zakrknjenost, a je moral pripomoči resnici do zmage, je izrekel »začasno obsodbo«.

V zapisniku stoji zapisano:

»Ker je zoper Lucijo Krzničevo dovolj dokazov, ki jih pa neče priznati, naj se posadi na navadno klop za čarovnice in potem nadalje izprašuje.«

»Sedaj naj ti pa pomaga hudič!« se je čulo iz vrst prisednikov, ko je cesarski sodnik izrekel obsodbo.

Sodnik je prekinil obravnavo, češ, da se je treba telesno okrepiti in je treba zbrati duha, da bo šlo vse prav in gladko. »Malleus maleficarum« je pač imel splošna vprašanja, toda vprašanja, ki so se tikala osobito »slučaja Krznič«, je bilo treba šele natančno določiti in jih urediti tako, da ne bo mogoče nanje nikakega izmikanja in da nobeno vprašanje ne bo prišlo prej na vrsto, kakor je čas.

Jurij Gottscheer se je v duhu veselil trenutka, ko bo v »slučaju Krznič«, ki je bil zanj pač že postranskega pomena, izvršil dejanje, s katerim se bo proslavil in zavzel vidno mesto v vrsti kranjskih deželnih sodnikov. V duhu je že videl, kako bo kopitljal v mreži, katero je previdno in skrbno razpredel na vse strani, zaveznik vseh coprniških vragov in njih na-

mestnikov, poglavar klekaric iz vse ribniške doline, sam gospod beneficijat od Nove Štifte, prečastiti gospod Mihael Lamut. Svet bo ostrmel, ko bo zvedel, kakšnega nevarnega namestnika si je izbral hudobec in ga postavil ribniškim coprnicam in coprnikom za vodnika in bo cesarskemu sodniku Juriju Gottscheerju hvalo vedel do konca dni, da je z okretno roko in svojim bistrim razumom uničil tako nevarnega škodljivca.

Cesarski sodnik je bil sam pri sebi trdno sklenil, da mu bo dal okusiti vse sladkosti mučenja, kakor jih poglavar coprnikov, ki je brez dvoma izpeljal na kriva pota mnogo poštenih ljudi, zasluži; a vrh tega mu bo poplačal škodo in sramoto, ker mu je bil skazil lovsko veselje. Sedel mu je na muho takrat, ko je meril na jelena in neresa, da so se mu potem posmehovali cesarski častniki in žlahtni gospodje in so ga dražile žlahtne gospe in gospodične. Celo Mordachs se je režal. In ta bedak ne bo molčal.

Tudi »morilca« mu bo poplačal, katerega je moral vpričo vsega slavnega omizja s kislim obrazom, brez vsega zadoščenja požreti.

»Vae victis! Vae victis nunc et semper!«*

Dve uri kesneje se je začela izvrševati »začasna obsodba«. Lucijo so posadili na čarovniško klop in rabelj jo je dobil v svojo oblast. Rabelj in njegov pomočnik sta imela po črki postave dolžnost, ne pre-

---

* Gorje premaganim! Gorje sedaj in vekomaj!

trdo in preostro ravnati z obtoženci. Toda rahločutni in ljudje mehkega srca se itak niso ponujali v krvniško službo. Gorje onemu, ki je bil odvisen od rabljeve milosti! Lucija je bridko občutila mehko srce rabljevo.

Z rok in nog so ji sneli železje. Prvi hip je razprostrla roke, ki so bile že nekaj ur vklenjene, in zadovoljna se je glasno oddehnila. Prestopila se je nehote, brez težkih verig na nogah. O, kako se je začutila močno, kar šla bi! Tedaj sta jo prijela rabelj in njegov pomočnik ter jo navzlic upiranju in vekanju posadila na klop. Okrog pasu sta ji vrgla jêrmen in jo privezala h klopi. Zastonj je vila roke, brcala z nogami, napenjala vse moči, da bi se iztrgala; vpila in jokala, prosila in zmerjala, klicala na pomoč vse mogoče ljudi in svetnike v nebesih, pozvala je, naj se odpre peklo in vse požre. Od naporov je skoraj opešala, se umirila in s strahovanjem so jo prisilili k molčanju.

Nato se je pričelo strahovanje in mučenje, ki je trajalo, kakor stoji zapisano, celih 22 ur. Nobeno pero in najbolj živa beseda ne more opisati trpljenja, ki ga je uživala takrat nesrečna Lucija Krzničevka, žrtev človeške zlobe, izprijenega človeškega srca, abotnih vraž, ki so zaslepile ljudi, in žrtev nepopisne omejenosti onih ljudi, ki so izvrševali krute postave. Vseh bolečin ni mogoče opisati, ki jih je pretrpela nesrečnica. Kdor ima živo domišljijo in ima občutek za bolečine, ki jih trpe drugi, bo pač nekoliko občutil, kako je bilo nesrečni Luciji, ko so ji vteknili palce

v železje, neke vrste lisice, ki so zgrabile palce in jih stisnile in katere je rabelj potem še navijal, da so se kosti v palcu zdrobile.

»Joj! Joj! Joj!«

Kriki od bolečin so šli vsem do živega, do mozga. Grozno je bilo škripanje zob, ki jih je stiskala nesrečnica od bolečin.

Toda le porogljivi dovtipi in razbrzdano smejanje ji je odgovarjalo.

Ker je pa njena trdovratnost bila močnejša nego bolečine na roki in ko so bili palci strti, da so bili le grda mesena krpa in so postali brezčutni, tedaj so ji deli podobne lisice, ki so bile pritrjene spodaj ob klopi, na noge od kolen doli do členkov. Zaman se je branila. Rabelj jo je prijel za noge trdo, da so že tedaj pokale kosti, in jih vtaknil v lisice.

O kako je vpila in bolestno ječala, ko so ji trli golenice in mečnice!

»Jezus! Jezus! Zveri! Nehajte!«

Toda lisice so trle polagoma, ne tako, da bi kar naenkrat zagrabile in strle celo kost od kolen do členkov in bi bilo vsaj največje bolečine prej konec. O, ne, ne! Lisice so pod spretnim ravnanjem rabljevim prijemale polagoma, le deloma, sedaj na eni nogi, sedaj na drugi pod kolenom, pri členkih, na sredi in šele naposled so prijele vse naenkrat. Šlo je vse tako po potrebi, ako ni odgovorila takoj in tako, kakor je hotel sodnik.

Cesarski sodnik tudi potem, ko je bila druga stopnja mučenja končana, še ni zvedel vsega, kar bi bil rad, in je napovedal, da jo raztegnejo. Rabelj ji je zvezal na hrbtu roke, potem potegnil vrv, ki je visela na škripcu izpod stropa, in je privezal roke na vrv, ki je bila napeljana skozi škripec in se navijala za klopjo na vreteno. Pripravil je tudi težke kose železa, da jih ji bo obesil na noge, ko bo visela dlje časa na škripcu. Ko je bilo vse pripravljeno, je pomočnik navil vrv, da je potegnil zvezane roke zadaj čez glavo, da so pokale v sklepih in je nesrečno žrtev dvignilo visoko od tal. Rabelj je dajal znamenje in pomočnik je navijal in odvijal ter dvigal nesrečnico gori in doli. O, to so bile peklenske muke, iznajdbe samega velikega hudiča. Kadar je pustil rabelj, da je visela visoko od tal, ji je obesil na noge težko železo, da so vsi udje stopili iz sklepov.

Polnih dvaindvajset ur je trpelo strašno, zverinsko mučenje šibke ženske. Kaj takega tudi Jurij Gottscheer ni doživel v dolgoletnem službovanju. Dvaindvajset ur ji je trl kosti in jo raztezal, preden je uklonil njenega duha, da se je vdala in pritrjevala sodnikovim obdolžitvam in podtikanjem. Že je bila pripravljena tekoča smola in so se grele klešče na žarečem oglju, da bi trgali meso z njenega telesa.

Dvaindvajset ur je napolnjeval dvorano bolestni krik nesrečne žrtve, blazno vpitje in jokanje, klicanje po rešitvi. Smrad se je razširjal po dvorani in medtem je prihajala »resnica« na dan.

Radovedni poslušalci in gledalci iz vseh družabnih slojev trga in vasi, ki so začetkom z odobravanjem in neko zadovoljnostjo gledali mučenje, ki so se razveseljevali ob bolestnem kričanju in vpitju nesrečnice, so naposled vendar imeli dovolj in mučenje jim je jelo presedati. Studilo se jim je vse skupaj. Vrh tega pa so bili, zaviti v strahotno zmoto, prepričani, da sam hudič pomaga coprnici kljubovati, in so se zbali njegove navzočnosti. Zato so, z neko grozo prešinjeni, zapuščali drug za drugim strašni kraj. Gneča, ki je bila izprva skoraj neznosna, je postajala čimdalje manjša. Naposled so se ljudje lahko kretali sem in tja, a končno je ostal ondi le še Kovač s krdelom svojih najožjih somišljenikov, ki pa tudi niso vztrajali do konca.

»Vražje meso, kako je trdo!« je dejal Kovač. »Ampak martre so pa le pregrde. Jaz ne morem več gledati.«

In šel je še on in za njim skoro vsi gledalci.

Napolnili so ves trg s pripovedovanjem o mučenju in pripovedovanjem o drugih dogodkih pri obravnavi, o zločinih, ki jih je coprnica priznala. In pripovedovanje je šlo dalje po vaseh od ust do ust. Od Pristave do Nove Štifte je vedela vsa dolina, kaj se godi v gradu.

Petróva Polonka je jokala in vpila: »Mučenica! Mučenica je! Kajne, oče Miklovi? Svetnica bo!«

Vedno se je ozirala, kdaj pride Šamut, birič, ki ima mehko srce in dobrotljivo.

Možje prisedniki in drugi udje zbora sodnikov, katere je poklic zadrževal v dvorani, so kajpada želeli, da bi bila stvar skoraj končana, ter bi se mogli umekniti iz soparnega smradljivega prostora, kjer se razlega le jok, krik, vpitje in ječanje.

»Hudičevka neče poginiti!« je dejal eden izmed prisednikov, ki so dalje razpredali misel, kakor jo je sprožil sodnik, češ: »Sam hudobec ji pomaga, da ji ne moremo do živega.«

Občudovali so njeno trdovratnost in se hkrati jezili zaradi tega.

Samo cesarski sodnik je ostal hladnokrven; natančno je izpraševal obtoženko, njeno zmerjanje ga ni doseglo. Njenih krikov, vriskov in ječanja ni slišal. Zastavljal ji je vprašanja, in ako ni dala takoj zadovoljivega odgovora, je namignil rablju. Lisice so se bolj zagrizle v njeno meso, do kosti. Krik se je izvil iz njenih prsi in nato je pritrdila, da je rabelj odnehal in so ponehale bolečine. Tako je prihajala polagoma »resnica« na dan. O, pač se je zavedala Lucija svoje nedolžnosti! Nobena coprnija ni omadeževala njene vesti! Še na misel ji ni prišlo, da bi priznala zločine in stvari, katerih ni zakrivila, in od tedaj, ko jo je prevzela strašna sumnja, da jo hoče spraviti s poti njen mož zaradi druge ženske, od tedaj jo je obšla trdna volja, da se ne vda.

»Nikdar! Nikdar! Le kdo me more prisiliti, da bi nekaj priznala, česar nisem storila. Ne boš ga imela!«

Včasih se je od bolečin onesvestila in so vsi mislili, da je je konec, kakor je bilo marsikatere njenih prednic, ki je umrla med mučenjem. Toda, ko so jo oblili z vodo in se je zdramila, tedaj se je zavedela in je njena odpornost oživela.

Cesarski sodnik je izpraševal čisto po urejenih vprašanjih. Najprej je ugotovil stvari, za katere so bile priče, ki so jih bolj ali manj trdno potrdile. Potem je vpraševal po stvareh, ki so bile splošne vsem coprnicam in coprnikom in ki jih je zajel v »Malleus maleficarum«, a naposled je spravil iz nje stvari, ki si jih je v svoji razbrzdani pretkanosti domislil, da je zbujal v prisednikih kakor tudi drugih radovednost in gnus.

Tako je Lucija od strašnih bolečin omotena priznala, da je bila ono usodno noč v prosu in da je obsodba resnična. Priznala je, da jo je zapeljala Rusovka že pred tremi leti. Srečala jo je, ko je šla iz Dolenje vasi, ter jo povabila na pojedino. Ko se je vdala, da gre na pojedino, tedaj jo je Rusovka namazala in sta obe kvišku zleteli. Tako je prišla na križpota in na Klek, kjer so se zbirali od vseh plati.

Ondi da je velik grad, poln moških in žensk, pa tudi hudih duhov v človeški podobi.

Kaj so delali tam?

Pili in jedli. Na mizi so imeli bel, črn in zelen kruh. Pa vino so imeli in pečeno meso! Plesali so tudi.

In kdo je bil tam? Ali ni bil tam tudi beneficijat od Nove Štifte?

Rabelj je pritisnil vzmet. Lisice so jo zagrabile za nogo in se zagrizle v meso in kosti. O, kako je zavpila od bolečin! Kako se je zvijala, kako je prosila usmiljenja!

»Ali si videla tam beneficijata?«

»Da, da! Tudi on je bil tam, tudi gospod od Nove Štifte. Med prvimi je sedel.«

»No, vidite!« se je okrenil sodnik zadovoljen k možem prisednikom. »Moje slutnje so resnične. Ta mi štrene meša. Prijeli ga bomo!«

Prisedniki so se čudili.

»Kaj bodo pa ljudje rekli?« je menil eden izmed njih boječe.

»Coprnika primi tam, kjer ga izsledíš,« je odvrnil sodnik. »Postava je za vse enaka. Ljudje bodo Boga hvalili, ker bomo ugonobili poglavarja coprnic v tem kraju. In beneficijat je njih vodnik in poglavar. Na Kleku sedi med imenitniki. Slišali ste!«

Tako je prišel trenutek, katerega je Jurij Gottscheer ves čas pripravljal.

»Hahaha! Sedaj se bo videlo, kdo je močnejši, cesarski sodnik ali coprnik. Predrznež! V talar zavit mi je nagajal!«

Izdal je takoj biričem povelje, da zgrabijo gospoda beneficijata od Nove Štifte, ki je osumljen coprništva.

Sodniku je igralo srce, ker mu je šlo vse tako po vrsti.

Nadalje je izpraševal in mučil coprnico.

»In kaj je delal ondi beneficijat? Ali ni plesal in pil?«

Tezalnica je začela delovati in med vpitjem in škripanjem z zobmi je bilo konec njene trdovratnosti. Vsega se je spomnila, kar je bilo sodniku prav.

Beneficijat je plesal in pil, izbiral je najboljše jedi, ki so jih smeli uživati najimenitnejši. Videla ga je povsod, na Kleku in križpotih, kjerkoli so se zbirale coprnice. In nevihto je napravljal in točo delal in še druge učil. Česar drugi niso znali, je on vedel in znal.

Pa je zopet opešal njen spomin, upornost se je pojavila, kesanje jo je obšlo in je vse preklicala, da ni res, kar je povedala o gospodu beneficijatu, da se boji pekla, ker je lagala o gospodu.

Toda rabelj, vedno iznajdljiv za nove bolečine in silno spreten, ji je hitro pregnal vse muhe, ki so dražile cesarskega sodnika. Priznala je, da se coprnika beneficijata boji, da zato taji, da je pa vse res in še stokrat več kakor je povedala.

»Ali ljudje ne vedo, da je beneficijat coprnik in velik grešnik?«

»Vsi vedo. Le vprašajte ljudi tam okrog Nove Štifte in vprašajte na Blokah, v Laščah in Dobrépoljah. Kjerkoli je bival poprej, povsod so vedeli, da je coprnik. Povsod so se ga bali, nazadnje pa se ga le iznebili. O, velik grešnik je! Coprnik bere sv. mašo in pravega Boga nosi na svojih rokah. Njegova hudobnost je neizmerna. On je okrulil gospoda vikarja

Fabra, da še sedaj šepa, kar lahko vidite pri ubogem duhovniku.«

In ali samo ona to ve?

»O, ves svet vé, vsi ljudje vedo, pa se boje povedati, ker poznajo njegove coprniške hudobije. Pa bode že še vse prišlo na dan.«

»Prišlo bo! Vse bo prišlo na dan! Kaznoval ga bom, da bo v strah drugim!«

Tako je rekel Jurij Gottscheer zmagoslavno in njegov pogled je splaval od Mordachsa in pisarja na može prisednike, katere je gledal, češ, ali nisem prav imel, ko sem ga ukazal prijeti? Kar všeč je bil sam sebi in je hvalil v srcu svojo bistroumnost.

Dobri gospod sodnik bi bil skoraj zlobni coprnici prizanesel nadaljnje mučenje; njena priznanja so bila zadostna za izrek jasne sodbe. V teh urah je zvedel o coprniku beneficijatu take obdolžitve, da bi zagovarjal njegov zapor proti vsakemu, ki bi se spotikal, češ, da je ukazal duhovnika zapreti. Tako se mu je zdelo, da lahko zaključi po nekaterih vprašanjih mučenje in vpraševanje v zadevi, ki se mu ni zdela več tako važna in ni imela zanj nobene privlačnosti več.

Tedaj so se pa vrnili biriči, ki so bili poslani k Novi Štifti z ukazom, polastiti se beneficijata.

V zadregi so molčali.

»Kje imate coprnika?«

Nejevoljen se je sodnik naslonil nazaj.

»Zakaj ga niste prijeli?«

»Tiček nam je ušel,« je dejal prvi birič nekoliko srčneje. »Doma je bil. Videli smo ga pri oknu. Ker nam ni nihče odprl, smo vlomili v hišo, pa gnezdo je bilo že prazno, za beneficijatom pa ni bilo tam sledu. Nihče ni vedel, kje je.«

»Zaprl vas bom, tepci malovredni!« se je razjezil sodnik. Razjarilo ga je, da se mu je beneficijat izmuznil. »Pred nosom vam uide! Štirje ste bili, pa vam iz hiše uide! Zapodil vas bom iz službe!«

»Gnadljivi gospod sodnik,« je omenil Šamut. »Ušel nam je skozi dimnik. Majhno se je bilo pokadilo za njim, pa ga ni bilo.«

Preko obraza mu je šinil zloben nasmeh.

Te besede so zbudile splošno presenečenje, a najbolj iznenaden je bil sodnik. Tlesknil se je po čelu in nekaj zagodrnjal. V duhu se je ozmerjal z bedakom.

»Na to nisem mislil. Ta ti je pa hudič!« je dejal sodnik nato. »Ta nam bo še nagajal!«

Postal je zamišljen. Prepričan je bil, da je neuspeha kriv sam, ker je bil premalo oprezen in je kar celo vojsko poslal k Novi Štifti, da je coprnik takoj vedel, da gredo nadenj. Namazal se je, izpremenil in ušel.

Slaba volja ga je obšla in neka razburjenost se ga je polastila, ko se je spomnil, da je coprnik lahko v dvorani, da pomaga Luciji. Strahoma se je ozrl naokoli, kje ga bo ugledal. Morda je pajek, ki leze po steni, ali je tista debela muha, ki brenči po oknih, ali

se skriva tam med gledalci. Kdo vé, kje je? Samo prepričan je bil, da je coprniški poglavar navzoč, da bo pomagal Luciji Krzničevi. O, ko bi ga mogel prijeti! Čak! —

Medtem se je bila Lucija nekoliko odpočila. Rabelj je odnehal in tudi lisice, ki so bile stisnile kosti, so odnehale. Volja do življenja se ji je zopet vrnila in obdajala jo je samo misel: ne vdati se! Ne! Rajhovka ga ne bo imela!

Ko je iz pripovedovanja biričev in vedenja sodnikovega spoznala, da se je beneficijat rešil, jo je obšlo neko srčno veselje in je zahvalila Boga, da njena laž ni povzročila hujše nesreče. Tedaj je mislila, da je prišel tudi njen trenutek, ko lahko izpriča svojo nedolžnost.

Z vsem glasom je kriknila:

»Jaz sem nedolžna! Vse, kar sem povedala, je zlagano. Izpustite me!«

Sodnik se je osupel zavzel in prisedniki so se nekako vznemirjeni premikali na stolih; rabelj jo je grdo pogledal in zagodrnjal:

»Ali nimaš še zadosti? Kleta vlačuga hudobčeva!«

Odpor coprnice je potrdil sodnika v prepričanju, da je beneficijat navzoč, da sta se spoznala in sporazumela in da ji daje pogum. Misel, da bo beneficijat zmagal in rešil svojo prijateljico, ga je razdražila.

»Ha! Čakaj, trdovratnica! Pa naj ti pomaga!«

Namignil je rablju in začelo se je vnovič.

Ta ji je vzel noge iz lisic. Roke ji je zvezal zadaj na križu, kar ji je prizadejalo strašne bolečine, da je vpila in grizla, pa je vendar še vzklikala:

»O, ne boste me ne! Še pojdem domov!«

Rabelj je potegnil kavelj, ki ga je imel na vrvi, čez škripec pod stropom in ga zateknil za vezi na rokah.

Tedaj je sodnik ponovno vprašal, seveda še očetovsko opominjajoć, naj govori resnico, ako ni vse resnica, kar je doslej izpovedala.

»Vse je zlagano. Vi ste me prisilili, da sem lagala. Vi imate greh in pa tale grdogledež poleg mene!«

»Sam hudič ji daje potuho! In svojega namestnika ji je poslal na pomoč! Tej bomo pokazali, kaj se pravi trdovratno tajiti,« je omenil sodnik proti prisednikom, a obenem je namignil rablju.

Poslušni prikimavti na desni in levi so se priklonili in odobrili sodnikovo namero.

Vreteno, ki je bilo pritrjeno na tleh za klopjo, se je zaobrnilo, vrv se je napela in potegnila zvezane roke coprnice kvišku, da so prišle od zadaj nad glavo. V sklepih je zamolklo pokalo. Od strašnih bolečin je vpila na ves glas na pomaganje. Vreteno se je vrtelo dalje in vleklo coprnico vedno više za roke pod strop. Kričanje nesrečnice je bilo nepopisno. Ko je visela visoko pod stropom in dvignjena dovolj od tal, ji je obesil rabelj na noge pripravljeno železo, da jih ni mogla krčiti in je bila teža, ki je vlekla ude narazen, še večja.

In v takem stanju so nesrečnico vprašali, ako ne prekliče svoje izjave.

Upajoča, da ponehajo bolečine, ko bo priznala, je dahnila zopet, da je vse resnično, kar je priznala.

»Vidite, vendar je priznala!«

Tako je rekel zmagoslavno sodnik in dal rabljem nova povelja. Pomočnik je spustil vreteno, da je reva naglo zdrknila na tla, a takoj je vreteno zopet začel navijati in dvigati zločinko. Ko je prišla zopet do vrha, je vreteno odnehalo in nesrečnica je bila zopet na tleh.

To se je večkrat ponovilo. Prizor je bil tako strašen in ostuden, da so odšli zadnji gledalci.

Nesrečnica je bila kmalu nezavestna. Tedaj so prenehali in ji močili glavo, da so jo zopet zdramili in pripravili za nadaljnje izpraševanje, zakaj sodniku se ni bilo dovolj.

»Hudič! Sedaj ji pomagaj!«

Tako je sikal predse, imajoč pred očmi beneficijata. Brskal je po knjigi »Malleus maleficarum«, da najde z njeno pomočjo še kaj coprniških skrivnosti. Ker ni dobil poglavarja, se je hotel znesti nad njo, ki jo ima že v oblasti. Do živega ji bo šel. Vse skrivnosti bo izvlekel iz nje, da bo on, ki ji pomaga, videl, kolikšna je moč cesarskega sodnika, kako strašen je Jurij Gottscheer, ki se tudi coprnic in njihovih zaveznikov ne boji.

Ko se je Lucija zopet zavedela in opomogla in je slonela na peklenski klopi, je priznala, kako je kuhala

točo na križpotih, da je na levo mešala in potem s točo pred leti pokončala pridelke na hrovaških njivah in dolenjskem polju, da je v vrano spremenjena prestrezala ob setvi žito v predprt, da so ostale njive prazne in je nosila žito na Klek. V farni cerkvi je nevredno prejela sv. obhajilo, skrila sv. hostijo in jo nesla na Klek. Tam so hostijo s šibicami pretepale, da se je spremenila v dete, ki je kvišku dvigalo ročice. Pa so to dete zasramovale in zlodeju obetale zvestobo. Napósled so pa hostijo pomešale v mazilo za letanje. Na Kleku je dobila hudobnega duha za ljubega. Henzelj mu je bilo ime. Obljubila mu je dušo in zvestobo in ga je spoznala za svojega gospoda. Zatajila je pravega Boga in sv. vero in potem jo je njen ljubi zaznamoval. S parklji jo je prasnil po plečih, da ji je pritekla kri, in z njeno krvjo jo je zapisal v svoje bukve.

Sodnik je hotel vedeti, kaj sta počela s Henzljem. Polagal ji je na jezik priznanja, ki so se nesrečnici gabila, da jih je odklanjala in jih ni hotela potrditi.

Tedaj so jo zopet nekolikokrat dvignili do stropa in zopet spustili na tla. In dovolj je bilo!

O, ne, ni samo pila ž njim in plesala, tudi razveseljevala se je na vse mogoče načine ž njim. Potrdila je vse izmišljotine, ki so se porodile v glavi pohotnega starca.

Sodnik je bil ponosen na svoje umazane domisleke, ki niso bili zabeleženi v knjigi »Malleus maleficarum«, temveč so bili iznajdba zastrupljene

domišljije, ki je našla kajpada pritrjevalno muzanje med prikimavti.

In tako je šlo naprej. Zvedel je tudi za vse one, ki so se udeleževali shodov na Kleku in se ukvarjali s coprnijami.

S tezalnico je pomagal njenemu spominu in je že ukazal kuhati smolo in greti klešče, da ji bo rabelj trgal meso z živega telesa.

Kolikor so se spominjali, ni še nobena coprnica toliko časa kljubovala, nobena ni bila živa tako dolgo na tezalnici in vsi so bili prepričani, da ne vztraja iz lastnih moči, ampak da ji pomaga njen satan. Sodnik je pa dolžil beneficijata.

»O, kako bi ga trl!« si je mislil sodnik z neko razkošno zadovoljnostjo, ki je pa takoj prešla, ko je videl, da ga nima, in obšla ga je zopet nejevolja, ker je videl, da venec zmage ne bo popoln.

»Ha! Naj pa okusi njegova varovanka!«

Najhujša mučenja, ki jih je dovoljevala mučilniška postava uporabljati proti trdovratnim zločinkam, je hotel še uporabiti.

Toda moči Lucije Krzničeve so bile uničene, volja strta.

Njen život je bil ena sama bolečina, ki se ni dala več povečati. Njeni čuti niso več delovali, samo nerazumljivo stokanje je prihajalo iz nje, ki je oznanjalo, da še živi.

Rabelj je naznanil, da ni več zmožna mučenja in da gre h koncu.

»Finis!« je rekel sodnik z neko nejevoljo, pa vendar zmagovalno, in je vstal.

Za njim so vstali tudi drugi, vsi utrujeni in zaspani, zakaj obravnava je trajala noč in dan, polnih dvaindvajset ur, česar še nihče ni pomnil.

»Ta nas je pa utrudila.«

S tem mnenjem so možje prisedniki vstajali z razgretih sedežev in odhajali. Coprnico so biriči odnesli v ječo.

Trinajsto poglavje.

Pravični na begu.

Mihael Lamut od Nove Štifte je bil tiste dni od razburjenja nesposoben za vsako delo. Misel, da bi se dal prijeti in bi se z okrutnim sodnikom pogledal iz oči v oči tam v sodni dvorani, ga tudi potem ni pustila, ko je dobil od gospoda arhidijakona pismeno naročilo, da naj takoj beži, ker je njegovo življenje v nevarnosti.

Premišljal je, delal načrte za slučaj, če ga primejo. Niti obedovat ni šel, tako da je bila družina v skrbeh za njegovo zdravje. Mahal je z desnico in govoril:

»Čakaj, norec obsedeni, trinoški zločinec v obleki cesarskega sodnika, jaz ti pokažem. Ako ti nimaš respekta pred posvečenim duhovnikom katoliške cerkve, boš dobil pred njim respekt v sodni dvorani. Tam ti strgam krinko z obraza in te razgalim do nagega, da bodo vsi videli, da nisi pravičen in moder sodnik, temveč brezsrčen trinog ter brezvesten in hladnokrven morilec. O, ne bojim se te, ne tvojih rabljev ne tezalnice. Norec, domišljavi! Povem ti, da

si podel brezvestnež, ki s tezalnico izsiljuješ zločinska priznanja nedolžnih žrtev; Bestija! Posvetil bom v tvojo neumno bučo, da se bo svet zakrohotal, ko bo videl neznansko praznoto. In to naj bo sodnik! O, le pošlji pome! Brez tezalnice bom razgrnil tvojo ničvrednost, da se boš sramoval do smrti!«

Tako se je beneficijat navzel poguma, kar je prijalo njegovi naravi, ki je bila vedno pripravljena udariti.

A vmes so se pa vendar oglašali še drugi glasovi, ki niso bili tako burni kakor njegova živahna razmišljanja, ki so pa navzlic temu vsiljivo brneli kakor hudourni zvon znad gore.

»Nič ne boš opravil! . . . V ječo te vržejo! . . . Sodili te bodo! . . Obsojen boš! . . . Kaj si moreš? . . . Postava je taka! . . . Izgubljen si! Beži! . . . Rablja se ogni in tezalnice! . . .«

»Koga se pa bojim? Kdo mi kaj more?«

S pogumom je hotel udušiti grozeče glasove.

»Glej, vsi ti svetujejo: beži! Zaté se boje in te svare . . . Arhidijakon ti veleva! . . . Beži! To so previdne glave! . . . Beži! Beži!«

»Strahopetci! Zajci so, ki samo ušesa nastavljajo! Pastir se tudi volka ne boji!«

Toda glasovi razuma niso mirovali. Ne! Ne! Glasnejši so bili kakor njegova volja.

»Komu pa koristiš, ako ostaneš? Ali morda rešiš Lucijo? Njeno telo že raztezujejo in drva za grmado so že pripravljena! . . . Pa jo boš ti rešil? . . .

Ti se boš uprl postavi? Stoletja mori, pa se bo ustavila pri tebi? V prah te spremeni!«

»Zgled bodi drugim!«

Ta boj ga je utrudil kakor še nobeno telesno delo. Vročina je kar žehtela iz njega. Vsak las je imel svojo kapljico in pot mu je lil s čela.

Usedel se je na stol, da bi se odpočil.

Takrat se pa vrata naglo odpro. In brez vseh ceremonij plane v sobo Polonka.

»Gospod! Bežite! Po Vas gredo. Bežite! Bežite! Bežite!«

Te besede so kar pale iz nje, še preden se je oddehnila, in kar k njemu je stopila, ga brez vsega pomisleka in dolžne spoštljivosti prijela za roko ter ga hotela odpeljati.

»Bežite! Bežite! Gospod, hitro, da Vas ne zalote!«

»Kaj je, Polonka?«

Tako jo je vprašal, izvil roko in vstal.

»Štirje gredo! Štirje! Biriči! Bežite! Vklenili Vas bodo! Za pet ran Kristusovih, bežite!«

Prosila in jokala je obenem ter ga lovila za roke in ga vlekla k vratom.

»Kaj sem pa naredil?«

»Gospod, nič, nič! Vsi vemo, da nič! Pa vendar bežite! V Sušje bežite! Pri Betičnih se skrijte, pri mojem bratu. Bežite! Lepo Vas prosim, ubogajte in bežite! Tudi drugi tako pravijo,« je silila vanj.

»Ti si neumna! Kaj mi pa morejo?«

»Vsak hip bodo tukaj! . . . Lejte jih, štirje so! Od Jurjevice gredo!«

Kazala mu je skozi okno, koder se je videlo proti Jurjevici, kjer je videla prihajati biriče.

Beneficijat se je ozrl in jih tudi ugledal. Obšla ga je nejevolja.

»Torej vidite, da je res! Štirje so! Rešite se! Hitro bežite!«

Strah in obup je izražal njen proseči glas. Oči so prosile in roke je sklenila, da bi pripravila gospoda na beg.

On je pa dejal:

»Pa naj pridejo! Jaz ne grem nikamor od tod!«

V trmi, ki jo je izražal njegov glas, je spoznala Polonka, da je vsaka njena beseda zastonj.

»Še kesali se boste!« je še rekla z jokom in šla, pustivši gospoda, ki je brbljal neke latinske besede. Toda Polonka še ni odnehala.

Vso hišo je zdramila. Gospodinji, ki je bila sorodnica beneficijata, je ob kratkem razložila, v kakšni nevarnosti je gospod, ako se ne reši. In takoj so bili pokonci gospodinja, dekla in cerkovnik, ki je bil obenem hlapec, in so drli v gospodovo sobo.

»Jezus! Jezus! Bežite! Skrijte se!«

Polonka je zapustila hišo in hlapec je za njo zapehnil vrata. Vsi so bili brez glave. Prosili in vpili so ter tekali sem in tja, ne vedoč, kaj bi naredili. Gospod se ni dal premekniti, in ker se niso dali pomiriti, jih je zapodil iz sobe in zaklenil vrata.

Polonka je šla biričem naproti. Šamut je med njimi. Dobrega srca je in usmiljen in ni tak kakor drugi. Ta ji je bil prišel k Miklovim povedat, da gredo po gospoda. O, kako se je ustrašila! Rekla mu je, naj gredo počasi, naj se obotavljajo, naj pridejo prej pit k Miklovim, preden gredo k Novi Štifti. Miklovih očeta je v naglici prosila, da naj dado biričem vina, da bo že odslužila zapitek, in potem je zdirjala proti Novi Štifti.

Tudi Polonka je bila nejevoljna, ko je videla, kako je njena skrb brezuspešna in ves trud zaman, ko gospod sam sebi noče dobro. Saj ne more Lucije več rešiti. Vsaj sebi naj pomaga. Pa vendar ga ni zapustila; še vedno je skrbela za njegovo rešitev. Res ji ni nič pravega prišlo v glavo, kar nazaj je šla vsa zamišljena, da je še v cerkev pozabila stopiti. Pod hribom je srečala biriče.

»I, kam pa greste?« jih je vprašala nevedna, da bi jih zaplela v razgovor in tako nekoliko pomudila.

»Ni, da bi moralo vsako ženšče vedeti, kam gremo!« jo je zavrnil prvi.

»Na božjo pot greste, pa vas je sram povedati, koštruni biriški! Potrebni pa ste je!«

»Greš ti z božje poti?« jo je vprašal Šamut in stopil k njej.

»Dostikrat sem že šla in nič me ni sram.«

Stopila je nekoliko na stran in potegnila Šamuta za seboj.

»O, ne bo nič! Vsi bomo slišali!«

»So pa stvari, ki se samo naju tičejo,« je menil Šamut in stopil za njo. »Kar pustite naju!«

»Ampak na poti morata ostati,« je dejal prvi birič in se počasi s tovariši oddaljil.

Polonka je Šamutu hitro povedala, kaj je opravila, in ga prosila, naj on reši gospoda, ker ga ona ne more. Šamut je bil v zadregi.

»Zaradi tebe, Polonka, vse naredim! Samo reci mi, kaj naj naredim. Beneficijata moramo prijeti, ako ga dobimo . . .«

»Moj Bog! Moj Bog! Kako je gospod neuvideven! Se bo pač skril!«

»Če se bo le dobro!«

»Nikar ga povsod ne iščite! Saj ni treba vseh kotov pretekniti. Šamut, lepo te prosim!«

»Polonka, zaradi tebe bom slep. Ampak to ne bo zastonj. Reci, da boš moja!«

»O, Šamut, kako si poreden! V taki stiski mi ne daš miru!«

»Kakor hočeš! Pa ti varuj beneficijata! Ali boš moja?«

»Naj bo! Ako bo le srce tako dejalo!«

»Daj, da te objamem!«

»O, ne, na cesti pa ne! Tako daleč pa še nisva! Gospoda reši!«

»Ako le ni preneroden, ga nihče ne bo videl. Miklovo vino ni poceni, pa Šamut že še toliko premore, da bo svoje tovariše oslepil ž njim, hahaha! Pa samo zaradi tebe!«

Dala mu je roko.

»Pa počasi hodite, saj se vam nikamor ne mudi!«

Tako se je Polonka razstala z biriči in šla naprej. A namesto da bi šla v Ribnico, je zavila v Sušje, zakaj nekaj ji je reklo, da jo bo gospod beneficijat vendar ubogal.

Beneficijat je večkrat stopil k oknu, da bi videl prihajati biriče. Medtem se je vedno bojeval sam s seboj. Na videz se je bil sicer odločil, da ostane in počaka in se da prijeti. Vendar tisti tako krepki sklep še ni bil končen in odločilen; še vedno so se mu vsiljevali pomisleki, nasveti Polonkini in arhidijakonovi. Čim bolj se je bližal odločilni trenutek, tem burnejši je bil boj. Kaj naj naredi?

»Marija, pomagaj!«

V neki jasnosti mu je prišlo pred oči nujno arhidijakonovo pismo, ki ga je bil takrat z nejevoljo in površno prebral. In kakor se človek v smrtni stiski mnogih reči jasno spomni, da jih vidi pred seboj v vseh posameznostih in malenkostih, tako se je sedaj spomnil iz arhidijakonovega pisma odstavka, ki govori o innecessarium scandalum clericale — o nepotrebnem pohujšanju po duhovniku. Takrat mu še mar ni bilo teh besedi, a sedaj so ga kar bodle v oči, da jih je v naglici ponavljal: scandalum, scandalum clericale . . .

Sedaj jih je tudi umel in razumel, zakaj jih je častitljivi gospod arhidijakon zapisal. Sedaj šele mu je bilo jasno, da drugega ne bo dosegel ničesar, kakor

da bo nastalo po nepotrebnem veliko pohujšanje . . In samo to naj bi dosegel s svojo odločnostjo in bojevitostjo? Namesto starih žensk pa naj bi gledali Ribničanje na tezalnici za izpremembo — duhovnika?

»Za pohujšanje?«

Segel je po plašču in klobuku, pa denar je potegnil iz predala. Še enkrat je pogledal skozi okno, kjer je videl prihajati biriče mimo cerkve, nato je pa planil skozi vrata v vežo med obupano družino, ki je bila tudi opazila biriče.

Toda kam?

Skozi vrata bi priletel biričem naravnost v naročje, vsa okna so bila omrežena z močnimi železnimi križi, katerih ni bilo mogoče odstraniti.

Tako je bil v kletki.

»Pomagajte mi!«

Družina pa še bolj v jok. Tedaj se je pa hlapče spomnil na vratca, ki so vodila iz kleti na prosto, kamor so nekdaj zapirali ovce, in so bila sedaj založena z razno ropotijo.

»Gospod, za menoj!« je vikal hlapče in potegnil gospoda za rokav ter ga odpeljal v klet, odkoder je prišel skozi nizka vrata, ki imajo od takrat ime »farška vratca«, beneficijat na zadnji strani hiše na prosto. Hlapče je v naglici vrata založil, kolikor je bilo mogoče. In hiteti je moral, zakaj biriči so že trkali na vrata in z nejevoljo razbijali, ker jih ni nihče odprl.

»Kje je gospod?« se je zadrl prvi birič, ko so stopili v vežo.

»Ni jih! So šli z doma!« je odgovorila gospodinja.

Vsa je bila preplašena in glas se ji je tresel. Na očeh je imela še solze.

»Ti lažeš!« se je oglasil drugi birič. »Coprnik je v hiši. Videl sem ga pri oknu!«

Biričevo oko je bilo beneficijata opazilo, ko je zadnjič stopil k oknu.

Ženske, hude, ker je imenoval gospoda coprnika, so začele vreščati in vnel se je prepir med biriči in družino, zmagali so kajpada možje postave in šli iskat coprnika po sobah. Prepričani so bili, da se jim je skril, ker uiti jim ni mogel. Vrata so imeli v očeh in v oknih so bili železni križi.

Toda gnezdo je bilo prazno. Biriči so stali v veži, kregali so se z družino, ker so hoteli vedeti, kam se je skril beneficijat.

»Saj ni šivanka, da bi ga ne bili opazili,« je menil Šamut in končno se mu je posvetilo. Stopil je k ognjišču in pogledal v dimnik.

Nato pa je dejal:

»Coprnik nam je ušel skozi dimnik! Lejte, še sedaj lete saje doli!«

Biriči so pristopili, pogledovali v dimnik in na saje, ki so ležale na ognjišču pod dimnikom, ter si prikimavali.

»Res! Tukaj nam je tiček ušel! Skozi dimnik! Fa ga lovi, ko nisi hudič!«

No, pa so bili mnenja, da ako niso beneficijata prijeli, jim je pa ostalo njegovo vino in so zahtevali, da jim dado jesti in piti. In gospodinja je, namesto da bi stregla gospodu, točila biričem in jim rezala bel kruh in še gnjati jim je morala prinesti, zakaj rekli so:

»Kar je bilo coprnikovo, je sedaj cesarsko in naše, ki smo cesarjevi!«

Tedaj se je pa beneficijat spuščal navzdol po hribu, z grmovjem obrastlim. Vsak hip se je ozrl nazaj za zasledovalci. Potem jo je ubral po mlakah, kolikor mogoče skrivajoč se med vrbovino, in prišel slednjič čez vodo in v Sušje.

»K Betičnim!«

Tako mu je bila naročila Polonka. Takrat mu še mar ni bilo, a sedaj se je vendar ravnal po njenem.

Beneficijat še ni imel urejenih svojih misli, ko je prišel k Betičnim in še ni bil na čistem sam s seboj, ali bi odobraval svoje dejanje ali ne. Tam je pa že zagledal Polonko, ki je bila prišla nekoliko pred njim tja. Spomnil se je bil, da je rekel pred njo, da se ne umakne, in zato ga je bilo sram. V opravičenje je rekel:

»Veš, Polonka, Krzničevke vendar ne bi bil mogel rešiti!«

»Gospod, da ste le sebe! Boga zahvalite in Marijo, da Vas je o pravem času obšla dobra misel!«

Beneficijat pa še ni bil rešen. Vsak hip so bili lahko biriči za njim, ki so ga morda opazili, ali pa ga

je opazil kdo drugi in bo povedal biričem. Posvetovali so se, kam bi beneficijata skrili.

»Veš kaj, Janez!« pravi nenadoma Polonka svojemu bratu. »S krošnjo pojta z doma!«

Prvi hip se je vsem zdel nasvet smešen. Končno so spoznali, da ima Polonka prav.

Pri Betičnih so naglo sestavljali dve krošnji, eno za gospodarja in drugo za »fantka« in čez noč se je bil beneficijat preoblekel v čvrstega rešetarja. Svojo obleko je bil dejal v krošnjo. Drugo jutro, ko se je komaj zarja zaznala nad Malo goro in so se bili komaj škrjančki zbudili, je šel Betični Janez s svojim »fantkom« z doma.

»Pa nam lep hlebec od zdoma prinesite!«

To željo so jima dali domači s Polonko na pot, a onadva sta se poslovila z rešetarskim naročilom:

»Pa za nas molite!«

Krošnja je »fantka« zelo zdelovala. Pa gospodar je le priganjal, da sta šla kar vprek, ogibajoča se vasi in ljudi. Šele pod Vrhom, preden se prevali pot v Dobrépolje in odkoder se tako lepo vidi nazaj v ribniško dolino in Novo Štifto, je dejal gospodar:

»Pa se oddehniva. Sedaj nas biriči lahko v uho pišejo. Tamle je rtneški konfin!«

»Čast Bogu!« se je oddehnil »fantek« in postavil krošnjo na tla. Gospodar mu je ponudil stekleničico s staro slivovko, da se mu »fantek« ne prehladi, potem sta pa sela.

»Fantek« se je oziral doli v dolino, na cerkev pri Novi Štifti, katero je tako naglo zapustil in ki je sedaj brez varuha. Beguncu se je storilo milo. Ko si je brisal pot, ki ga je zalival, si je brisal tudi solze, ki so mu polzele po licih, in beseda se mu je kar v grlu ustavljala.

Onkraj rtneškega konfina je šlo navzdol in dve uri kesneje je potrkal na duri dobrépoljskega župnišča Mihael Lamut, beneficijat od Nove Štifte, in prosil zavetja.

Svojega gospodarja je bil pustil takoj pri prvi hiši Podgoro, kjer je bil odložil krošnjo.

Tedaj so pa tudi »gnadljivi gospod resprester« že vedeli, da je hiša pri Novi Štifti osirotela.

»Prav, prav!« Tako so rekli gnadljivi gospod, ko jim je prišla Polonka povedat, kakor ji je bil naročil gospod beneficijat.

In še enkrat je gospod »resprester« povzdignil oči in poslal pobožen in ponižen vzdih pred prestol Najvišjega, ki je obvaroval »respresterja« in njegove sobrate zasmehovanja in poniževanja.

»Deo gratias!«

Štirinajsto poglavje.

Zmaga slepote.

Jurij Gottscheer, cesarski sodnik v deželi kranjski, je po dolgotrajni naporni razpravi spal spanje pravičnega. V spanju je sicer eksaminiral in mučil coprnice, a obglavil ni nobene, ker se mu je vsaka končno spačila in ušla. A to ga ni razburjalo. Zato je zdrav in zadovoljen vstal, se oblekel in se dostojanstveno podal v sodno dvorano, kjer ga je sodnijsko osebje že dolgo čakalo.

»Stari si ga danes pa privošči,« je omenil Mordachs pisarju, ki je gledal v vrata in čakal, kdaj se odpro.

»Vsaj ne bo nataknjen, ko se je naspal!«

Sodnik je vstopil z neko naglico, kakor bi hotel dohiteti zamujeno.

Po pozdravu se je oprostil, ker so ga morali čakati, meneč, da itak ni več posebnega dela, in je vprašal kar tako, brez posebnega zanimanja:

»Ali so ‚mrho' že zakopali?«

Povedali so mu, da je Krzničevka še živa in pri zavesti.

»Kaj? Je li mogoče? Ali tezalnica ne deluje več dovolj natančno?« se je začudil stari. »Moj Bog! Dvaindvajset ur smo jo imeli na klopi, na škripcu je šlo kar tako gori in doli, pa je še ni konec? Vidva se šalita!«

Poslal je biriča doli k jetnišničarju, da bi poizvedel, kako je s coprnico.

Birič je potrdil in povedal, da je še zelo brihtna.

»Torej se je bila samo potajila,« je menil sodnik. »Kakor je videti, ima dobrega pomočnika. Igra bo popolna. Pa dajmo!«

Segel je po zapisniku in čital zapiske prejšnjega dneva, grajajoč tu in tam pisarja, da je zapisal to in ono premalo jasno.

Ravnik se je zagovarjal, kakor se je mogel, češ, da je za pametne ljudi marsikaj dovolj jasno povedano in se mu gabi, vse spotakljive podrobnosti natančno opisavati.

Potem je sodnik poizvedoval o beneficijatu, ako ga je kdo videl in slišal o njem.

Povedali so mu, da je izginil brez sledu. Noben krščanski človek ne vé, kje je.

»Maledictus! Potuhtal sem ga bil pa le! . . . Samo zasačiti ga nisem znal. Bedak! Sedaj mi pa dela preglavice. Naj ga zlodi jaše!«

Z neko nestrpno naglico je ukazoval obvestiti asesorje, da se bo razprava nadaljevala, ker hudičevka še ni poginila. Kaplanu je sporočil, da jo lahko izpove, ako se hoče še ukvarjati z blagom hudega

duha, ki ji še poginiti ne da, dokler ne napravi še enega božjega ropa.

»Norec naj ji verjame na smrtni postelji! Jaz ji ne!« Tako je sodnik stresal jezo; zakaj tisti »farški coprnik« mu je bil vedno v mislih in pred očmi.

»Maledictus in infinitum!«*

»Po njo!« je velel biričem in se umaknil v stransko sobo.

In tako se je zgodilo, da je Lucija Krzničeva, potem ko je okusila vse stopnje mučenja in se po neskončnih duševnih in telesnih mukah vdala in se obtožila, da je coprnica, prišla še enkrat pred cesarskega krvavega rihtarja in njegove pomočnike.

Tezalnica ji je bila razklenila vse ude, zato sama ni mogla nikamor in rada ali nerada se je prepustila biričem, da so jo napol vlekli in napol nesli iz ječe v sodno dvorano.

In táko so jo vrgli tja na klop. Ker ni mogla iz lastne moči sesti, so jo posadili, naslonili in podprli, da bi se mogla dostojno vesti pred cesarskim krvavim sodnikom, ki je vselej nepristransko in po svoji najboljši vesti, kakor so ukazovale premodre postave, delil pravico.

Z nekim začudenjem so jo zrli asesorji.

»Sam hudič ji ne da umreti,« je bilo splošno mnenje, kateremu se je pridružil še sodnik s pridržkom: »Ta od Nove Štifte mi nagaja!«

---

* Na veke preklet!

Začudeni in z velikim zadoščenjem so jo zrli večinoma tudi gledalci, ki so bili prišli poslušat obsodbo coprnice.

»Ta je ena izmed tistih, ki so delale točo! Na Klek je hodila! Sveto hostijo je bičala!«

Tako so si namigavali in sklepali: »Prav ji je!«

Gregor Krznič je bil tudi prišel.

»Sojena bo in obsojena! In jaz sem kriv!«

To si je ponavljal noč in dan in očital venomer brez odmora in brez počitka. Ves je bil shujšan, vdrtih oči, rdečih od prečutih noči in joku. Nepopisne muke so mu povzročali otroci, ki so popraševali po materi, zakaj očital si je:

»Lej, ti si jim pogubil mater! Ti!«

O, to je bilo strašno!

»Pa ne, ne! On je ni izdal! Ni izdal žene in matere rabljem. Ne! Ne! Nikdar ne!«

Tako se je upiralo v njem.

»A ona vendar misli, da je on njen morilec. O, grozno! Da ji je bil nezvest! Gregor, njen mož, da jo pogublja zaradi druge! . . . O, groza! Nikdar! Nikdar!«

V sovraštvu se bo ločila od njega in od sveta. Strašna zmota!

In tako je prišel na dan sodbe, da jo vidi, da bo govoril ž njo, ji razjasnil zmoto, ji povedal, da ji je bil vsekdar zvest, do groba in ji bo še potem. Nepremišljeno je res govoril in jo pehnil v nesrečo. O, odpusti naj mu! Saj ni mislil nič hudega, samo nespameten je bil, vinjen se je šalil.

»Lucija! Žena! Odpusti mi!«

Tako je vpilo njegovo srce in hrepenelo po tistem trenutku, ko mu bo žena rekla: »Gregor, moj mož! Moj ljubi mož!«

O, mora mu odpustiti, mora! In poljubil jo bo, objel ter pritisnil na svoje prsi in ne bo pustil iz rok svoje žene in matere svojih otrok. Lucija! Odpusti!

Otovrej je prišel v dvorano, kjer so se že gnetli radovedneži in čakali gospodje prisedniki in pisar na trenutek, ko bo vstopil cesarski krvavi sodnik, in je hudodelka slonela samo še napol živa na čarovniški klopi, zastražena od mrkih biričev. Razgledal se je takoj in ko je ugledal ženo, tedaj je odrinil z močnimi komolci ljudi, ki so mu bili na poti, in kot bi mignil je bil sredi dvorane pri ženi.

»Lucija!« je viknil, ko se je sklonil k njej, a ko jo je ogledal in spoznal njene bolečine, se mu je izvil obupen krik: »O križani Jezus! Kakšna si!«

»O, to boli, o Jezus! Gregor, pomagaj mi!«

Tako je jeknila, ko ga je spoznala in nagnila život, kakor bi mu hotela v naročje.

Njen glas je bil bolesten, a vendar mil, da se mu je zazdelo, da mu je odpustila, da ni nobenega žela več v njenem srcu.

O, kako ga je prevzelo to spoznanje, kako blagost in mir je začutil v svoji duši!

»Odpustila mi je! Nič več se ne moti!«

Ta misel ga je obšla. A ko je njo videl vso zlomljeno, in strto, ko je iz njenega glasu, polnega

bolečin, spoznal vso grozo njenega trpljenja, ga je obšla jeza in srd na njene mučitelje.

Zagnal se je s povzdignjenimi rokami na rablja in biriče ter vikal: »Hudiči, kaj ste naredili z mojo ženo!«

Biriči in rablji, ki so nekako iznenadeni zrli že prej Gregorja, ne vedoč, ali bi ga pustili, ali bi ga odstranili, so bili sedaj še bolj presenečeni radi njegove grozeče kretnje in so se kar nehote odmeknili.

Prvi se je zavedel rabelj, da je smešno kazati boječnost pred neoboroženim človekom in še v družbi biričev, pa je hrabro odgovoril:

»Tebi nič mar!«

»Ali ni moja žena? Ti, križemgledec, hudobni!«

»Kaj pa imaš opraviti tukaj?« so se ga lotili biriči in stegnili roke po njem.

A on se jih je otresel, potem pa pokleknil k ženi in jo prijel za obe roki.

Gledavci in gospodje prisedniki so strmé in nemi zrli prizor sredi dvorane in nastavljali ušesa, da bi ujeli kako besedo. Toda Gregor je le krčevito ihtel in le včasih se je iz ihtenja razločilo bolestno klicanje: »Žena! Lucija! Žena moja!«

Na glasu se je poznalo neskončno hrepenenje po odpuščenju, zakaj še vedno ga je mučil dvom:

»Ali mi je odpustila? Ali je spoznala, da v mojih mislih ni bilo prostora za drugo, niti v srcu? Ali ve, da sem ji bil zvest?«

Po izpovedi je zadobila srčni mir. Lucija je vedela, da gre h koncu, da je prazno sleherno upanje na ohranitev življenja, da je rešitev nemogoča in nepotrebna sedaj, ko je imela zlomljene ude, zato se ni togotila, ni tarnala in tudi sovraštva ni več gojila. Navdajala jo je samo še skrb matere in je naročala možu:

»Gregor, otrok ne pozabi, otrok! In povej jim, da nisem coprnica, nisem, nisem! Uči jih moliti zame, veš, Gregor!«

»O, Križani! O, moj Jezus! Ne bom jih pozabil! Ne bom! Žena, ti moraš proč od tod!«

»Gregor, moj mož!«

Tedaj so se pa odprla vrata in »krvavi rihtar« je zopet vstopil mračen in resen. Z njim je prišla strogost. Biriči so se takoj zavedeli, da niso prav storili, ko so pustili moža k hudodelki, preden je bila sodba končana. Še so se gospodje asesorji priklanjali, ko je prvi birič potegnil Gregorja od žene in mu rekel:

»Proč! Gospod sodnik so prišli!«

Gregor se pa ni dal kar tako odpraviti ter se ga je otresel.

»Mar mi je rihtar! To je moja žena!«

Biriče je osupnila upornost in stegnili so roke po njem, da bi ga spehali ven, dokler bi še sodnik ne opazil nereda. In ko se je Gregor rval z biriči in so mu ti dopovedovali, naj gre ven, da je gospod sodnik prišel in se bo obravnava pričela, je vpil:

»Kakšen rihtar je to! Šintar, pa ne rihtar! Jaz ostanem tukaj! Pustite me! Kje pa je tisti rihtar? Jaz hočem ženo nazaj!«

»Gobec mu zatisni!« je siknil prvi birič sosedu, ki je pa takoj roko odmekni!, ko mu jo je bil položil na usta, zakaj Gregor mu je pokazal, da ima še dobre zobe.

»Ne boste me! Vašega rihtarja se tudi nič ne bojim!«

Tedaj se je razlegnilo glasno in ostro:

»Kaj pa je to?«

Vse je odrevenelo v dvorani in biriči so kar obstali in popustili Gregorja, ki se je oddehnil.

Sodniku so dopovedali, da je hudodelkin mož prišel do nje.

»Odstranite ga!« je ukazal nejevoljen in še ostreje doda!: »Nima pravice govoriti z zločinko. Takoj proč!«

To je pognalo biriče, da so zopet poprijeli:

»Beži! Hitro! Sodnik so se razsrdili!«

Tako so ga priganjali.

»Kakšen sodnik? Morilec je to! Morilec!« je vpil Gregor, dokler mu niso zamašili ust in ga dvignili, da ga poneso izpred oči razžaljenega cesarskega sodnika.

Le-ta je dobro razločil Gregorjev vzklik, ki ga je nemilo presunil in razdražil.

Takrat se je spomnil, da mu je enako psovko zalučal v obraz beneficijat od Nove Štifte, in takoj

mu je bilo jasno, da je tega človeka poslal v dvorano tisti »farški coprnik«, ki je pač drzen dovolj, da ga žali, a nima poguma stopiti predenj, pred cesarskega sodnika.

O, kolika žalitev! Kakšna sramota! In vsi so slišali!

Od sramote in togote je prebledel, zagnal se nekaj korakov, pokazal vrata in zavpil:

»Vrzite ga ven! Ven!«

Več ni mogel govoriti. Nato se je oprijel mize in se utrujen usedel.

Med osuplimi asesorji so se šele sedaj čuli glasovi zgražanja in ogorčenja.

»Taka predrznost! Taka žalitev!«

In gledalci, ki niso bili nič manj osupli kakor gospodje, so vzklikali:

»Jej! Jej! Kaj je rekel? Bog mu bodi milostljiv!«

Cesarski sodnik pa ni imel v mislih Gregorja. »Morilec« mu je pač zvenel v ušesih in po mozgu mu je gomazel presunljiv krik. Njegove oči so begale po dvorani od stene do stene, iz kota v kot, okrog sebe je gledal in iskal nekoga z očmi med gledalci in neka preplašenost mu je sijala iz oči. Kogar je iskal, ga ni našel.

»Bestija, nagajiva!« je dahnil polglasno predse, in ko je zagledal na mizi vrč za vodo, je namignil pisarju, da mu je nalil v kozarec.

Dobro se mu je prilegla hladna pijača iz bukovškega studenca. Kar oddahnil se je, ko je postavil

kozarec na mizo. Njegov obraz je dobil zopet barvo in strah je izginil iz njegovih oči.

Tedaj so ga obstopili gospodje asesorji z Mordachsom in pisarjem ter se opravičevali zaradi neprijetnega dogodka. Čutili so, da pade nekaj nejevolje in srda tudi nanje, ki so bili sicer neprostovoljne priče, a vendar priče, ko je bil cesarski sodnik ponižan in onečaščen.

Kar dobro se jim je zdelo, ko užaljeni ni pokazal nobene nejevolje več in končno vprašal in sam odgovoril:

»Ali veste, kdo mi je to naredil?«

»Hahaha! Vi nič ne veste!« je odvrnil, ko so mu imenovali predrznega tlačana, lončarja Krzniča.

»In še enkrat pravim: Nič ne veste! To mi je naredil tisti farški coprnik, tisti beneficijat od Nove Štifte. Saj ga poznate! Poglavar coprnikov v tej dolini! Hahaha! Nesramen žalitelj je in še večji strahopezljivec, ki nima poguma priti meni pred oči.«

Govoril je nalašč glasno, prepričan, da ga sliši beneficijat.

»Nesramnež! O, podležˇ!« so se zgražali prisedniki z Mordachsom vred. »Najbolj pravičnega sodnika tako žali! Naj ga pekel požre!«

Tisti, ki so molčali, so pa dvomili, ali je sodnik še pri zdravi pameti ali ne.

Samo hudodelka se ni zgražala, pa tudi ne opravičevala. Videla je, s kako silo so tirali od nje moža. Obšla jo je neskončna zapuščenost. Čut osamelosti jo

je popolnoma prevzel. Kako rada bi bila pomagala možu, oklenila se ga in ga pridržala ali pa bežala proč, proč od tega strašnega kraja.

»Gregor!« je jeknila za njim nepopisno koprneče in otožno, ko ji je izginil izpred oči.

Ob tem kriku so se spomnili hudodelke in da njena zadeva še ni končana.

Cesarski sodnik je namignil in gospodje asesorji so spoštljivo zavzeli prostore, kakor tudi Mordachs in pisar. Biriči so se postavili na svoja mesta, rabelj je stopil k tezalnici in gledalci so umolknili in napeli oči in ušesa. Tudi okno, v ozadju nad gledalci, ki je bilo sicer zapahnjeno, se je odprlo in pokazalo se je nekaj plemenitih obrazov, radovednih in željnih dogodkov, ki so bili napovedani za današnji dan.

Cesarski sodnik se je priklonil proti graščakovi loži in potem začel.

»Nadaljujmo! Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita zapisnik zadnjega dne.«

In ko je Ravnik glasno in razločno prečital vsa vprašanja in odgovore, ki jih je dala hudodelka, je povzel zopet sodnik:

»Tako! Gospodje asesorji! Slučaj, ki smo ga preiskovali in obravnavali, je pravzaprav razrešen. Krivda obtožene osebe, ki jo imamo pred seboj, je popolnoma dokazana in pojasnjena. Zločinka je strašni zločin priznala in nam pravzaprav ne preostaja drugega, kakor izreči obsodbo, kakršna je pisana za tak slučaj.«

In nagnili so se možje na desni in priklonili na levi, zakaj beseda cesarskega sodnika je bila jasna in pravična in tako prepričevalna, da je bil vsak dvom nemogoč, vsaka beseda odveč.

»Vendar!« je govoril cesarski sodnik s povzdignjenim glasom, da bi zadušil ječanje in jokanje zločinke, ki je ob splošnem molku postajalo čimdalje bolj vsiljivo. »Preden zaključimo, dajmo še obtoženki priliko, popraviti izjave, ki jih je podala v preiskavi, ali pa dopolniti, kolikor je treba, da bo nam vsem popolnoma jasno. Sedaj, ko je govorila z izpovednikom in prejela Najsvetejše, je hudič ne bo več motil in ji mešal pameti, da bo lahko s čistim srcem govorila. Tudi gospod javni zagovornik bo potem še laže prikrojil svoj zagovor, ako se mu bo zdelo vredno in potrebno. Tudi mislim, da ne bomo potrebovali več pomoči cesarskega rablja, zakaj obdolženka je že itak vse priznala, česar je bila osumljena. Ako bi se ji danes kaj zareklo in se ne bi hotela spomniti svojih izjav, vsi vemo, koliko ji smemo verjeti, in da si hudič, njen ljubi in zaupnik, na vse načine do konca prizadeva motiti jo. Samo služabnike prosim, ne, zaukazujem jim pod strogo osebno kaznijo, čuvati, da se ne bo kaj takega prigodilo, kar se je danes ob začetku. Pomisliti moramo, da to ni samo od sebe, da mož, ki je prostovoljno odkril zločin svoje žene, sedaj naenkrat kaže toliko zanimanje zanjo. Nikakor se ne motim, ako trdim, da tisti coprniški zločinec, ki ima, kakor je dokazano, največji vpliv na coprnice te do-

line, na tak način hoče zavirati tek razprave in iztrgati obtoženko, s katero ga morajo vezati posebne vezi, rokam pravične justice.«

Po tem uvodu, ko je ponovno iskal z očmi na vseh straneh, se je Lucija Krzničeva, kakor govori zapisnik, »vpričo gospodov in prisednikov poslednjič skrivno in javno izpraševala.«

Njena vest je bila čista. Zločinka in coprnica ni bila nikdar. Nikdar! Ovadena je bila in izdana. Vse je bilo izmišljeno in zlagano. Nepremišljene besede lastnega moža so jo spravile na tezalnico. Strašna sumnja se je zbudila v njenem srcu in jo pekla kot najhujši ogenj. Ne! Ne! Ne boš! Ta misel je podžigala njen odpor, da je neustrašeno zatrjevala svojo nedolžnost, da je takrat, ko so železne lisice mečkale njene prste in trle kosti in ko je visela pripeta na škripcu in imela obtežene noge, da so roke in noge stopile iz sklepov, še vedno zavračala obdolžitve in so njeni odgovori izzveneli: nedolžna sem. Pa njeni sodniki so bili tlačanski izvrševalci postave, katerih mišljenje je bilo prepojeno s čarovniško vražo. Strli so s pomočjo rablja njeno odpornost, neznosne bolečine so uničile njeno voljo, zatemnele njen razum, da je naposled priznala, kar so hoteli vedeti od nje.

In tako je bila Lucija Krzničeva pred ljudmi velika zločinka. Coprnica! Izvržek človeštva, ki naj se sežge, da ne bo za njo ne tiru ne sledu. To je bilo mnenje vseh pravičnih, ki so imeli v rokah oblast; zadržani so bili edinole od same postave, ki je pred-

pisavala red, kako se sme izvršiti obsodba, sicer bi bili planili po njej in jo vlekli na najbližjo grmado . . .

Dasi bi bili vsi radi, da bi prišla coprnica kar najhitreje v oblast svojemu hudiču, kateremu se je vdala že na svetu, so ji vendar dali še izpovednika; zakaj tako je bilo ukazano v postavi.

Po izpovedi je bila Lucijina duša mirna. Vedela je, kaj jo čaka, da je ni rešitve, da more upati le milostne sodbe pred Večnim. Iz njenega srca je bila pregnana tudi strašna sumnja, ki je razjedala njeno srce zadnje dni in ji mešala razum. S pretrtimi in razklenjenimi udi je mislila na otroke, na moža, kolikor je mogla, odtrgala misli od bolečin in trpljenja; sicer pa je mislila le na konec trpljenja: O, naj bi bilo že skoraj, skoraj končano!

»Jezus, usmili se me! Jezus, reši me! O, Gregor moj! Otročiči moji! O, Marija, pomagaj mi! Varuj jih! O, sveta patrona moja, sv. Lucija, prosi zame!«

Tako je klicala in zdihovala.

Sodnik jo je pa mučil z raznimi vprašanji, na katera je že odgovarjala prejšnje dni. Ali naj prekliče, kar je priznala na tezalnici? Ali ji bo kaj pomagalo? O, saj je vedela, da je vse zaman! Vse! Nobene rešitve ni!

Saj je vedela, da bi lagala, ako bi potrjevala podtikane ji zločine, zato se je kar odločno otresla vseh odgovorov:

»Kaj me izprašujete? Vse sem Vam povedala. Sicer sem pa nedolžna!«

In ko so prišla na vrsto vprašanja, ki so ji gnala rdečico sramu v obraz — seveda takrat ni bilo v dvorani radovednih poslušalcev, ki bi se preveč pohujšali, in celo gospoda v loži je sramežljivo priprla okno — ni odgovarjala. Molčala je. Samo enkrat je bila nekaj siknila, kar se pa splošno ni razumelo; le Šamut je potem okoli pravil, da je rekla: »Prašiči!« Pa naj bo kakorkoli: v zapisniku te besede ni in ako ni bilo res, naj se Šamut pred Bogom zagovarja za obrekovanje.

Končno je dobil besedo zastopnik deželne sodnije, gospod Mordachs, ki je v zagovoru poudarjal, da je bila zapeljana in kakor bi rad videl, da bi bila opravičena in bi dobili otroci nazaj mater in mož ženo, ne more priporočati oprostitve. To bi bil slab zgled mnogim, ki se le iz strahu ne vdajo grdim coprniškim pregreham in bi se potem izgovarjali, da so bili po taki oprostitvi zapeljani. Končno je priporočil gospodom prisednikom in krvavemu sodniku, naj bodo milostni in pravični v svoji sodbi.

»Bene dixisti!« se mu je priklonil gospod cesarski sodnik. »Zgodilo se bo po Vašem modrem nasvetu. — Kajne, gospodje asesorji, Vi ste tudi teh misli?!« se je obrnil sodnik k prisednikom in vstal. »Pojdimo v posvetovalnico, da vso zadevo natančno premislite in izrečete svoje mnenje: ali je zločinka kriva in se izreče sodba, kakor zahteva postava, ali je pa po vašem mnenju nedolžna in pojde, kamor bo hotela!«

In vstali so možje asesorji in šli za cesarskim sodnikom v posebno sobo.

Posvetovanje ni trajalo dolgo. Krivda zločinke je bila vendar očita vsakomur in tako pravičnim ljudem, kot so bili tedanji prisedniki, ni bilo treba dolgo premišljevati in se obotavljati, ali bi — ali ne bi. Ko je cesarski sodnik končno vprašal, ali je zločinka kriva ali nekriva, se je poklonilo dvanajst modrih glav in dvanajst pravičnih mož je izreklo soglasno: kriva je. Nobeden se ni hotel izpostaviti nevarnosti, da bi še njega osumili čarovništva.

»Obglavili jo bomo in sežgali kakor zasluži, da ne bo za njo ne tiru in ne sledu,« je dejal sodnik in odprl knjigo postav.

Velel je poklicati pisarja. Ko je bila sodba napisana, so se vrnili v dvorano, kjer so že nestrpno čakali na izid posvetovanj.

Vse je molčalo in napenjalo oči in ušesa. Iz lože so stegovali glave, kolikor so mogli. In ko je sodnik vstal, da izreče sodbo, so vstali tudi prisedniki in vsi drugi, zakaj nastopil je najslovesnejši trenutek vse razprave.

Cesarski sodnik je, opirajoč se z roko ob mizo, glasno in jasno utemeljil krivdo zločinke in nato počasi prečital obsodbo:

»Po božji in cesarski postavi je Lucija Krzničeva, ker je vse, kar se je dognalo po natančni preiskavi, ki je bila izvršena kakor zaukazuje red za krvavo sodbo, sama priznala, drugim v zgled obsojena. Pri-

znala je, da je kriva mnogih hudodelstev, kakor coprnije, s čimer je prelomila božje in cerkvene postave, da je poškodovala blago svojega bližnjega, zatajila je svojo katoliško vero in se celo hudiču zapisala, da je presveto Rešnje Telo zasramovala in druge pregrešne reči uganjala.

Pelje naj se na navadno morišče in s cesarskim mečem ob glavo dene. Njeno truplo naj se na grmado vrže in popolnoma sežge, da bo prah in pepel.«

Dano v ribniški graščini dne 11. maja 1701.

Janez Jurij Gottscheer l. r.
krvavi sodnik.

»Jezus! Usmili se me!« je zajavkala zločinka, ko je spoznala strašnost obsodbe, in njen život se je stresnil od obupnega joku.

Sicer se je bila že sprijaznila z mislijo, da gredo njene ure h koncu, vendar jo je pretresla zavest, da bo poleg drugih muk, ki jih je prestala, še obglavljena.

»Povejte mi, kaj sem vam storila!«

A nihče ni odgovoril na njen obupni vzklik, le sodnik je mignil rablju, rekoč:

»Jaz sem storil svojo dolžnost, sedaj delaj ti!«

Sodnik je videl, kako so mu v loži zadovoljno prikimali in tudi med ljudmi je zašumelo.

»Preteto! Saj sem dejal, da ne bo pravdanskega konca naredilo seme hudičevo!« se je oglasil čez vse Kovač in zažugal proti obsojenki. »Hudičevka, sedaj copraj! Dela si me ob kravo, sedaj boš pa ob glavo!«

Okrog njega so se zakrohotali.

Razleteli so se na vse strani in raznesli novico, da bo coprnica obglavljena in sežgana.

»Preteto, je prav tako!«

Gregor je zvedel pri Miklovih, kaj se bo zgodilo z njegovo ženo. Tja se je bil zatekel, ko so ga vrgli iz dvorane.

»Sto sreč, da si prišel ven,« mu je rekel Miklovc. »In Boga zahvali, da si še zdrav po tem, kar si jim dejal.«

»Ali misliš, da ni bilo prav? ‚Morilec' sem zavpil in rihtarja sem mislil. Ali ni prav tako?«

Miklovc pa ni nič odgovoril, samo za roke ga je prijel in stisnil, da je Gregor čutil, kako mu je Miklovc pritrjeval.

»Ali misliš, da je kaj pomagala moja beseda?«

»Boš kmalu videl, da si resnico razglašal,« je odgovoril Miklovc, ko se mu je sklonil k ušesu.

Potem so skoraj prišli prvi iz gradu, ki so povedali, da bo coprnica ob glavo.

Miklovc je sočutno pogledal Gregorja, ki je kar odrevenel ob tej novici. Tisto je vedel, da ne bo nič dobrega, a da bo tako, tega ni pričakoval. In ko se je ozrl v Miklovca, kakor bi ga prosil pomoči, mu je dejal le-ta:

»Tako vidiš, da si prav rekel!«

»Ne moreš mi pomagati!« je dejal Gregor, ko je bral z obraza, da ga pomiluje.

Nihče mu ni vedel svetovati in ne pomagati, ko je begal sem in tja in iskal pomoči.

»Vi mi pomagajte, gnadljivi gospod resprester! Vi me poznate, ki mojo ženo poznate, ko veste, da ni coprnica, pa bo ob glavo. Rešite jo!«

Pa tudi gospod resprester so bili brez moči.

»Molil bom zanjo in maše bral,« so dejali. »Pa to samo midva veva. Moli! Moli! Vsi molite zanjo, ki ste jo imeli radi, da bi bila srečna ob smrtni uri.«

»Amen! bi dejal, če bi bilo prav.«

»Amen! Amen!«

»Revež!« je vzdihnila glasno Polonka, ko ga je srečala in jo je milo pogledal, a ni mogel ničesar spregovoriti.

»Bog te potolaži!«

Petnajsto poglavje.

Klada in grmada.

Ribniška dolina se je pripravljala na slovesni dan, ko bo Krzničevka obglavljena in sežgana. Taki dogodki sicer niso bili nenavadni, vendar se niso vršili tako popolno, kakor se bo le-ta. Marsikakšna ženska, ki je bila coprnica, da se ji je kar z obraza bralo, je prišla na tezalnico, pa je je bilo prej konec, preden je bila sodba končana in so potlej »mrho« sežgali. Krzničevka je prestala vse muke, in še je vedno kljubovala in zatrjevala svojo nedolžnost. A njena krivda je bila kljub temu dokazana in stroga postava ni poznala nobene izjeme in cesarski sodnik jo je bil izročil rablju.

Cesarski rabelj — njegovega imena nisem našel nikjer zapisanega — je pripravljal klado in grmado.

Na »Starih njivah« se pravi dandanes tistemu kraju, kjer so nekdaj zločince spravljali na oni svet. Tam je rabelj s pomočnikom postavil klado trdno v zemljo, da se ni genila na nobeno stran, in nekoliko proč od nje je zložil grmado. Zbral je suh les, ki naglo zgori in ima moč. Mešal je suho jelovino s posuše-

nimi bukovimi poleni, na široko štiri korake in v četver in visoko skoraj do brade. Tako bo plamen objel truplo od vseh strani in ga hitreje končal.

In ondi pod mogočnim, širokovejnim hrastom, ki še dandanes sameva tamkaj, morda še mogočnejši in lepši kakor takrat, so pa postavili biriči oder za cesarskega sodnika in asesorje. Oder je bil v ozadju precej vzvišen, da bi se bolje videli oni, ki so sodili po postavi. Prostor pred odrom je bil prazen; v polkrogu pa so bile postavljene klopi. Bile so pripravljene za graščinske in druge imenitnike, ki bodo pri obglavljenju poviševali s svojo navzočnostjo dogodek in ga uživali.

»Hahaha!«

Takrat namreč gosposki svet ni bil nič kaj mehkužen in gospe in gospodične niso omedlevale, četudi se je prelivala človeška kri, zlasti še coprniška.

A preprosti ljudje, ki so jim crkale krave in prašiči, jim delale škodo povodnji in toča, so si zadovoljno prikimavali, češ:

»Poslej bo mir. Le-te ne bo, druge se pa ne bodo upale. Prav je!«

Nesrečna žrtev je pa v ječi čakala konca. Obiskal jo je samo izpovednik; tudi moža so pustili k njej, a drugih niso pustili, zakaj coprnici celo sedaj niso mogli zaupati, da bi se ne sporazumela s svojimi somišljeniki in jim naročila še Bog ve kaj.

Z možem je govorila največ o otrocih.

»Reci jim, da nisem bila coprnica nikdar, nikdar! Niso coprniški otroci, niso! O, ne, ne! Pošteno mater so imeli!«

In ko se je zopet umirila, da je mogla govoriti, ga je vprašala: »Gregor! Ali me imaš še kaj rad?«

»Tako kakor zmerom. O, rad! Rad! Kako bi te rad rešil! O, prekleti ljudje, ki so te sem vrgli. Podavil jih bom in še sebe končal.«

»Oh, ne, ne! Meni ne moreš nič pomagati. Veš, Gregor, otroci ne smejo ostati sami. Ako mene ne bodo več imeli, naj imajo vsaj tebe. Razumeš!«

»Oh, ko bi jih ne bilo!«

»Veš, Gregor, še nekaj! Še to te prosim,« je nadaljevala z izpremenjenim glasom, »tiste ženske — tiste s Pristave — nikar ne jemlji! Samo to te prosim!«

Gregorja so neprijetno dirnile te besede, zakaj jasno mu je bilo, da mu še sedaj ne zaupa. Neka nejevolja in grenkoba ga je obšla.

»Nikoli nisi verjela, kako te imam rad,« ji je dejal z očitajočim glasom. »Vsaj sedaj mi verjemi!«

Ločila sta se in obema je bilo težko, ker je bilo zopet prišlo vmes tisto neizrekljivo in je skalilo svečane trenutke resnega slovesa.

Ko je bila Lucija sama, je bridko jokala in obžalovala, da je dala izraza zoprnim mislim.

Ko je bilo vse pripravljeno, je bila napovedana izvršitev obsodbe. Bilo je vprav na »črvivi petek«, dne 18. maja. Takoj zjutraj so že vreli ljudje od vseh

strani na morišče. Bili so Dólenjci in Górenjci, izpod Nove Štifte in od Slemen in iz trga je prišlo tudi vse, kar je rado gledalo izredne stvari. Več je bilo moških kakor žensk, ki so bile ostrašene. Seveda so bili tudi ljudje, ki niso marali zreti grozovitosti in so »med možmi« obsojali vse to, a niso smeli dati glasno izraza svojim občutkom in prepričanju in so rajši ostali doma. Grajska gospoda, ribniška, rtneška in z Brega, je prihajala na konjih. In tako je bilo okrog morišča kmalu živo in živahno. Na rovaš coprnice so delali dovtipe, da se je razlegal smeh.

Tedaj pa jekne skozi zrak presunljivi glas grajskega zvončka: bimbim, bimbim, bimbim, ki je pel zločinki na zadnji poti.

»Na, sedaj so jo pa le vzdignili. Vendar enkrat!«

Tako so si namigavali in se prerivali za boljša mesta. Vsak bi bil rad najbolj spredaj, da bi videl na grmado in na klado, na gospodo, ki je sedela na klopeh, in na cesarskega sodnika z njegovim spremstvom. Tudi rabeljna bi si bil vsak rad od blizu ogledal.

Tedaj so pa že prihajali v sprevodu od trga pogrebci coprnice. Na čelu so korakali možje od sodišča, cesarski krvavi sodnik sredi asesorjev, oblečen v stanovski habit. Potem je korakal črnoobločen cesarski rabelj s svojim pomočnikom in nato sta peljala konja coprnico, ki je napol ležala in napol sedela na vozu. Poleg nje je sedel grajski duhovnik, ki jo je bil izpovedal in jo sedaj bodril na zadnji poti. Ob vozu na obeh straneh sta šla dva biriča za varstvo.

In za vozom je šel Gregor sam. Takoj za njim je pa pritiskalo krdelo žensk pod vodstvom Petrove Polonke. Okrog vratu so imele čez nedrija črne rute in nekatere celo črne predpasnike v znamenje žalovanja. Glasno so molile žalostni rožni venec. Za njimi so pritiskali radovedneži obojega spola, mladi in stari. Glasna molitev je zadrževala polzke dovtipe, hohotanje in gola sirovost si ni prav upala na dan vpričo molitve.

»Še nikoli ni nihče molil, ko so coprnico na grmado vlekli,« je menil nekdo polglasno in nejevoljno.

»Kdo si je to izmislil?« je pristavil drugi.

»Že te pretete babe, saj jih vidiš,« je dejal tretji. Te vražjevke niso nikoli ugnane. Moli in moli! Nikdar nimajo zadosti!«

Ženske so pa še bolj glasno povzdignile, da so zadušile godrnjanje.

Polonka jih je bila spravila skupaj, kakor so ji bili navdihnili gnadljivi gospod resprester, ko so rekli: »Molite zanjo, drugega koristnega ne morete ničesar storiti.«

In ko je še vprašala, ako bi se spodobilo, da bi pristopila ona in še kôva k angelski mizi z namenom pomagati nesrečnici, so ji še rekli: »Tvoja misel je božja!«

Polonka, prepričana o nedolžnosti Krzničevke, je spravila vse svoje prijateljice na noge, da so zadnje dni prejemale sv. obhajilo in ga darovale za obsojenko. In tisti petek so šle naravnost od angelske mize

iz cerkve pred grajska vrata, da so spremile z molitvijo nesrečnico na morišče.

»Bodi ji milostljiv in reši jo, o Gospod!«

Ko so tako vzdihovale, so molile še bolj goreče, da bi odgnale hudobnega duha, ki bi jo lahko na zadnjo uro zmotil.

O, vedele so, kako dobro de človeku, ako vidi in čuti ob uri stiske, da ni sam, in kako je močnejši v lipu, ko po njem steza obup svoje ledene roke. Polonka je čutila, kako se bo dobro zdelo Gregorju, ko bo videl, da ni osamljen v žalovanju. Kar nehote je mislila nanj in v duhu je ponavljala: »Revež, o revež, ubogi!«

Množica se je spoštljivo razmeknila, ko je prišel sprevod tja. Eni so z velikim spoštovanjem zrli cesarskega krvavega sodnika, ki je samozavestno prihajal sredi asesorjev, drugi so ogledovali črnega rablja, a drugi so se zopet ozirali za coprnico.

»Kaj pa je treba gospoda,« je vzkliknil nejevoljno Kovač, ko je uzrl duhovnika poleg zločinke. »Kaj ji morejo kaj pomagati? Kar se je kdaj hudiču zapisalo, tega noben ‚gospod' ne iztrga iz njegovih krempljev.«

»Lej! Lej! Ženske pa molijo!« je kazal drugi.

»Kdo jih je najel?«

»Je prav tako, kakor bi bil kakšen pošten pogreb z gospodom in roženkrancem!« je godrnjal tretji.

»Samo žegnane vode še manjka!« je dostavil nekdo.

»O, te ji bo pa že tistile črni dal!« je pokazal nekdo na rablja in pristavil sirov dovtip, ki je povzročil razbrzdano smejanje.

Medtem je cesarski sodnik pozdravil povabljeno gospodo na desni in levi in stopil na vzvišeni oder pod hrastom, ki je bil pripravljen zanj in za njegove svetovalce. Raz oder se je lepo videlo na vse strani. Pred seboj je videl trg, gradove in vasi in cerkvice nad njimi, vse v mladem prazničnem zelenju in cvetju. Od leve mu je silila v oči visoka bela kupola Marijinega svetišča pri Novi Štifti, ki je pa v njem zbudila grenke občutke. Domislila ga je odsotnega beneficijata. Vse drugače bi bil užival današnji dan in se čutil popolnega zmagalca, ako bi bil imel tudi njega, poglavarja čarovništva. O, zanj bi bil pripravil vse drugačne muke kakor jih je pretrpela ta coprnica, ki je samo kup revščine, podpihovane od njega. Tega bi pritisnil! In v njegovem srcu je iznova vstala želja, dobiti ga v roke. Pobožen vzdih je prišel iz njegovih prsi, naj bi ga sreča vendar dala v roke pravici. In on sam naj bi ga dobil. O, potem bi tem ljudem že pokazal eksempel za vse večne čase in pregnal v tej dolini vsako najmanjšo misel na coprnije in sam bi ž njim, čarovnikom v duhovskem talarju, zapečatil vse svoje delo, ki ga je opravil kot cesarski sodnik v deželi Kranjski.

Neka čemernost se ga je polotila, ko je videl, da ni tako, kakor je mislil in želel.

Tedaj je javil rabelj: »Mi smo pripravljeni!«

Sodnik, ki je pač gledal, a ni videl, kaj se je godilo okrog njega, se je zavedel in zagledal zločinko poleg klade in duhovnika pri njej; tedaj je rekel:

»Dobro! Torej končajmo!«

Vstal je in pisar je postavil predenj mizico in položil nanjo akte. Razprostrl je obsodbo. Rdeči pečat je dokazoval, kako važna je ta listina. Vse je utihnilo ob pričakovanju, samo ženske, ki so se gnetle kar najbliže nesrečnice, so bile še vedno zatopljene v glasno molitev in se niso zmenile za nobeno drugo reč, zakaj Polonka je priganjala:

»Le dajmo! Le dajmo! Stanovitna molitev oblake predere!«

Šele, ko so začeli vpiti: »Ženske, tiho!« — so umolknile.

Jurij Gottscheer je bil izmed tistih, ki radi sami sebe poslušajo, zato mu ni bilo zadosti, da bi prebral samo obsodbo, temveč je porabil priliko, da je govoril dolgo pridigo zoper coprnice. Slikal je njihovo zlobo, pregrešnost njihovega dejanja in opravičeval krute kazni, ki zadenejo tiste, ki pridejo v roke pravici. Povedal je, da je zločinka spokorjenka, ki je spoznala svoja zlodejstva in jih obžalovala, in jo je zato zadela najmilejša kazen.

Nato je vzel v roke listino in počasno in glasno prebral obsodbo.

Ko je končal, je rekel:

»Moje delo je končano. Sedaj naj rabelj vrši svoj posel, kakor je predpisano. Mi bomo pa nadzorovali

in čakali do konca, da se izvrši vse, kakor veleva postava!«

Tedaj se je pa duhovnik sklonil k nesrečnici, naredil nad njo križ in ji narahlo pritisnil na usta razpelo. In ženske so zopet povzdignile svoj glas v molitvi.

»Nobena bridka martra ji več ne pomaga! Kar je hudičevo, je hudičevo!« je rekel nekdo.

Ko sta jo prijela rablja, niso pustili nikogar več k njej. Tudi Gregorja so pehnili proč in mu ni nič pomagalo, ko je zatrjeval:

»Saj je moja žena.«

Vsi so zrli rablja in njegovo žrtev, ki je bila voljna in onemogla v rabljevih pesteh. Vzdihovala je samo:

»Jezus, usmili se me! Jezus, reši me!«

Le kadar je postala bolečina pod trdimi rabljevimi rokami prevelika, je bolestno jeknila.

»Pustite jo! Nikar je ne mučite!« je vzklikal Gregor, kateremu je šel bolestni krik žene kakor nož skozi srce. Tudi milosrčne ženske so se zgražale in podvojile molitev, da bi ne slišale glasov bolečin.

Pri radovedni množici pa ni bilo sočutja. Krohotali so se, ko je Lucija stokala od bolečin, in ravnanje rabljevo se jim je zdelo še vse premilo in preobzirno.

»Z vilami bi jo prijemal, ne pa z rokami!« se je oglasil oni, ki je že prej nekaj godrnjal.

»Nobene pravice ni več! Coprnica je, pa ji tako prizanašajo. S kleščami jo primi!« je vpil drugi.

Takoj je povzel Kovač:

»O, meni naj bi jo dali v roke! Živo bi pekel. Prav počasi bi jo, od vseh strani, odspred in odzadaj, da bi me pomnila, hudičevka!«

»O, jo bo že ta rogati obračal!« je menil drugi.

In še več takega godrnjanja je bilo.

Utihnili so, ko so jo rablji pripravljali h kladi. Ker se ni mogla držati na nogah in si tudi z rokami ni mogla kaj prida pomagati, je imel rabelj s hlapcem precej dela, da jo je posadil tako, kot mu je bilo prav. In da se je usmrtitev vršila po predpisih, ji je na hrbtu zvezal roke. Potem ji je odrezal kite, ki jih je hlapec nesel na grmado.

»O, kako jih je škoda!« se je slišalo iz gosposke klopi.

Tako je bil vrat razgaljen. Zavezala sta ji oči in naravnala glavo na klado.

Duhovnik je bral iz knjige, ženske so z ginjenim glasom molile litanije za umirajoče in se niso dale ustaviti, ko so vpili nanje, da naj nehajo, ko je itak vse zastonj.

Gregor je bil ves moker od težav in ni vedel, kaj bi počel. Prestopal je sem in tja. Sedaj je molil z ženskami, nato je zopet samo ječal. Pogledoval je tja na klado, a takoj se ozrl proč, šel z rokami v lase in ječal:

»Jej! Jej! Jej!«

Rabelj si je nataknil črno krinko na obraz, na rokah je imel črne rokavice in tako je bil ves zakrit, da ga ne bi mogla obrizgati zločinkina kri, ko bo vršil službo. Hlapec je vrgel čez nesrečnico pas in jo hitro in spretno privezal h kladi, da bi se ne mogla izmekniti.

Radovedneži so zvesto spremljali kretnje rabljeve, ki je segel po nožnici s cesarskim mečem, potegnil meč in podal nožnico hlapcu.

Med ženskami so se slišali vzkliki groze in Gregor je bridko zastokal, ko se je zalesketal meč na solncu.

Rabelj je potipal ostrino meča, kakor bi se hotel prepričati, ako bo rezal, stopil na desno vštric klade, stegnil roke, da so široki rokavi zdrknili na rame, in nato vzdignil meč.

»Ne! Ne! Ne!« je jeknil tisti hip Gregor in nehote stopil naprej, a biriči so ga ustavili.

Zamižal je, ko je videl meč padati. Ženske so vrisnile od groze in zajokale, tako da ni bilo slišati udarca.

Ko je Gregor zopet pogledal, je videl ženino glavo na tleh poleg klade, a na odsekanem mestu je iz života še brizgala kri, ki jo je gnalo še živo srce. Rabelj se je z okrvavljenim mečem priklonil sodniku ter rekel: »Končano je!«

Sodnik mu je prikimal v priznanje in na sedežih plemenite gospode se je razlegnilo ploskanje z rokami.

Hlapec je pobral glavo za lase in jo položil na klado.

»Ta pa zna! Z nobeno cimarako bi je tako ne odbil,« se je slišalo izmed radovedneževˇ, od katerih mnogi niso trenili z očesom, ko je odletela glava od trupla.

Gregor si je zakril z rokami obraz in zajokal kakor zajoče moški v trenutku največje žalosti z vsem telesom ter z glasom, polnim obupanja, zaklical:

»Jezus! Jezus! Kaj ste naredili z mojo ženo!«

»Lucija!« je zavpil, kakor bi jo hotel priklicati z onega sveta, in strmel v glavo, ki je z odprtimi očmi ležala na kladi. Zdelo se mu je, da mu nekaj očita, še sedaj, ko ni več življenja v njej.

Stisnil je desnico in s pestjo zagrozil krvavemu rihtarju.

»Nedolžna je bila, pa si jo umoril, Morilec, prekleti! Naj vas vzame hudič vse od kraja, ki ste spravili mojo ženo v smrt!«

Udaril se je po čelu, vikal od žalosti in togote, grozil se in nato je, kakor bi bil ob pamet, skočil med ljudi, ki so se bliskoma razmeknili, in zbežal proč kar navprek po Brezju. Vsi so se ozrli za njim in gledali, kako je krilil s pestmi po zraku. Slišali so grožnje in kletve in obupno klicanje: »Lucija! Lucija! Lucija! Lucija!«

»Zaradi ene ženske bi pa že tako ne počel,« je rekel nekdo. »Bo pa drugo dobil!«

Toda med ženskami je zašumelo: »Ob pamet mu gre! O, nesrečni človek!«

Polonka, ki je šla z očmi za njim in ki se ji je smilil bolj kot drugim, je dejala:

»Molimo še zanj, molimo, da ne bo kaj hudega!«

In ženske, ki so prej molile za Lucijo, so sedaj pošiljale goreče molitve za njenega moža in v duhu klicale:

»O, reši in varuj ga vseh slabih misli, o Gospod!«

Šestnajsto poglavje.

Osveta moža.

Tedaj je »lepa Kočevarica« sedela doma. Gostov ni imela nobenih in tako je bila sama s svojimi mislimi in željami. Niti dekle je niso motile, zakaj samo ena je bila doma, ki je imela opravilo pri živini. Druga je bila šla tja, kamor so vreli ljudje iz vasi, gledat, kako bodo sežgali coprnico.

Tudi njo so klicali in jo vabili, da bi šla gledat, pa ni bila kar nič radovedna in se je izgovarjala, da mora ostati doma, ker ne more kar tako pustiti hiše in krčme.

Sama je bila, pa vendar ne sama, zakaj v gosteh je imela Gregorja in njegovo ženo bolj kakor si je je želela. In naj se je še tako presedala od mize do mize ter hodila iz ene sobe v drugo, Lucija ji je bila vedno pred očmi in njen mož Gregor in tisti Martinek.

»O, vražja nesnaga! Kaj mi je vedno pred očmi, ta krota žejna, ta trap!«

Pa se kar ni mogla otresti misli nanj. Ako ga je pa za trenutek potisnila iz spomina, je pa videla Krzničevko obglavljeno in gorečo grmado in neki

glas je vpil iz nje: »Lej, ti si jo pogubila! Ti!« — Kako se je otresala teh očitkov in si prizadevala zadušiti tisti glas, ki ji ni dal miru, ki ji je klical v spomin sedaj Martinka, sedaj Krzničevko. S silo je vzela v misel Gregorja in motrila njegovo podobo. Kar živega je videla pred seboj, da bi ne gledala drugih, tako zoprnih slik, ki so se po sili vračale in vračale.

Zamislila si je Gregorja pred ožago, ko bo vasovala pri njem, in potem bo prišel oteščat se k njej in postregla mu bo z vinom in kruhom in ljubeznivo besedo. O, to bodo veseli trenutki, ki jih bo užival Gregor brez skrbi, svoboden.

»Sedaj je prost!«

A takoj, ko se ji je zablisnila ta osrečujoča jo misel, je videla tudi žensko truplo brez glave, z okrvavljenimi prsi. Martinek je metal pred njo tiste srebrne groše in vpil, da jih ne mara, da se jih drži kri, da naj jih sama spravi.

Mučno ji je postajalo in groza jo je obdajala. Najrajši bi bila zbežala, pa ni vedela kam, zakaj povsod so šle za njo neprijetne misli in zoprne podobe.

Segla je po vinu in ga pila v debelih požirkih, kakor bi hotela splakniti in potopiti vse tisto, ki ji je bilo tako neprijetno in grozno.

Ozirala se je, kje bi dobila kakega človeka, da bi ga povabila k sebi. Pogovarjala bi se z njim in bi si odganjala tiste nevšečne misli in strašne podobe.

Z eno roko si je podpirala glavo, z drugo pa segala po nožu, ki je ležal na mizi pri kruhu. Drobila je ž njim drobtine, ali pa delala pise po mizi. Tedaj je šinila mimo okna senca. Začutila je moško hojo pred hišo in potem v veži in nato so se naglo odprla vrata. Uzrla je njega, ki ga je imela v mislih, pa ga ni pričakovala; sedaj pa je kar planil v hišo.

Skočila je izza mize in nenaden krik se ji je izvil, ki je izražal veselje in prestrašenost.

»Ti! Ti si prišel sem? Ti? . . . Pa zares?«

On pa ni odgovoril ničesar. Ves upehan je sopel in se bolj zgrudil kakor usedel na stol.

Komolce je naslonil na mizo, nagnil glavo med roke, da se je skoraj mize dotikala, in jokal, jokal tako kakor Rajhovka še ni slišala jokati nikogar. In njegov jok je šel tudi njej do srca. Pa se ji ni samo smilil, o kako bi bila srečna, ko bi imela samo ta občutek, ne, ne — vse nekaj drugega je bilo. Očitki so presunjali njeno srce, tisti grozni očitki, ki so jo bodli in pekli kakor goreče železo.

»Lej! Ti! Ti si to naredila!«

O, kako neizrekljivo prisrčno je obupan klical ime svoje žene. Potem je pomiloval otroke z najslajšimi izrazi ljubezni, katerim mati ne bo več rezala kruha, in hišo, ki bo poslej brez gospodinje — prazna.

Ko se je tako nabral nejevolje, ga je obšel srd in togota, da je planil kvišku, žugal s stisnjenimi pestmi in grozil njim, ki so spravili ženo na klado, z naj-

ostrejšimi izrazi maščevanja. Zaklinjal se je pri Bogu in satanu, da jim ne odpusti nikdar, nikdar. Glavo za glavo!

Strašen je bil, ko je tako grozeče razjarjen divjal gori in doli po hiši in sipal kletve, dokler se ni zopet zgrudil na klop in bridko zajokal.

Strašen se je zdel Krznič Rajhovki v teh trenutkih. Kakor si ga je sicer želela, sedaj bi bila rada daleč proč od njega. Bala se ga je. Njegove divje grožnje so ji prizadejale mučne občutke. Nič ni vedela, kaj bi mu rekla, da bi ga umirila.

Ko je zopet sedel in jokal, je pristopila k njemu, ga prijela za roko in rekla:

»Krznič, umiri se! Truden si! Pij požirek vina; dobro ti bo storilo.«

Natočila mu je vina in mu ga dala. In res ga je izpil v dušku, zakaj izmučen je bil.

»Vode mi daj, vode, ki hladi,« je dejal.

»Žejen si! Prinesla ti bom vode; potem bom pa pripravila kuhanega vina, ki človeka pozdravi in mu vdahne dobre misli.«

In tudi vodo je pil hlastno, kakor bi hotel pogasiti nevidni ogenj, ki je palil v njem.

»Bog ti povrni! Pa onim hudičem tudi!« je bruhnilo iz njega in je zopet vse preklel, ki so bili krivi njegove nesreče. A potem je zopet jokal in tarnal.

»Lepa Kočevarica«, ki je izprva z grozo poslušala njegova preklinjevanja in grožnje, ki je z neumirno vestjo bila priča njegove globoke žalosti, je postala

pogumnejša. Vrnile so se tiste misli in želje, ki jih je gojila tolikrat.

»Krznič! Krznič! Krznič!«

Sedaj je bil pri njej in z nobeno vezjo ni bil priklenjen drugam. Obšle so jo zopet tiste nasladne misli, ki so jo prepajale vselej, kadar je zrla s poželjivimi očmi Gregorja. Tudi danes ji je bil všeč brhki mož in njena spačena duša je vriskala od veselja, ko je plavala pred njenimi očmi resnica:

»Prost je! Prost!«

In takoj je tudi dozorel sklep v njenem srcu.

»Moj bo! Sedaj mi ne izbegne!«

Te misli so potlačile vse tiste neprijetne očitke, ki so jo mučili prej, in zagrnile krvave slike, ki jih je gledala v duhu in ki so ji prizadejale toliko groze.

»Coprnica je bila! Obsojena je bila!«

Kako se ji je prilegel srečni domislek!

»Jaz je nisem sodila!«

Pogum se ji je vračal. V njenih očeh je žarel ogenj strasti in po vsem životu je zaigralo razuzdano veselje. Na vse drugo je pozabila in vse misli je obrnila nanj.

Ko je naročila dekli, naj pripravi kuhano vino, ki da dobre misli in zdravje, se je usela h Gregorju. Ker le ni nehal žalovati in groziti, je položila roko nanj, kakor takrat, in rekla:

»Krznič! Umiri se! Dovolj je solz in grożenj! Kar je, je!«

Dvignil je glavo, jo začuden pogledal in jo zavrnil nekam pomilovalno:

»Ti že lahko tako praviš! Ti nisi ob nič! Ampak jaz, jaz!«

Domisel izgubljenega je še pomnožila njegovo burno žalovanje.

»Bodi pameten! Nehaj! Jokanje ti nič ne pomaga!« mu je prigovarjala ženska in pasla oči na njem.

»O, ko bi ti vedela! Strašno! In moja žena je bila! Moja žena, pa so jo!«

»Tvoja žena je bila! Sedaj pa ni več!« ga je prestregla in ga prijela zaupno za ramo.

»Nikoli je ne pozabim! in umorili so jo! Ti ne veš! Najprvo so ji polomili vse ude, da ni mogla hoditi. Potem so jo pa vlekli na morišče in izročili rablju. Mojo ženo! Mater mojih otrok je rabelj zvezal. Oči ji je zavezal. In potem! O pravični Bog, Ti veš, da je bila nedolžna! — Nikdar ne pozabim, kar sem videl. Glava je odletela v kraj in kri, živa kri moje žene je vrela iz rane. O strašno! Mrtva glava me je gledala, gledala presunljivo, kakor bi hotela očitati, da sem jaz kriv. Jaz! O strašno! Bežal sem, ker nisem mogel prenašati njenega pogleda. Naj mi vrag da tistega v roke, ki je mojo ženo izdal, pa bo videl! Pripravim mu martre, kakršnih še pekel izmisliti ne more, hujše kakor jih je trpela moja žena!«

Gledala ga je, ko je žaloval in grozil, ko je kazal globoko ljubezen do svoje žene in sovraštvo do tistih,

ki so povzročili njeno smrt. Sicer se je še vedno oglašal v njej glas vesti: »Lej, ti si mu to napravila! Ti si vzrok njegove žalosti!« Ali močna je bila dovolj, da je premagala zoprni glas in se vdala drugim občutkom, ko ga je videla pred seboj obupno žalujočega in grozečega s stisnjenimi pestmi, tresočega se po vsem životu. Znoj mu je kapal s čela.

Močan se ji je zdel in lep, četudi strašan, in njena želja, imeti ga, je postala večja.

»Krznič! Umiri se!« je dejala ponovno z najmehkejšim glasom in ga prijela za roke ter ga potegnila h klopi. »Sedi, da se ti kri umiri! Pomeniva se kaj drugega, da pozabiš, kar si videl.«

»Pozabim naj? Kako morem!« je viknil obupno. »In sežgali jo bodo. O, mojo ženo bodo sežgali! Nobenega groba ne bo imela, na katerem bi se zjokal in bi molili njeni in moji otroci. O, niti žegnane zemlje ji ne privoščijo! Zveri so! Zveri, pa ne ljudje!«

Ves je bil zopet v ognju.

»In ko bi jaz dobil tistega človeka,« je hropel dalje, »tistega, ki je mojo ženo izročil biričem, tistega Bolhača, tisto peklensko seme, ki je neslo ničeve besede v grad, da so mojo ženo prijeli — zadavil bi ga in raztrgal! O, to bi ga trl! Redila ga je in šivala, pa jo je izdal.«

»No, Krznič, saj je bila itak prestara zate!« je dejala nesramnica. »Nikar ne lamentaj! Pa usedi se in pomiri se! Pomenila se bova kaj, midva, stara prijatelja!«

In prijela ga je zaupljivo in ga vedla h klopi, da je sedel.

»Tako, viš! Sedi, da te bo minila jeza. Pa z roko si potegni čez čelo in oči, da ti bo izginilo izpred oči tisto, ki te je tako prijelo. Tako!«

Za roke ga je prijela in mu jih položila na oči. Potem je pa tudi ona sela k njemu:

»Vidiš, da ti je odleglo. Vse bo prešlo. In pozabil jo boš kakor grdo misel. Hahaha!«

Primeknila bi se bila rada k njemu, a on se je je otresel.

»Nikdar je ne pozabim. O, ne, ne! Ne morem je pozabiti. Ne morem. Nič mi ni odleglo, prav nič. Takrat mi bo odleglo, ko ga dobim v roke in ga strem kot glisto. Razumeš?«

Pomolil ji je pod nos stisnjeno pest.

»Še rihtarja bi in vse tiste, ki so bili zraven. Vse! vse!«

Ona mu je pa rekla:

»Pusti jih! Jaz ti bom nekaj povedala.«

Pritisnila se je prijateljsko k njemu in mu s prsti božala lase ob zatilniku. Toda beseda ji ni hotela gladko iz ust.

»Veš, rada te imam. Prijatelja sva bila in poslej bova še bolj, ko ni več Lucije. Kajne? O, povedala bi ti, precej bi ti povedala, kaj sem vse naredila iz hrepenenja po tebi.«

Gregor jo je vprašajoče in mirno gledal.

»Kar povej!« jo je poprosil.

Tedaj se je Kočevarica opogumila in v silni sli nadaljevala:

»Veš, Gregor, moj ljubi, jaz sem poslala Martinka v grad — iz ljubezni do tebe, da te rešim coprnice . . .«

Hipoma se je stresel in hitel:

»Kaj si rekla?«

Zapičil je vanjo oči.

»Beži! Beži! Kaj me tako gledaš!«

Prisiljen smeh je igral v njenih besedah. Nič ni slutila, kakšen učinek je pravzaprav napravilo njeno priznanje; zato je še predrzno dodala:

»Sedaj si moj! Coprnice ni več, hahaha!«

In zopet se mu je skušala prilizniti.

Takrat je pa nesrečni mož že stegnil krepke roke, jo zgrabil za vrat ter sikal:

»Tako, ti si tista? Ti! Ti si mi to naredila! Ti si me dela ob ženo! Ti!«

Prestrašena se mu je postavila v bran ter obupno kriknila na pomaganje. A že je njegova pest zadrgnila njeno grlo in zadušila klicanje. Slišalo se je samo golčanje in hropenje, ropotanje pohištva, ob katero sta se zadevala, vmes so se pa razlegale grozne kletve Gregorjeve. Divje je sikal in davil njo, ki je bila povzročiteljica vsega gorja, ki ga je doživel in ki je pogubilo njegovo ženo.

»Ti si tisti satan! Prekleta stotisočkrat!«

Dekla, ki je prihitela na pomoč in se potegnila za gospodinjo, jo je zaman poskušala rešiti. Otresel

se je je kakor popadljivega ščeneta, da je bridko zastokala, ko je priletela na vogal klopi ob peči.

In kakor bi se bal, da bi se mu ženska utegnila izmuzniti, jo je poprijel in davil s slastjo in zadoščenjem, ko je vračal muke, ki jih je trpela njegova žena. Samo še ena želja ga je navdajala: maščevati se do skrajnosti.

Tedaj je zagledal krušni nož na mizi in kakor blisk ga je obšla divja misel. Segel je z desnico po nožu in ga v tistem hipu porinil ženski v prsi.

»Na! Tu imaš! Na!«

»Lepa Kočevarica« je bolestno zajeknila in si pritisnila roke na prsi, prebodene in okrvavljene. Planila je kvišku, a se takoj zgrudila; kri ji je brizgala iz rane.

»Sedaj je pa dobro! Hahaha! Brez rablja in rihtarja! Hahaha!«

»Smejal se je, ko jo je zaklal!« je pripovedovala dekla. »Na ves glas se je smejal.«

Bila je priča groznega prizora, ki se je bliskoma izvršil vpričo nje, ne da bi vedela, zakaj in kako, ne da bi bila mogla le poskusiti preprečiti dejanje. Neznanski strah jo je obšel, da je pobegnila v največji naglici iz hiše, da se reši in prikliče ljudi.

Pa tudi Gregor je bežal iz hiše, obrizgan od krvi in z okrvavljenim nožem v roki.

»Hahaha!«

Ko je videl, da so Kočevaričine oči osteklele, da so ji roke brezčutno zdrknile ob životu in da je

ugasnilo v njej sleherno življenje, ga je obšel zadovoljiv občutek.

»Hahaha! Ti imaš dovolj!«

Krohotaje, pa tudi grozeč je begal s Pristave.

Ko so privreli ljudje skupaj, so našli »lepo Kočevarico« v luži krvi. Zgražali so se in vzklikali od groze in začudenja, spogledovali so se vsevprek in spraševali, kdo je to naredil in zakaj, a zvedeli niso drugega kakor:

»Krznič jo je! Krznič!«

Tako je pripovedovala dekla, več pa ni vedela.

»Le zakaj?«

Pa nihče ni znal razvozlati strašne uganke.

Sedemnajsto poglavje.

Polonka — močna žena.

Grmada na morišču je dogorela. Hlapec je brskal s kolom po žerjavici in poravnaval goreče ogorke na kupček, da pogore popolnoma, da niti najmanjši košček coprniške kosti ne ostane; zakaj coprnico je bilo treba spremeniti v prah in pepel, s katerim se bodo igrali vetrovi.

Pač je bil obred dolgotrajen, vendar so vztrajali možje »od rihte« in radovedneži. Le malo jih je odšlo, med njimi kaplan takoj, ko je z obsojenko izmolil molitve za umirajoče.

Polonka je s svojim pobožnim krdelom molila, dokler je bilo na grmadi kaj videti.

»Za izveličanje njene duše,« je ponavljala pogostokrat. Molila je prav iskreno, vendar so njene misli uhajale drugam. Mislila je na gospoda beneficijata.

»Da so le ubogali!«

Takoj se ji je nekaj na smeh napravilo, ko se je dobrodušni Šamut pokazal njenim dušnim očem, in potem se je ozrla za njim, ki je bil med biriči.

»Pomagal mi je! O, dobra duša, četudi biriška!«

Največ pa je mislila na Gregorja, na moža nesrečnice in očeta njenih otrok. O, kako se ji je smilil!

»O, nesrečni človek. Kaj bo počel? Kam je šel?«

Domislila se je onega blaženega pričakovanja, da jo popelje pred oltar, a potem so prišli trenutki, polni grenkobe, ko se ji je izneveril in je obrnil svoje srce k drugi. O, kako bridko ji je bilo takrat! Zapuščena! Osamljena! On se je veselil ob drugi, a ona se je borila, da je potlačila sovraštvo in zaničevanje, ki je vstajalo v njenem srcu do njega. Tolažnica žalostnih ji je pomagala, da mu je odpustila in tudi nje ni sovražila, ki ga ji je odjedla.

Ustrašila se je misli, ki se je v tistem hipu zablisnila v njeni glavi, češ: »Odjedla ti ga je bila! Lej! Sedaj pa ima! Na grmado je prišla!«

Z vso silo je potlačila škodoželjnost, ki jo je hotela prevzeti.

»Usmili se je! Usmili se je, o Križani!« je vzdihnila iz globočine, ko je premagala skušnjavo. »Dovolj je pokore. Dovolj sta trpela oba. Usmili se jih!«

V duhu je gledala Gregorja od trenutka, ko ji je zbudil nagnjenje, do danes, ko je zbežal od grmade, prevzet od groze in žalosti. Kolikrat so se njene misli zbirale okoli njega tudi še potem, ko bi bilo bolje, da bi se ne bile. Kolikrat je spoznala, da vidi Gregorja rajši kakor kogarkoli in da ji je bila njegova usoda vselej zelo pri srcu.

»Kaj bo počel? Kaj bo počel sedaj?«

Iz premišljevanja jo je zdramil rezki glas sodnikov, ki se je razlegnil vsiljivo, da je vsem drugim vzel besedo in so napeli ušesa v nemem pričakovanju.

Varuh postave, ki se je zavedal, da je utrl preko težkih ovir pot pravici in izročil zločinko zasluženi kazni, ni hotel zamuditi prilike opominjevanja in svarjenja.

Svoj svareči govor, ki ga je govoril kakor znagovalec, je končal:

»Takole, kakor ta zločinka, z mečem in ognjem naj bodo pokončani vsi, ki se bratijo s hudičem in se mu vdajajo; ki s hudičevo pomočjo delajo svojim bližnjim škodo in ki skrunijo sveto Rešnje Telo, tajijo pravo sveto vero in imajo hudiča za boga. — V pepel sem jo spremenil, kakor terja postava. Ne tiru in ne sledu ne sme biti za njo, ki se je bavila s coprnijami. Veter naj raznese njen pepel na vse strani in naj ga voda izpere v zemljo!«

Nato je z roko namignil rablju, ki je čakal z lopatico v rokah.

Rabelj je stopil k pepelu in ga zajel z lopatico. Zavihtel je lopatico nad glavo, da se je pepel razpršil na vse strani, da se je ž njim igral veter in je trepetal v solnčnih žarkih.

»Tako! Tako! Prav tako! Po postavi!« je odobraval cesarski krvavi sodnik kretnje rabljeve, ki je razmetaval pepel, dokler ga je mogel kaj dobiti na lopatico.

Tedaj pa, ko je bilo vse zamaknjeno v cesarskega sodnika in so radovedni opazovali rabljevo početje, tedaj je sopihal po Brezju Gregor Krznič in se naglo približeval groznemu kraju.

O, kako je grozil, kako divje kletve so prihajale iz njegovih ust! Gologlav je bil in prsi je imel razgaljene še od prejšnjega rvanja. V rokah je stiskal nož in mahal ž njim po zraku, kakor bi hotel dajati grožnjam in kletvam večjo silo. In zdaj pa zdaj se je zakrohotal. Grozno zadovoljstvo je zvenelò iz krohotanja.

»Hudiči! Sedaj pa imate! Sežgite jo! Sežgite še njo! Hahaha!«

Množica se je iznenada ozrla in takoj jo je obšel strah pred zbesnelim človekom, ki si je z nožem delal pot. Bližnji so prevzeti od strahu odskočili, da ne bi prišli pod nož. Nastalo je prerivanje in vpitje.

»Primite ga! Držite ga! Ob pamet je!«

Gregor je bil skokoma med množico, ki se je razmikala na vse strani pred njim, zakaj strašen je bil z velikim okrvavljenim nožem v roki, s krvjo obrizgan po rokah, obrazu in obleki.

»Kje je tisti hudič, ki je dal mojo ženo zaklati? Kje je rihtar? Kje je šintar?«

Ko se je Gregor zagnal proti gospodi »od rihte«, je Janez Jurij Gottscheer obledel od strahu, zakaj uzrl je krvavi nož, namerjen nase.

»Primite ga! Držite ga! Rešite me!« je zaklical cesarski sodnik v strahu za svoje življenje in

odskočil, da bi se pomešal med asesorje in naše ondi zavetja.

»Zaklal me bo!«

Nenadni napad je vse zmešal, vsakdo je mislil samo nase, na svojo kožo in skušal čim dalje proč od groznega moža.

»Primite ga! Primite ga!« so vpili najsrčnejši in se ozirali za možem, ki je imel cesarski meč, in onimi, ki so imeli helebarde, a so pozabili na orožje in imeli v mislih samo eno rešilno misel: »Bežimo!«

Za usodo sodnikovo se ni nihče brigal.

Od žensk je bila ostala samo Polonka na mestu, druge so se bile vreščeč razpršile.

Tudi ona se je prestrašila Gregorja, ko ga je videla tako besnečega, tako grozečega.

»Ob pamet je! Sveta Katarina, za pravo pamet, reši ga!« je vzdihnila Polonka iskreno in premišljala, kaj bi naredila.

Videla ga je, kako je meril na sodnika in se mu bližal skokoma. Spoznala je, v kaki nevarnosti je cesarski sodnik, ki se je neokretno motal pod hrastom še potem, ko se je bilo vse razbegnilo, pa naj je imelo orožje ali je bilo golih rok.

»Gregor!« je viknila, ko ga je videla, da se je zagnal na oder, da se vrže s krvavim nožem na sodnika.

»Gregor! Kaj delaš?«

In tedaj je skočila za njim.

»Gregor! Gregor, ne kolji!« je viknila še bolj presunljivo, se zagnala in pogumno zagrabila oboroženo roko. »Gregor! Gregor!«

V prvem hipu je hotel izviti roko, a potem jo je spoznal in se vdal:

»Polonka!« je dejal. »Ali si ti tukaj . . . Glej me! Kaj so naredili!«

»Lepo te prosim, vrzi nož proč!« mu je rekla in mu položila roko okrog vratu, ko je videla, da njegova besnost pojema.

Tedaj je izpustil nož, da se je zapičil v tla.

»Gregor, pojdiva domov! K otrokom pojdi!« ga je prosila in držala za roko, da bi ga odpeljala, ko je videla, da je postal krotak.

»Domov?«

»Pojdiva, otroci te čakajo!«

»Nimajo je več, o nimajo je!« je dejal z nepopisno žalostnim glasom in se ozrl za cesarskim sodnikom, ki se je bil medtem rešil med asesorje in drugo gospodo, ki je bila postala pogumnejša, ko je videla, da ima strašni človek prazne roke.

In ko je zrl nekaj trenutkov sodnika, je dejal:

»Ti si sodil! . . . Jaz sem tudi sodil in Bog ve, da sem prav naredil.«

Tedaj ga je Polonka, ki se je bala, da ne bi zopet vzkipel, potegnila za seboj.

»Pojdiva! Pojdiva! Tu je itak vse končano.«

In šel je za njo voljan in krotak in peljala ga je nekaj časa držeč ga za roko. Ljudje so pa gledali za

njima, se spogledovali in se čudili nagli izpremembi Gregorjevi, čudili se ženski, ki ga je ukrotila tedaj, ko je vse bežalo pred njim.

»Čigava je?«

Kovač, ki je bil že izgubil strah z jezika in se je bil otresel groze, je pa pokazal za njima in rekel:

»Ali ste videli, kakšno moč ima ženska?«

Bolj prizadet je bil pa Šamut. Med svojimi tovariši je stal, ko se je bil ustavil vrtinec, in gledal, kaj bo, in mislil, kako je Polonka pogumna. Tedaj pa, ko ga je odpeljala in je čutil, da tam ni samo pogum, ga je obšla silna nejevolja, ki je ni mogel prikriti in ji je dal duška z besedami:

»O, preteta coprnica! Mar bi bili to sežgali, ko smo ono. O, kako me je varala! Meni je pomežikovala, z drugim se je pa domenkovala.«

Tovariši so se škodoželjno smejali in se norčevali, da je bil Šamut še slabše volje in je vzkliknil:

»Vse so coprnice! Vse bi sežgal!«

Cesarski sodnik si je pa sredi asesorjev in gospode, ki se je zgrinjala okrog njega, brisal smrtni znoj, ki ga je bil oblil. Vse čelo je bilo rosno, na koncih las so stale kapljice, roke so bile potne in srajca je bila vlažna. Še se je tresel, ko je sprejemal čestitke od gospode in so asesorji vzklikali:

»Čast Bogu, da ni bilo kaj hujšega! Bog bodi zahvaljen, da so se gnadljivi gospod rešili! Sam angel varuh jim je pomagal!«

Ko je pa cesarski sodnik prišel do moči in je beseda zopet zdrsnila z jezika, tedaj je pa zbranim dejal ogorčen:

»Sedaj ste videli, kaj mi je naredil ta hudič! Ta coprnik farški! Ta od Nove Štifte! Ta mi je poslal norca z nožem, da bi me zadel. Pa me ni! Jaz sem zmagal! Ni več sledu ne tiru za njo!«

Nato je še s povzdignjenim glasom grozil:

»Pa tudi za njim ne bo sledu, ko pride v roke meni in pravici. Vsi svetniki in sveta Devica naj mi pomagajo, da ga dosežem, da ga zdrobim. O, takih marter še ni videl svet, kakršne bom priredil coprniku v talarju in poglavarju vseh klekaric te doline. Gorje mu!«

Vsi so videli resno voljo cesarskega sodnika, občudovali njegovo vnemo in mu pritrjevali vsevprek.

»V čast božjo in blagor naš naj se zgodi, kar pravite! Sveti Jurij naj Vam pomaga!«

* * *

Prapravnuki lončarja Gregorja in Petrove Polonke še dandanes gnetejo glino in »zidajo« lonce. Šamut je bil še enkrat ulovil Polonko in ji očital, kaj mu je bila obljubila, a zavrnila mu je, da je rešila gospoda beneficijata sama, on pa še Krzničevke ni mogel in da mu ni nič dolžna. Na to ji ni mogel reči nobene in niti poskušal ni razdreti poroke, ko sta bila Gregor Krznič, mož coprnice, in Petrova Polonka oklicana.

Rajhovko so bili pokopali, in ko je bila vsa tajnost odkrita, tedaj ni nihče obsojal Gregorja. Celo graščinska sodnija je molčala in ga ni preganjala. Mnogi pa, ki so nekdaj verjeli, so začeli dvomiti, da bi bila Krzničevka coprnica.

Cesarski sodnik Janez Jurij Gottscheer, čigar pečat se še drži čarovniških aktov, pa ni dočakal veselja, da bi mučil »coprnika v talarju«. Beneficijat Lamut ni prav zaupal zatrjevanju Ribničanov, ki bi ga bili radi dobili nazaj in so mu pravili, da v Ribniški dolini ni več tako, kakor je bilo. Ostal je rajši doma v Beli Krajini, in ko je še zvedel za grožnje cesarskega sodnika, ga je še manj mikalo čez Gorjance. Vselej, kadar se je spomnil cesarskega sodnika, mu je prišla misel: »Norec s postavo v roki!«

* * *

Moji preljubi tržani iz Ribnice, ki so sedaj ogradili svoje sveto mesto s trami in deskami in si napolnili svojo glavo s colami in kubiki, ne utegnejo premišljevati o rečeh, ki so minile. Časi, ki so bili, jim ne nesejo nič. Ti merijo trame in štejejo kubike, bero borzna poročila in kalkulirajo. Ti se ne zavedajo, kako lepa in zanimiva je sveta ribniška zemlja. Ne utegnejo. Tem bolj vabim one, ki so si ohranili srce in dušo pred potopom sedanje dobe, da gredo ob lepih nedeljah večkrat iz trga mimo Miklovca, čez grajsko dvorišče, mimo ječ in čez purgo, po lepem drevoredu na strelišče in še dalje do onega mogočnega hrasta na

Starih njivah. Tam naj postoje, si odpočijejo in se ozro okrog po sveti ribniški zemlji. Lepa je zemlja ribniška. Ko bodo vodili oči od strmih sten Velike gore na jugu do robov Male gore na severu, ko bodo gledali Slemena pred seboj in vasi po ravnini in bele cerkve povsod, tam Novo Štifto ter sredi trga sv. Štefana, ki ga zaslanja na to stran široki grad, jih bo obšlo občutje, da stoje na lepem kraju, na katerem pa je bila pripravljena — žal in hvala Bogu — grmada za zadnjo čarovnico.

Kazalo.

	Stran
Uvod	1
1. Na sramotnem kamnu	3
2. Petróva Polonka	20
3. Pri lepi Kočevarici	34
4. Judeževi groši	52
5. V ječi	63
6. Gospod Mihel	74
7. Lov v Véliki gori	89
8. Pod mero	112
9. Krvavi sodnik na novem sledu	128
10. Pred sodbo	144
11. Glavna priča	163
12. Na tezalnici	184
13. Pravični na begu	204
14. Zmaga slepote	216
15. Klada in grmada	235
16. Osveta moža	248
17. Polonka — močna žena	259

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS ®
00000075473

25. VIII. 1946